

Mirzayev O'ktam Oripovich

**CHOLG'U IJROCHILIGI VA ANSAMBLI
O'QUV QO'LLANMA**

O'zbek musiqa ilmi va san'atini jahonga tanitgan buyuk sozandalar

Navoiy-2019

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM
VAZIRLIGI**

NAVOIY DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

Mirzayev O‘ktam Oripovich

CHOLG‘U IJROCHILIGI VA ANSAMBLI

Respublika oliy o‘quv yurtlari bakalavriatining 5111100 —

«Musiq ta‘limi» yo‘nalishidagi talabalari uchun

o‘quv qo‘llanma

Navoiy-2019

Mirzayev O'.O.

“Cholg’u ijrochiligi va ansambli”,

Respublika oliy o’quv yurtlari bakalavriatining 5111100 —
«Musiqqa ta’limi» yo’nalishidagi talabalari uchun mo’ljallangan
O’quv qo’llanma. Navoiy – 2019 yil.150 bet

BBK:85.31

O’quv qo’llanma Navoiy davlat Pedagogika institutining Ilmiy-uslubiy Kengashi tomonidan nashrga tavsiya etilgan.

Ushbu o’quv qo’llanma musiqa san’ati sohasidagi oliy ta’lim muassasalari talabalari uchun mo’ljallangan bo’lib, unda ansambllar haqida, ansambl ijrochiligi xususidagi bilimlar o’rganiladi hamda uslubiy sharhlar asosida ijrochilik dasturini kengaytirish uchun bir qator yangi talqindagi musiqiy asarlar va DTS ga asoslangan holda keltirilgan.

Mas’ul muharrir: - **Baxtiyor Ashurov**, O’zbekiston Madaniyat Vazirligi “Musiqqa nashriyoti” bo’lim mudiri.

Taqrizchilar:

- **R.Abdullayev**. O’zbekiston Kompozitorlar va bastakorlar uyushmasii Raisi, professor. O’zbekistonda xizmat ko’rsatgan san’at arbobi.
- **S.B.Saidiy, BuxDU**. San’atshunoslik fanlari nomzodi, professor. Xalqaro “Antiquye World” ilmiy akademiyasi Akademigi
- **Isroil Vohidov**. Navoiy iqtisoslashirilgan Madaniyat va san’at maktabi O’zbek xalq cholg’ulari kafedrasini mudiri

Данное учебное пособие предназначено студентам высших учебных заведений в области музыкального искусства.

В нём изучаются навыки ансамблевого исполнительства и даны сведения об ансамблях, и на основе методических комментариев приведены ряд новых музыкальных произведений а также СГО для расширения репертуара по исполнительства.

Отвественный редактор: - **Бахтиёр Ашуров**, Заведующий Типографии “Музыка” Министерсво Культуры Узбекистана

Рецензенты:

- **Р.Абдуллаев**. Председатель саюза Композитаров Узбекистана. Заслуженный деятель труда искусств, профессор.
- **С.Б.Сaidий**, кандидат в науках искусствоведения, профессор NavDPI. Академик Международной научной академии «Antique World»
- **И.Вохидов**, зав.отд.Узбекских народных инструментов, специализированной школы культуры и искусства г. Наваи

This teaching manual is meant for the students, studying at the High Educational Institutions in the field of musical Art and learning the skills of the Ensemble Performance. A lot of musical works are given in this manual on the basis of methodical comments with a view to broaden the repertoire of SGO performance.

Editor - in - chief: - **Baxtiyar Ashurov**, Herd of tyipography “Myzika” Ministry of Culture of Uzbekistan

Reviewers:

- **Rustam Abdullayev**. Chairman of Composers Union of Uzbekistan. Honored iborker of Labor and Art professor.
- **Said Saidiy**, doctor of philosophy (Ph.D). Art Criticism, professor. Academician of the international Sciyentific Academy Antique World.
- **Isroeil Kvohidov**, Herd of deoartmen of Uzbek national instruments of spesializit school of sulture and Art in Navoiy.

© **O’zbekiston Madaniyat Vazirligi**
Tahrir-hashriyot “Musiqqa” bo’limi,
O’.O.Mirzayev, 2018.

Annotatsiya

“Cholg’u ijrochiligi va ansambli” fani taraqqiyotining ustuvor yo‘nalishlari O‘zbek xalqining sevimli cholg’ularimiz asnosida asrlar mobaynida insonlarga ma’naviy meros sifatida xizmat qilib, uning kelib chiqishi er.avv.3000 yillik tarixga borib taqaladi. Ushbu davrdan tortib bizning davrimizgacha ustozshogird tizimiga kelib yetgan turli milliy va mahalliy musiqiy san’atimiz bugungi kungacha kelib yetganligi bilan, ayrim milliy cholg’ularimiz kelib yetmagan.

Ushbu o‘quv qo‘llanma DTS talablari va jahon kompozitorlarining eng sara asarlari va ma’naviy musiqaga maqbul keladigan yangi zamonaviy kompozitsion asarlar bilan qamrab olingan bo‘lib, 6 bob va qismlardan iborat bular;

- Ansabl ijrochiligining umumiy qoidalari;
- Milliy cholg’ular tarixi va klassifikatsiyasi;
- Amaliy mashqlar va etyudlar;
- Yakka ijroda asarlar majmuasi;
- Fortepiano jo‘rnnavozligida ijro etiladigan asarlar;
- Ko‘p ovozli ansabl ijrochiligiga oid asarlar;
- Milliy cholg’ular diapozoni va innovatsiyalar;

Talabalarni mustaqil ravishda mashg‘ulotlar olib borish ko‘nikmalarini shakllantirish va ijrochilik dasturi mahoratlarini chuqurlashtirish va texnikalarini yanada mukammallashtirishda qaratilgan.

Mazkur o‘quv qo‘llanma 5111100-bakalavr yo‘nalishininig talabalariga mo‘ljallangan bo‘lib, zamonaaviy kompozitorlarнинг yangi asarlari va innovatsion texnologiyalarda o‘z yechimini topganligi bilan ahamiyatlidir.

Аннотасия

Предмет по “Инструментальная исполнения и ансамбль” является коренной традиционной музыки для Узбекских народов в течении жизни устного профессионального исполнение и является любимыми инструментами так как служат в духовным наследием и их происхождение восходит к 3000 годам до нашей эры. От наидревнейших этапов жизни некоторые национальные музыкальные инструменты не дошли до наших времянь.

Учебник составлена по требованиям СГО и проиведениями знаменитых всемирных композиторов а такжеиз навейших современных произведени и состоит из 6 разделов и парадров;

- общее правила исполнения ансамбля;
- история и классификация национальных инструментов;
- практические упражнение и этюды;
- комплекс произведени в одиночного исполнение;
- проиведение с сопровождениями фортепиано;
- проиведение для многоголосного исполнение;
- диопозони и инновации национальных инструментов.

Развивать новыки учащихся в поизведени самостоятельных семинаров и углублять программы и методы рачвития учащихся.

Учебник назначена для степени 5111100- бакалаврского направления и важен, поскольку что он решил свои новыи инновационные технологии и произведени современных композитаров.

Annotation

The science of creativity and the chsemle science the main priorities of development are the Uzbek peoples favorite for centuries it has served as a spiritual heritage for people, and its origin dates back to 3000 years the national and local musical art that has come to our time from the time of the teacher – the student system, has come to our days, and our national musical instruments have not come. This tutorial is compiled by the Dalat Education standards requirements and compositions of the best composers and new compilations composed of spiritual music, consisting of five chapters;

- General rules of the ensemble performance;
- History and classification of national instruments;
- Praktikal exercises and etiguefte;
- The unique collection of works;
- Works executed by Fortapiano;
- Works by many audio ensembles;
- National instruments dioprace and innovation;

The goal of the course is to develop students’ skills of self-help and extend their skills and skills.

Mazkyr’s manual is 5111100- a bachelor’s degree which is very important for the students of the new innovative technologies.

MUALLIF HAQIDA QISQACHA TAVSIFNOMA

Mirzayev O'ktam Oripovich

Navoiy davlat pedagogika instituti musiqa ta'limi kafedrası mudiri, katta o'qituvchi Mirzayev O'ktam Oripovich 25.05.1964 yilda Buxoro viloyati Shofirkon tumanida tug'ilgan. Millati o'zbek. 1985 yilda Toshkent davlat madaniyat instituti (kunduzgi) bo'limini tugatgan. Uzluksiz mehnat faoliyati 34 yil, shundan o'qituvchilik faoliyati 29 yilni tashkil etadi.

U o'z faoliyatini Navoiy viloyati, Karmana tumanidagi madaniyat uyi badiiy rahbarligidan boshlagan mohir sozanda va o'z kasbining murabbiysi asnosida bir necha O'zbekiston va Xududdan tashqari ko'rik tanlovlarda g'olib chiqqan shogirdlarining ustozidir. 2016 yilda O'zbekiston Respublikasi "O'zbekiston Mustaqilligiga 25 yil" estalik nishoni bilan taqdirlangan.

O'ktam Mirzayev o'z faoliyatida ko'plab tadbirlarni boshqarib kelgan mohir tashkilotchilardan hisoblanadi. Navoiy davlat pedagogika instituti musiqa ta'limi kafedrası professor-o'qituvchi va talabalardan tashkil topgan "Navobaxsh" ashula va raqs Xalq ansamblining rahbari misolida Viloyatimizning barcha bayramu – tantanalari va to'y-tomoshalardan tashqari Xalqaro ichki va fakultetlararo ilmiy konferensiyalarda ham faolligi bilan ajralib turadigan tinimsiz fidoiylardandir.

Ustozning mehribonligi, mehnatsevarligi va rostgo'y-shaffofligida kafedramizdagi tartib –intizom va ilmiy salohiyati yuqori namunalarga erishib bormoqda.

I. O‘quv fanning dolzarbligi va oliy kasbiy ta’limdagi o‘rni

Mazkur fan datsuri 5111100 – Musbqa ta’limi ta’lim yo‘nalishi Cholg‘u ijrochiligi va ansambli sinfida milliy musiqiy qadriyatlarimizni chuqur o‘rganish, milliy xalq kuylari va zamonaviy musiqani (milliy estrada) alohida yuksak badiiy did bilan ijro etish malakalarini takomillashtirishga alohida e’tibor beriladi. Darslar jarayonida ta’limning tarbiya bilan mushtarakligiga erishish maqsadida talabalar yuksak ahloqiylik, milliy ong, milliy tuyg‘u, milliy iftihar, Vatanni sevish va ardoqlash hislarini tarbiyalab borish ham asosiy vazifalardan hisoblanadi.

II. O‘quv fanining maqsadi va vazifalari

Oliy o‘quv yurtlari faoliyatini yaxshilash to‘g‘risida» datsurdagi laboratoriya mashg‘ulotlarni texnik vositalardan foydalanib o‘tkazish ta’lim samaradorligini oshiradi. O‘qish jarayonida kafedralar tashkil etilgan fonotekadan foydalaniladi.

Cholg‘u ijrochiligi va ansambli fanning **maqsadi** - talabalarning o‘quv jarayonida olgan bilimlarini ansambl sifatida mujassamlashtirish, keyingi o‘qituvchilar faoliyatida cholg‘u asboblari ansambllari tashkil qilish yo‘llarini, talaba va o‘quvchilarning o‘qishdan bo‘sh vaqtlarini to‘g‘ri tashkil qilish, madaniy merosga to‘g‘ri yondashishga ularning tafakkur va hissiyotlarini rivojlantirib borib, g‘oyaviy – badiiy va ma’naviy tarbiyasiga ijobiy ta’sir ko‘rsatish. Ushbu fanning **vazifalari** umumta’lim maktablarda turli hil ansambllarini tashkil eta olish, repertuar tanlay olish, kontsert chiqishlarini uyushtirish malakalarini egallash.

- ansambllarni tashkil qilish haqidagi amaliy ma’lumotlarni bilish ijrodagi usullar (cholg‘u zarblari, shtrihlari), doira usullari, bezaklarda foydalana olish;

- ansambllari ijrosidagi unison, hamda kup ovozli musiqiy asarlarni o‘rganish, tahlil qila olish; cholg‘ular haqida qiziqarli suhbatlar o‘tkaza olish;- cholg‘u ijrochiligi va ansambli tarihi, shakillantirishi haqida ma’lumotga ega bo‘lish;

- cholg‘uda ijro etishni o‘rgatish jarayoni o‘quvchilar tomonidan ijro asoslarini ongli ravishda puhta egallash, ijro uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalarni hosil qilish va ularni amalda qo‘llay olish hamda mutsaqil ijodiy fikrlash va kuzatish qobiliyatlarini rivojlantirish, huningdek, etsetik didini shakillantirishga qaratilgan.

Fan bo‘yicha talabalarning bilimiga, ko‘nikma va malakasiga qo‘yiladigan talablar. **Bakalavr:**

O‘zbek xalq cholg‘u asboblari – rubob, doira, tanbur v.b. jo‘rligida:

- asosiy va qo‘shimcha cholg‘u asbobi, ijro vositalari va badiiyati;

- ansambli turlari;

- ansamblida badiiy ijro etish;

- musiqaning rivojlanish xususiyatlarini anglash yakka ijrochilik mahorati ustida ishlash;

- klassik bastakor va kompozitorlarning yaratgan merosini o‘rganish va ijro etish;

- chet el musiqa madaniyatining ilg‘or an‘analaridan foydalan **haqida bilimiga;**

- cholg‘u ijrochiligi bo‘yicha tanlagan sozida xalk kuylari, o‘zbek basakorlarining mashhur asarlarini ijro eta olishni *ko‘nikmaga*;
- nota o‘qib ijro etish malakalarini shakllantirish;
- cholg‘uda mukammal ijro etish bilim va malakalariga ega bo‘lish;
- o‘rganilayotgan musiqa asarini umumiy taxlil eta bilish;
- cholg‘uda ansambl va xor jamoasiga jo‘r bo‘la olish malakalarini egallash;
- cholg‘uda musiqa asarini badiiy ijro va talqin etish ko‘nikmalarini egallay olish malaka va *malakasiga ega bo‘lishi kerak*.

III. Asosiy nazariy qism (ma‘ruza mashg‘ulotlari)

1-Modul. Cholg‘u ijrochiligi va ansambli

Laboratoriya mashg‘ulotlarni tashkil etish bo‘yicha ko‘rsatma va tavsiyalar

1-mavzu. Cholg‘u ijrochiligini rivojlanish davrlari

O‘rta Osiyoda ijrochilik san‘atining paydo bo‘lgan davridan to XIX asrning 60-yillarigacha taraqqiyoti xalq cholg‘ularini uzoq o‘tmishda paydo bo‘lganligi, Musiqachilikda datslab urma zarbli cholg‘ular, damli cholg‘ular, so‘ngra torli-mizrobli va torli-kamonli Musiqa cholg‘ulari paydo bo‘lganligi hamda tarixiy man‘balari.

2-mavzu. O‘zbek xalq kuylari

“O‘zganча”, “Qashqarcha”, “Do‘loncha”, “Farg‘onacha”, “Norim – norim”, “Rohat”, “Saboh”, “Dutor bayoti” va shu murakkablikdagi boshqa asarlar.

3-mavzu. Fortepiano jo‘rligida ijro etiladigan asarlar

I. O.Qosimov “Dutorim”, Akbarov “Alla”, P.Holiqov “Raqs”, M.Mirzaev “Shodlik”, “Yangi tanovar”, K.Komilov “Hayolimda”, R.Tursunov “Shahlo”, F.Alimov “Lirik vals”, H.H.Niyoziy “Sayyora”, G.Qodirov “Raqs”, A.Muhamedov qayta ishlagan “Dutor bayoti”, B.Aliyev “Sho‘hi pari”, N.Hasanov “Gilos”

4-mavzu. Chet el bastakorlarining asarlari

M.Oginskiy “Polonez”, P.Chaykovskiy “Neopolitanskaya pesnya”, M.Glinka “Polka”, U.Gadjibekov “Qo‘shiq va raqs”, I.Brams “Vengercha raqs” №5, M.Bolakirov - Polka. Qashqar rubobi sozining ijroviy imkoniyatlari haqida tobora chuqurroq tasavvurga ega bo‘lib borish. Taniqli ijrochilarni o‘ziga hos ijro uslublari. Mahorat sirlarini o‘zlashtirib borish; Notaga qarab chalish malakasini o‘tsirish, birinchi kursga nisbatan ijro jihatidan birmuncha murakkab bo‘lgan texnik va bezakli mashqlar. Gamma va etyudlarni chalish, fortepiano jo‘rligida jo‘rsozlik va jo‘rnavozlik malakalarini o‘zlashtirish.

O‘zbek xalq musiqasi namunalarini ijro etishda maqsadga muvofiq aplikatura tanlash va ijro etish bezaklarini qo‘llay bilish malakasini o‘tsira borish, ifodali ijro tajriba egallab borish.

O‘rganilayotgan asarlarni mutsaqil tahlil qilish, asar harakteriga mos tushadigan ijro uslublarni mutsaqil tanlash va ijro etish mahoratini o‘tsira borish.

2-Modul. Halq kuylari

5-mavzu. O‘zbek xalq kuylari

“Gulbahor”, “Tanovar”, “Aliqambar”, “Oromijon”, “Sharob”, “Nasri segoh”, “Dilhiroj”, “Horazm lazgisi”, “Rajabiy”, “Samoj Dugoh”, “Mirzadavlat”, “Beksulton” va boshqalar.

6-mavzu. Fortepiano jo‘rligida ijro etiladigan asarlar

Q.Mamirov “Yoshlik taronasi”, F.Alimov “Raqs”, Sh.Sayfuddinov «Fasli bahor», D.Zokirov «Ko‘rmadim», B.Gienko qayta ishlagan «Nayrez» va boshqalar.

7-mavzu. Chet el bastakorlarining asarlari

S.Rahmaninov “Italyancha polka”, I.Brams “Vengercha raqs” №2, F.Amirov “Aslan qo‘shig‘i”, M.Glinka “Ivan Susanin”, operasidan “Raqs”, F.Shubert “Serenada”, U.Gadjibekov “Ko‘rog‘li” operasidan “Raqs” va boshqalar.

Bilim va malakalarni takomillashtirish qashqar rubobida badiiy ijro uchun zarur bo‘lgan shtrixlar tizimi o‘zlashtirish (yakka zarb, qo‘sh zarb, teskari zarb, ufor zarb, tremolo) hamda o‘zbek an‘anaviy musiqada mavjud ornamentlarni (forshlag, nahshlag, mardent, trel kabilar) ijro etish texnikasini egallash.

Nota bilan chalish, fortepiano jo‘rligida ijro etish malakalarini o‘tsira borish, kompozitorlarning murakkab asarlarini chalish, mahoratini singdirib borish. Ijro imkoniyatidan kelib chiqqan holda va o‘z mahoratini o‘tsirish maqsadida ijro uchun mutsaqil asarlar tanlash, mos ijro uslublarini topish va o‘rganilayotgan asarlarni har tomonlama tahlil qilish, o‘quvini o‘stira borish.

3-Modul. Bastakorlik asarlari

8-mavzu. Fortepiano jo‘rligida ijro etiladigan asarlar

F.Nazarov “Qo‘shiq va raqs”, H.Rahimov “Navro‘z”, A.Muhamedov qayta ishlagan “Rohat”, F.Vasilev va E.Shukrullaev qayta ishlagan “Uyg‘urcha qo‘shiq va raqs”, S.Rutsamov “Eskerani”, D.Zokirov qayta ishlagan “Tanovor” va boshqalar.

Qashqar rubobida ijro etishning texnik va bezakli ijro etish malakalarini orttirib borish, nota yozish, kuy va qo‘shiqlarni rubobga moslash va turli tonliklarga ag‘dara bilish malakasini egallash:

- davlat attestsatsiyasi talablari darajasidagi ijro jihatidan murakkab asarlarni, xalq kuylarini mahorat bilan chalish texnikasini egallash; maktab daturiga kiritilgan barcha qo‘shiqlarga jo‘rnovozlik qilish, tinglash uchun berilgan asarlarni to‘laqonli ijro etish malakasini egallash;

- maktabda sinfdan tashqari musiqiy mashg‘ulotlar jarayonida rubobchilar ansambli, duet, trio, kvartet jo‘rovozlilarini tashkil etish tajribasini egallash; o‘z utsida mutsaqil ishlash, asarlar tanlash, mutsaqil o‘rganish, notaga qarab ravon ijro etish va har bir asarni badiiy va hushohang ijro etish malakasini shakllantirish.

9-mavzu. O‘zbek xalq kuylari

“Cho‘li Iroq”, “Munojot”, “Garduni Dugoh”, “Mushkiloti Dugoh”, “Hafifi Segoh”, “Toshkent Uforisi”, “Bozurgoni”, “Tasnifi Dugoh”, “Soyaiy” va boshqalar.

10-mavzu. Fortepiano jo‘rligida ijro etiladigan asarlar

J.Sultonov “Raqqosasidan”, R.Ne‘matov “Humor”, M.Bofaev “Poema”, S.Haytboev “Rubob taronasi”, B.Gienko “Badahshon raqsi”, Narimanidze “Davluri” va boshqalar.

Talabalar yil davomida chalish texnikasiga oid materiallar dutor chalishning umumiy qoidalarini o‘rganadilar, shuningdek, tovush hosil qilish uchun yozilgan mahsus mashqlarni bajaradilar hamda qochirimlarni mashq qiladilar. Bu davrda talabalar 6-8 ta badiiy asar va 1-3 sinf uchun mo‘ljallangan maktab qo‘shiqlarini o‘zlashtirishlari lozim.

IV.Laboratoriya mashg‘ulotlari bo‘yicha ko‘rsatma va tavsiyalar

Tavsiya etilgan asarlar

Xalq kuylari va o‘zbekitson bastakorlarining asarlari

1. A.Odilov qayta ishlagan “Gilos”, M.Asilov va F.Vasilev. “Dutor darsligi” T., 1977 y.
2. N.Nasimov qayta ishlagan “Yangi tanovar”.
3. F.N.Vasilev qayta ishlagan “Gulnora”.
4. N.N.Nasimov qayta ishlagan “Ufori sanam”.
5. F.N.Vasilev qayta ishlagan “As bo‘laman».
6. U.Karimov qayta ishlagan «Gulirayhon» o‘zbek xalq kuylari.
7. Dutor va fortepianino jo‘rligidagi asarlar T., 1990 y.
8. O‘zbek xalq kuyi “Navro‘zi ajam”, O‘zbek xalq kuyi “Qo‘shchinor”, “Qo‘shkor”, o‘zbek xalq kuyi “O‘zganacha”, o‘zbek xalq kuyi “Tanovor 1”, O‘zbek xalq kuyi “Turandod”, o‘zbek xalq kuyi “Savti Miskin”, o‘zbek xalq kuyi “Chapandozi Bayot”, o‘zbek xalq kuyi “Sarahbori Ko‘hitson”, O‘zbek xalq kuyi “Dilhiroj”, O‘zbek xalq kuyi “Garduni segoh”.
9. F.Vasilev qayta ishlagan “Dutor bayoti” M.Asilev, F.Vasilev “Dutor darsligi”. T., 1977 y.
- 10.F.Vasilev qayta ishlagan “Segoh”.
- 11.B.Gienko “Turkman eshvoyi”. M.Asilev, F.Vasilev “Dutor darsligi T., 1980 y.
- 12.O‘zbek xalq kuyi “Rots pandjgoh qashqarchasi”. O.Qosimov navolari”.1980 y.
- 13.O‘zbek xalq kuyi “Rots pandjgoh uforasi”.
- 14.O‘zbek xalq – 1,2 “Rots panjagoh uforasi”.
- 15.O‘zbek xalq kuyi “Girya qozoq”.
- 16.O‘zbek xalq kuyi “Usmoniya”.

- 17.O‘zbek xalq kuyi “Bozirgoni”. O.Qosimov “Dutor navolari”. T., 1983 y.
- 18.O‘zbek xalq kuyi “Chapandoz”.
- 19.O.Qosimov “Chert dutoring”. O.Qosimov “Dutor taronalari”. T.,1978 y.
- 20.O.Qosimov “Talpinar yurak”.
- 21.A.Iliyosov musiqasi. U.Karimov qayta ishlagan “Raqs”.
- 22.U.Karimov qayta ishlagan “Baht kuyi”.
- 23.A.Muhamedov qayta ishlagan “Rohat”.
- 24.Sh.Rahimov “Dilhush”.

Chet el kompozitorlarining asarlari

- 1.V.A.Mottsart “Alla”. M.Asilev, F.Vasilev “Dutor darsligi”.
- 2.A.Iliyuhin “Gopachok”. A.Iliyuhin “Balalayka o‘rganish kitobi”.
- 3.A.Iliyuhin “Yanka”.
- 4.Dars jarayonida talabalarning ijrochilik mahoratini o‘tsiradigan mashqlar berish. Zarblarning turlarini o‘rgatish. Hilma-hil harakterlarga ega bo‘lgan o‘zbek xalqi, bastakorlarimiz asarlari va qardosh xalqlar kuylarini ijro etish.
- 5.M.Musorgskiy “Gopak”. A.Iliyuhin “Balalayka o‘rganish kitobi”. M., 1974 y. D.Shotsakovich “Gavod”, D.Verdi “Vtsuplenie”. O‘zbek xalq kuylari va bastakorlarimiz asarlarini o‘rganish va ijro etishda an’anaviy ijro yo‘llarini o‘rganish va kuylarning jozibasiga qarab bezaklar tanlash.
- 6.I.Sventson “Norvejskaya pesnya”. “Balalayka o‘rganish kitobi”. M.,1974
- 7.V.Abaza “Pitsikato”.
- 8.V.Demyanishin “Raqs”. P.Manich “Balalayka”. Ukraina, 1985 g.
- 9.J.Liyulli “Gavod”.
- 10.M.Oginskiy “Polonez”.P.Manish “Balalayka”. Ukraina, 1985 g.
- 11.N.Lisenko “Elegiya”.
- 12.A.Shalova “Oy, da ti, Kalinushka”. Russkaya narodnaya melodiya. Obrabotka A.Shalova. Leningrad, 1985 g.
- 13.A.Shalov qayta ishlagan “Kamarinskaya”.
- 14.F.Pulen “Stakato”. Balalayka repertuari. V.Lobov. Moskva, 1987 g.

O‘zbek xalq kuylari va o‘zbekitson bastakorlarining asarlari

1. O‘zbek xalq kuylari ijrosi qatorida maqom yo‘llariga mansub asarlarni ijro etish mahoratini egallash va Davlat imtihon daturini tuzish.
2. O‘zbek xalq kuyi “Samoi dugoh”. O.Qosimov “Dutor navolari”. T.,1980.
3. O‘zbek xalq kuyi “Samoi dugoh uforisi”.
4. O‘zbek xalq kuyi “Yovvoyi qalandar”.
5. O‘zbek xalq kuyi “Sarbozcha”.
6. O‘zbek xalq kuyi “Gulandom”. O.Qosimov “dutor navolari”. T., 1980 y.
7. O‘zbek xalq kuyi “Oromijon”.
8. O‘zbek xalq kuyi “Tanovar”. O.Qosimov “Dutor navolari”. T., 1983 y.

9. O‘zbek xalq kuyi “Tanovar - 2”.
10. O‘zbek xalq kuyi “Ajam taronalari”.
11. O. Qosimov “Bahor”.

Qardosh xalqlar kompozitorlar asarlari

Qoraqalpoq xalq kuyi. T. Sagindiqov qayta ishlagan “Ilme sulton”, Ozarbijon xalq kuyi “Hayratiy” N. Qurbonov “Navozish”.

Fortepiano sinfi laboratoriya mashg'ulotlar

I.S.Bax	Ikki ovozli inventsiyalar: № 1 do major, № 4 remenor, № 8 fa major, № 10 sol mijor, № 13 lya minor, № 15 si minor.
G.Gendel	Klavir uchun syuitalar: № 9 sol minor, № 12 sol major, № 16 sol minor /Passkaliya bilan/ ayrim qismlarni yoki toliq.
I.S.Bax	1. X.T.K: Preljudiyalar va fugalar I t: do minor, re major, re minor, mi minor, fa - diez major, sol minor, si bemol major. 2 t: re minor, mi bemol major, fa minor. 2. Do minor fantaziyasi. /V 906/
G.Gendel	Syuitalar: № 5 mi major, № /sol minor/ 1. Partitular lya minor, sol major. 2. Tokkatalar: mi minor, sol major 3. Sonata re major /V 963/
G.Gendel	№ 3 re minor syuitlar
G.Fore	3. 84 ijod lya minor fugasi.
P.Xindemit	Fa, mi bemol tonida preljudiyalar va fugalar
D.Skarlatti	Fugalar
G.Gendel	Syuitalar
N.Porpora	Preljudiyalar va fugalar
I.S.Bax	1. Xoral preljudiyalar: sol major /F.Buzoni transkripsiyasi/ 2. Organ uchun preljudiya va fuga: do minor
/D.Kabadevskiy	transkripsiyasi/ 3. «Magnifikat» dan ariya. /A.Ioxeles transkripsiyasi/
U.Frank	Preljudiya fuga va variatsiya /Bauer transkripsiyasi «polifoniya» /rus bastakorlari/ tavsiya etiladigan

Rus bastakorlari asarlari

Rus bastakorlari polifonik asarlarning ushbu repertuar ro‘yxati asarlarini ijro qilishda texnik qiyinchiliklar vazifalarni murakkablanishi va tafakkur yuritish boyicha talabalarning osib borishi asosida tuzilgan.

1. Maykapar. Preljudiya va fugetta.
2. N. Myaskovskiy. “Elegiya kayfiyati” fugasi.
3. M. Glinka. Ikki ovozli fugasi.

4. Shedrin. Polifoniya daftaridan takkatika kollej.
5. A.Xachaturyan. Fa minor inventsiyasi “Gayane baletidan adajio”.
6. A.Lyadov. Sol major kanoni.
7. G.Okunev. Preljudiya va fugeta.
8. N.Myaskovskiy. Uchta № 4, № 5, № 6, ijodlar.
9. R.Shedrin. “Polifoniya daftari”. Inventsiyalar.
10. A.Arenskiy. Fa minor fugettasi va fugasi.
11. A.Glazunov. Re minor prelyudiyasi va fugasi.
12. M.Glinka. Re major fugasi.

O‘zbek bastakorlarining polifoniya pesalari, syuitlari, prelyudiya va fugalari O‘zbek xalq kuylari asosida yaratilgan asarlar

- X.Azimov Fortepiano darsligi toplamidan polifonik pesalar.
 S.Varelas Fuga “Fortopiano pesalari albomi” Toplamidan.
 P.Xoliqov “Orzu”.
 S.Abramova “Polifonik pesalar”. Fuga.
 F.Nazarov “Sozsiz qoshiq”.
 B.Gienko “Fikrlash”.
 F.Nazarov “Uch qismli fuga”.
 N.Norxojaev “Sozsiz qoshiq”.
 P.Xoliqov “Inventsiyalar”.

Qoraqalpoq tilida ta’lim oluvchi talabalar uchun musiqa asarlari

- 1.”Ha’wjar” Jay tempte Qaraqalpoq xaliq namasi
- 2.”Yasha pariy” Tez tempte Qaraqalpoq xaliq namasi
- 3.”Woqiwshinin’ qosig‘i” ortasha tempte A.Qayratdinov muzikasi
- 4.”Qa’ dirdan mektebim” Janliraq tempte A.Qayratdinov muzikasi
- 5.”G‘ubbaddin” tez tempte Qaraqalpoq xaliq namasi
- 6.”Ana mektebim” Ha’reketshen’ tempte Q.Dosaxov muzikasi
7. “Guljamaldin’ ariyasi”, “Baxit” spektaklinen wortasha tempte A.Sultanov muzikasi
- 8.”Na’yleyin” G‘arip-ashiq spektaklinen Jay tempte J.Shamuratov, A’.Xalimov muzikasi
- 9.”Shopan qosig‘I” Jaylawda toy spektaklinen yoshli ha’reket penen
- 10.”Watanim janim anam” Shaqqaniraq tempte A’/Xalimov muzikasi
11. “Awilimnin’ bag‘lari” wortasha tempte K.Abdullaev muzikasi
12. “Tolqin” Shaqqan, jen’ il tempte J.Shamuratov muzikasi
13. “Sen ba’ha’rdi sag‘inbadin’ba” jen’ il vals tempte Sh.Paxratdinov muzikasi
14. “Duwtarim menin” Shaqqaniraq tempte Q.Turdiqulov muzikasi
15. “Aydinlar” vals temte M.Jiyemuratov muzikasi
16. “Pashshayi koylegin” wortasha tempte Xaliq namasi
17. “Qara ko‘z” Yoshliraq tempte Xaliq namasi
18. “Ayt sen A’jiniyazdin’ qosiqclarinan” wortasha tempte A’.Sultanov muzikasi

19. “Jeti asirim” wortasha tempte Xaliq namasi
20. “Yasha pa’riy” janliraq tempte Xaliq namasi
21. “Injiltpa” janliraq tempte Xaliq namasi
22. “Igalay” wortasha tempte Xaliq namasi
23. “Bal ha’rresi yan’li izledim seni” yoshli tempte A.Saparova muzikasi
24. “Aqsu’n’gu’l” wortasha tempte Qaraqpaq xaliq namasi
25. “Muhalles” wortasha tempte Xaliq namasi

Etyudlar

“Etyudlar” bolimiga talabalarning turli tayyorgarlik darajalariga muvofiq qiyinchiligi jixatidan turli bolgan asarlar tanla olingan. O‘zbek va rus guruhlari talabalari uchun moljallangan datsurga ijro texnikasi shakli turlicha bolgan etyudlar kiritilgan.

A.Gedike 40 ta melodiya etyudlar Iit. 32 ijod. “Tenglik va chaqqonlik” etyudi. /Rovnots i beglots/58 ijod.

V.Ziring “Etyud № 2” ijod.

F.Lekuppe “Progress” /tanlab/.

A.Leshgorn “Etyudlar” 66 ijod.

A.Lemuan “50 характерных прогрессивных etyud” 37 ijod /50 ta xarakterli progressiv etyudlar/.

K.Cherni G. Germer muxarririgidagi tanlangan fortepiano etyudlari.

“Dunyo” tovushlar toplami. 3–ijod. Tuzuvchi A.Bakulov.

Bolalar musiqa maktablarining 4-sinfi uchun etyudlar.

Bolalar musiqa maktabining 3–4 sinflari uchun chet el kompozitorlarining tanlangan etyudlari.

Chet el kompozitorlarining tanlangan etyudlari (3 - son)

“Fortepiano texniksi maktabi” I – son. Tuzuvchilar: V.Natanson va V.Delnova.

Dogitson kompozitorlarining bolalar uchun pesalari. 1 – son 2 t. tuzuvchilar: M.Gubaydulin, S.Kuznetsova.

A.Leshgorn “Tanlangan etyudlar” 65 – ijod /boshlovchilar uchun/.

L.Shitte 25 – ijod. “25 ta etyudlar” /tanlab/.

- L.Lemuan “50 ta progressiv va harakterli etyudlar” 37 ijod.

№ 4,5,9,11,12,15,16,20,23,35,39.

Yirik shakl

Chet el kompozitorlari asarlari

1. Fa minor, 2 – ijod.
2. Lya major, 2 – ijod.
3. Do major, 2 – ijod.
4. Mi major, 7 – ijod.
5. DO minor, 10 – ijod.
6. FA major, 10 – ijod.
7. DO minor, 13 – ijod.

8. SOL major, 14 – ijod.

Kontsertlar

1. Do major 1.
2. Si major 2.
3. Do minor 3.
4. Rondo
5. Do major: sol major.

Variatsiyalar

1. Sol major.
2. 9 – var.lya major.
3. 6 ta engil variatsiyalar sol major.
4. E.Gaydn.

Sonatalar

1. Mi major.
2. Mi major.
3. Sol minor.
4. Re major.
5. Sol major.
6. Re major.
7. Fa major.
8. Si major.
9. V.Motsart. sonatalar.
10. Do major.

O‘zbek kompozitorlari

1. S.Varelas. “Si minor” sonatinasi.
2. A.Berlin. “Do minor” sonatinasi.
3. B.Gienko. Kichik variatsiyalar /Mi minor/.
4. G.Mushel Pkshtirang sonata. Kontsert № 1.
Konsert № 2.
Konsert № 3.
Konsert № 4.
Konsert № 5.
5. B.Zeydman. O‘zbek xalq qoshigi mavzusida variatsiyalar.
6. E.Salixov. “Fa minor” sonatinasi.
7. N.Norxojaev. Repliki “Gap otish”.
8. P.Xoliqov. Sonatina. Kontsert).
9. N.Zakirov. Sonatalar /tanlab/.

Pyessalar

1. A.Alyabev. – F.Lits. “Bulbul”.
2. F.Amirov. Preljudiyalar. Noktyurn.
3. A.Arenskiy. Mi minor prelyudiyasi. Mi major skerdtsozi.
4. Re bemol major noktyurni. Eksprompt 25 – ijod.
5. X.Azimov. Vospominanie /Xotira/. Noktyurn/.
6. F.Lits. Sonety. Petrarki. /Vengercha raspodiyalar/.

Noktyurnlar

1. Vals – eksprompt. Polonezlar.
2. Vengerskiy marsh /Vengercha marsh/.
3. TSSikl “Godы tsrantsviy”, “Safar yollari”. Loreleya.
4. F.Mendelson. Fa diez minor. Fantaziyasi 28 - ijod.
5. Pesni bez slov /Sozsiz qoshiq/. Rondokaprichchiozo.
6. Oltita bolalar pesalari.
7. D.Miyo. Romans.
8. M.Musorgskiy. /Korgazmadan manzaralar/.

Intermetso

1. G.Mushel. Tokkata. Elegiya. Melodiya, Tanets /Raks/.
2. S.Raxmaninov soch. 3,3,39. Etyudlar manzaralar.
3. 33, 39 – ijod / soch. 16. 16 – ijod.
4. /Musiqiy paytlar/.
5. Romans fa minor. Barkarola, sol minor, soch – 3.
6. Pesы. Yumoreski sol major. soch. 23,32. Prellyudiya.
7. A.Skryabin soch. 3,25. 3,25 – ijod.
8. Mazurki /Mazurkalar/. soch.5 5 – ijod. Noktyurn soch. 32.
9. 32 – ijod. Poemy /dotsonlar/ soch./ijod/.

O‘zbekitson kompozitorlarining fortepiano pyessalari

O‘zbek xalq qoshigi. K.Azimov qayta ishlagan.

1. X.Azimov. Fortepiano uchun uch pesa.
2. Oyga botish.
3. Josh urish.
4. Xotira.
5. D.Omonullaeva. Yomgir. Karusel.
6. R.Abdullaev. Prellyudiya va tokkato.
7. M.Bafoev. Mungli qoshiqcha. Raqs.
8. J.Oiyosov. Qizchalar raqsi. Mugombir tulki.
9. N.Zokirov. Kichik syuita. Fantaziya.

O‘zbek xalq musiqasi va O‘zbekitson bastakorlari asarlari

1. Ch.Nuriev-Kanon.
2. I.Xamraev-Pesa.
3. M.Burxonov-Kapalak.
4. X.Azimov-Pesa.
5. X.Azimov qayta ishlagan. O‘zbek xalq ashulasi-“Chaman ichra”.
6. B.Zeydman qayta ishlagan. O‘zbek xalq ashulasi.

Chet el bastakorlari asarlari

1. V.Motsart - Ariya.
2. I.S.Bax – Menuet.
3. T.Gendel – ariya. Rigodin.

Eslatma: Qoraqalpoq va boshqa tillarda o‘qitilayotgan ta’lim yo‘nalishlari ishchi fan dasturlarini ishlab chiqishda musiqa asarlari tanlashda til xususiyatlari e’tiborga olinishi mumkin.

V.Mutsaqil ta’lim va mustaqil ishlar

Mutsaqil fikrlash borasida oquvchi oz oqituvchisining korsatma va fikrlariga kor-korona ergashib boysunishi emas, balki biron masala yuzasidan ozing shaxsiy munosabatini ijro orqali bildira olishi kerak.

Oquvchining mutsaqil mashgulotlarida Musiqa ijrochiligi sanati ongli munosabati yetakchi vazifani otyadi. Cholguda ijroni organish jarayonida yaxshi yolga qoyilgan, muntazam ravishda amalga oshiriladigan uy mashgulotlarining axamiyati juda kattadir. Bunda mashgulotlar davomida oquvchid mehnatga bolgan ongli munosabat shakllana boradi. Bazi oqituvchilar oz oquvchilariga keragidan ortiq xomiylik korsatib, ularni mutsaqil mehnat qilishlariga xalaqit beradilar. Aksincha, oquvchilarning mutsaqil mehnat qilishlari uchun qanchalik erta imkoniyat yaratilsa, uning natijasi shunchalik tez kozga tashlanadi.

Talaba mutsaqil ishni tayyorlashda muayyan fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi

- darslik va oquv qullanmalar Fan boblari va mavzularini orgatish;
- tarqatma materiallar boyicha maruzalar qismini ozgartirish;
- maxsus adabiyotlar boyicha fanlar bolimlari yoki mavzulari utsida ishlash;
- yangi texnikalarni apparaturalarni, jarayonlar va texnologiyalarini organish;
- talabaning oquv ilmiy-tadqiqot ishlarini bajarish bilan bogliq bolgan fanlar bolimlari va mavzulari chuqur orgatish;
- faol va muammoli oqitish uslubidan foydalaniladigan oquv mashgulotlari.

Tavsiya etiladigan mutsaqil ishlar mavzulari: Yirik shakldagi asarlar

- 1.D.Kabilevskiy - Sonatina.
- 2.Yu.Berkovich – Variatsiyalar.
- 3.A.Jilinskiy - Sonatina.
- 4.B.Gienko – “Jasur yigit”, “Vals”, “Kuy”.
- 5.F.Nazarov – Marsh.
- 6.D.Omonullaeva – Raqs. Marsh.
- 7.D.Shitte - №18, 22, 23 etyud.
- 8.K.Cherni - №31 etyud.
- 9.11,13,15,16,17, 22, 27, 32 – Preljudiyalar.
- 10.O.Taktakishvili – Dotson, Tokkata. Musiqiy payt.
- 11.P.Xodjaev – Beshta kichik prelyudiyalar.
- 12.P.Xaliqov – Dutor bayoti. Yumoreska.
- 13.A.Xachatryan. Tokkata. Vals. Dotson. Sol minor raqsi.

VI. Asosiy va qo‘shimcha o‘quv adabiyotlar hamda axborot manbaalari

Asosiy adabiyotlar

1. Mishael Pilhofer and Holly Day “Music Theory for dummies” Indiana USA 2007. Wiley Publishing Inc.
2. James Tackett. “Fundamentals of church music Theory” Austin Christian Akappella Musik. Abilene Christian University. 2009.
3. Barbara Kreader, Fred Kern, Phailip Keveren, Mona Rejino. Piano Lessons Book 2001
4. Rahimov Sh.N. Cholg‘u ijrochiligi (dutor misolida). Elektron darslik, T., 2011.
5. Rahimov Sh.N., M.A. Ixomov, Sh.S. Yusupov. Cholg‘u ijrochiligi. (rubob misolida). Elektron darslik. T., 2015.
6. Ixomov M.A.. Cholg‘u ijrochiligi. ”Mehnat nashriyoti”, T., 2010.
7. Nurmatov X.– Qashqar rubobi. Toshkent. Oqituvchi nashriyoti. 2003.
8. Raximov Sh.– Dutor. Toshkent. G.Gulom nashriyoti. 2005.
9. Rahimov Sh.N. Dutor. Darslik. ”Musiqqa nashriyoti”, T., 2010.

Qo‘shimcha adabiyotlar

10. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб интизом ва шахсий жавобгарлик ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил якунлари ва 2017 йил истиқболларига бағишланган мажлисидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг нутқи. // Халқ сўзи газетаси. 2017 йил 16 январь, №11
11. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олий жаноб халқимиз билан бирга қураимиз. Тошкент “Ўзбекистон” – 2017й.
12. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаравон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. “Ўзбекистон” НМИУ, 2016й.
13. Мирзиёев Ш. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаравонлигининг гарови. “Ўзбекистон” НМИУ, 2016 й.
14. “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармони. 1-илова: “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси”. Халқ сўзи газетаси. 2017 йил 8 февраль сони ва Интернет ресурс: www.lex.uz.
15. Raximov Sh.. – “Dutor ” oquv qollanma T. 2007 yil
16. Raximov Sh., Yusupov Sh.S. “Cholgu ijrochiligi”. T., 2012 yil
17. Raximov Sh., Saidov A.. “Cholgu ansambli”. T., 2012 yil

18. Nurmatov X., Fayziev O. “Cholgu ijrochiligi rubob” oquv qollanma T. 2009 yil
19. Raximov Sh. ”Cholgulantirish va partitura oqitish” oquv qollanma T.2009 yil
20. Raximov Sh. “Cholgu ijrochiligiga o’rgatish metodikasi” oquv qollanma.T.2009 yil
21. Raximov Sh. Nurmatov X. ”Cholgu ijrochiligi tarixi ” oquv qollanma.T.2009 yil.
22. Nurmatov X. «Rubob darsligi». Toshkent. Oqituvchi nashriyoti. 1993.

Internet saytlari

23. www.tdpu.uz
24. tdpu-intranet.Ped
25. www.ziyonet.uz
26. www.edu.uz

Yunus Rajabiy nomidagi ansambl

O'.O.Mirzayev
Navoiy davlat pedagogika instituti, San'atshunoslik fakulteti,
“Musiqqa ta'limi” kafedrasi mudiri,

KIRISH

“Cholg’u ijrochiligi va ansambli”deb nomlangan o’quv qo’llanmaning dolzarbligi: Ma’lumki, maqomlarga, xalq kuy va ashulariga talab xalqimiz orasida tobora ortib bormoqda. Ana shunday talab va ehtiyojni qondirish maqsadida yetuk ijrochi mutaxassislarni tarbiyalash mas’uliyatli vazifalardan biri hisoblanadi. O’zbek xalqining boy musiqa merosini o’rganish va uni keng omma ichida targ’ib qilish ishlari san’atimizning jonkuyar tashabbuskorlari, mohir ijrochilari zimmasida bo’lmog’i zarur. Chunki bizning davrimizgacha yetib kelgan ulkan musiqiy merosning ustozdan shogirdga bevosita o’tishida tabarruk zotlar ko’prik vazifasini o’tash bilan birgalikda, o’zlarining ijodlari bilan ham namuna bo’lganlar.

Yosh avlodni tarbiyalashda, avvallambor, mutaxassis o’qituvchilar o’zlari barcha namunali xislatlarni mujassamlashtirgan bo’lmoqliklari zarur.

Hamma sohada o’qituvchilar vijdonli, kamtar, ma’naviy va axloqiy pok, yoshlarga g’amxo’r, yaqindan maslakdosh, o’z kasblariga hurmat, e’giborli va sadoqatli bo’lmoqliklari kerak. Yoshlarni ham ana shu fazilatlar bilan tarbiyalamoq, kelgusida barcha sohadagi kabi an’anaviy musiqa merosimizning borgan sari zargarona sayqallashuvida va rivojlanishida ham alohida ahamiyat kasb etadi.

Bugun san’at dargohiga ilk bor qadam qo’ygan yosh yigit va qizlar musiqa san’ati sirlarini astoydil o’rganyaptilar. Ma’lumki, respublikamizning barcha musiqa dargohlarida turli ansambllar qatori o’zbek xalq cholg’ulari ansambli darslari ham olib boriladi. Ansambllarda ishtirok etish yosh musiqachilar uchun katta ijrochilik maktabini o’tashi shak-shubhasiz.

Ansabl so’zi fransuzcha ensemble — so’zidan olingan bo’lib, birgalikda ma’nosini bildiradi.

Cholg’u ijrochiligi va ansambllida cholg’uda fortepiano jo’rligida ijro etish, ikki yoki undan ko’proq cholg’ularning birgalikda, ya’ni jo’rlikda ijro etishi ansabl deyiladi. Faqat unison chaladigan cholg’ular guruhi ansabl bo’libgina qolmay

balki, duet, trio, kvartet, kvintet, sekstet va har xil tarkibdagi orkestrlar ham o‘zaro ansambl bo‘lib ijro etadilar.

Musiqa oliygohlari va ixtisoslashgan san‘at maktablarining ansambl sinflarida cholg‘uchilar soniga, cholg‘ular turiga qarab dutorchilar, rubobchilar ansambli yoki o‘zbek cholg‘ulari ansambllarini tuzish mumkin. Bunday sharoitda ish boshlagan o‘qituvchi yoki ansambl rahbari

o‘quvchilarning qobiliyati, egallagan bilim va ko‘nikmalari hamda professional tayyorgarligini hisobga olgan holda mashg‘ulotlarni olib borishi maqsadga muvofiq bo‘ladi. Dastlabki, mashg‘ulotlardan cholg‘ularning yaxshi sozlanishiga alohida e‘tibor berib talabalarni muntazam ravishda umumiy sozni tiniq, toza bo‘lishiga o‘rgatib borish zarur.

Bu esa o‘quvchilarning eshitish qobiliyatlarini yanada rivojlanishiga yordam beradi. Yosh sozandalar mutaxassislik darslarida cholg‘uda chalish ko‘nikmalarini, ijrochilik mahorati sir-asrorlarini chuqurroq o‘zlashtirish bilan birga ko‘plab asarlar bilan tanishadilar, ularni yaratgan mualliflar haqida ma‘lumotlarga ega bo‘ladilar.

Yakka ijrodan farqli o‘laroq ansambl ijrochiligi darslarida o‘quvchilar ansambl bo‘lib chalish, ya‘ni birgalikda hamnafas bo‘lib chalish sir-asrorlarini o‘zlashtirib boradilar.

Bunda sozanda faqat o‘z cholg‘usinigina eshitib qolmasdan, balki boshqa sozlarning tovushini ham eshita olishi hamda umumiy ijroni eshita olish va o‘z cholg‘usining tovushini jamoa ijrochiligiga mos ravishda boshqara olish ko‘nikmalarini o‘zlashtirib boradi. Shu bilan birga faqat o‘z sozining ijro imkoniyatlarini chuqur o‘rganib qolmasdan, qolgan barcha sozlarning o‘zigagina xos bo‘lgan tovush, tembr, koloritik hamda ijro imkoniyatlarini ham o‘zlashtirib, o‘rganib boradilar.

Ma‘lumki, ansambl ijrochiligi darslari amaliy mashg‘ulotlar sirasiga kiradi. Shunday ekan talabalar o‘quv davridan boshlab o‘quv yurti doirasida turli xil konsertlarda va har xil tadbirlarda o‘z ijrolari bilan muntazam ishtirok etadilar. Bu

esa ulaming kelajakda mohir sozanda bolib yetishishlarida va ijrochilik faoliyatini davom ettirishlarida asosiy omillardan biri bo'lib xizmat qiladi.

Ansambl mashg'ulotlarida har xil yakkanavoz cholg'ularga hamda xonandalarga, jo'rnavezlik qilish talabalarga ashula yoki ijro etilayotgan asar matni bilan tanishish, turli asarlarni ijro etish sirlarini o'zlashtirish bilan birga mutaxassislik va boshqa darslarda olgan ma'lumotlarining kengayishiga imkoniyat yaratadi. Ayni paytda cholg'uchilar ansamblida ijrochilik faoliyatini olib boradigan har qanday sozanda, mutaxassislik darslarida yakka tarzda olgan bilimlaridan va yakkanavoz ijrochilikdan farqli o'laroq musiqani chuqurroq o'rganadi, musiqiy tafakkuri yanada kengayadi, musiqani sezish, his qilish qobiliyatlari rivojlanadi. Natijada kelgusida bo'lajak sozanda sifatida turli xil jamoalarda ishlash ko'nikmalari shakllanib boradi.

O'zbekistonda ko'p yillardan beri salmoqli ijod qilib kelayotgan Bahor, O'zbekiston, Zarafshon ashula va raqs ansambllari, Yu. Rajabiy nomidagi maqomchilar ansambli, O'zbekistonda maqomchilar ansambllari kabi ijodiy jamoalarning faoliyatiga nazar tashlab, ular ijrosidagi musiqalarni tahlil qilib ko'rsak bu ijrolardagi nafislik, umumiy jo'rnavezlik, dinamika, sozandalarning o'zaro bir-birlarini va musiqani qanchalik teran his qilishlarini kuzatishimiz mumkin.

Bunday ansambllarda uzoq vaqt ishlagan sozandalar faqat mohir sozandalargina bo'lib qolmasdan, o'zbek xalq musiqasi, bastakorlarimiz asarlarini yoki shashmaqom asarlarining puxta bilimdoni bo'lib yetishganliklarining guvohi bo'lamiz.

Ushbu qo'llamnaga kiritilgan asarlar ansambl ijrochiligi uchun to'plangan bo'lsa-da, asarlarni ansambl bo'lib ijro etganda, albatta, ansamblning tarkibidan, sozandalarning ijrochilik mahoratlaridan kelib chiqqan holda, asarning ma'lum bo'laklarini biror-bir yakka sozda yoki bir necha sozlar guruhida, shuningdek bir xil sozlarda oktava qilib chalish maqsadga muvofiq bo'lib, bu kuyning yanada jozibaliroq, yorqinroq jaranglashiga sabab bo'ladi.

Ansambl rahbari yoki shu fandan dars beradigan o'qituvchi o'rganilayotgan kuy yoki qo'shiqning muallifi, asar ijrosidagi o'ziga xosliklar haqida to'liq ma'lumot berishi va bu asarning tavsiloti va tahlilini o'quvchilarga to'la ochib berishi kerak bo'ladi. Dars jarayonida

o'qituvchi asarni biron-bir cholg'uda o'zi ijro etib ko'rsatib berishi, yoki o'rganilayotgan asarning magnit tasmlaridagi ijrosini tinglash o'quvchilar tomonidan asarni to'laqonli o'zlashtirilishida hal qiluvchi omillardan biridir.

O'quv jarayonida mashg'ulotlarni guruhlarga bo'lib o'tkazish yaxshi samara beradi. Bunda ansambl rahbari asar ijrosidagi murakkabroq qismlarni ma'lum bir guruhga yoki biror sozga tegishli bo'lgan bo'laklari ustida ishiyadi.

Dars jarayonida o'quvchilar diqqatini tarbiyalab borish juda muhimdir. Ya'ni rahbar boshqa bir sozanda bilan asarning ma'lum bir bo'lagi yoki elementi ustida ishlar ekan, qolgan o'quvchilar bu jarayonni diqqat bilan kuzatib turishlari kerak. Chunki ansambl sozandalari umumiy ijroda hamnafas bo'lib ijro etishlari uchun har bir sozanda bir-birini juda yaxshi eshitishi, sezishi zarurdir.

Ushbu o'quv qo'llanma Universitet va institutlardagi musiqa ta'limi oliygohlari va ixtisoslashgan san'at maktablari uchun mo'ljallangan bo'lib, undan bugunda faoliyat ko'rsatayotgan havaskorlik ansambllari ham foydalanishlari mumkin.

I-BOB

ANSAMBL IJROCHILIGINING UMUMIY QOIDALARI

Ansamblda ijro mahoratini egallash, avvalo, to‘g‘ri o‘tirish, cholg‘u sozini to‘g‘ri tutish, tovush chiqarish madaniyatini egallab borish, ijro harakatlarini to‘g‘ri shakllantirish hamda jamoaviy ijro qoidalariga to‘liq rioya etishlikni nazarda tutadi:

— ijro paytida gavdani shunday tutish lozimki, toki u ijrochining barcha harakatlari

uchun qulay va tashqi ko‘rinishi chiroyli bo‘lsin;

— suyanchiqqa suyanmasdan, o‘rindiqning yarmida o‘tirish odat qilinadi, sozandalarning chap oyoqlari oldinroq o‘ng oyoqlari esa orqaroq joylashadi;

— o‘ng qo‘lning to‘g‘ri joylanishiga, ijro harakatlarining erkin bo‘lishiga erishiladi;

— chap qo‘l soz dastasini siqmasligi (rubob, afg‘on rubobi, soz, g‘ijjak, dutor sozlarida), qo‘l kafti dastaga tegmasligi, erkin bo‘lishiga harakat qilinadi;

— sozandalar kuyni boshlashda diqqat bilan o‘tirishlari, boshlovchi sozanda yoki doiraning auftakli bilan birgalikda boshlashlari zarur;

— kuyni tamomlashda ham xuddi shunday doira usuliga muvofiq yoki umumiy ansamblning bir nafasda tamomlashiga diqqatni qaratish lozim;

— ansambl ijrochiligida jamoaviy ijro madaniyatiga rioya qilish, ijro paytida diqqat bilan o‘tirish nafaqat o‘z sozi tovushi, balki umumiy ansambl tovushini va shunga mos ravishda o‘z sozi tovushini nazorat qilib borish lozim;

— ijro uchun qulay va to‘g‘ri holatni tanlash, qo‘llarni erkin tutish, tovush chiqarish madaniyatini to‘g‘ri o‘zlashtirib borish har bir soz ijrosi uchun umumiy talablar mazmuniga kiradi.

2.CHOLG‘U SOZLARINI SOZLASH

Cholg‘u sozini aniq tovush manbayiga, masalan, kamertonga yoki to‘g‘ri sozlangan fortepiano tovushiga sozlash tavsiya etiladi. Ansamblda esa cholg‘ular odatda nay yoki chang cholg‘usiga sozlanadi. Dars boshlanishidan yoki biror-bir

konsertga chiqishdan oldin ansamblidagi cholgʻu sozlarini har birini toza qilib sozlash tufayli butun ansambl unison sozining sofligiga erishiladi.

Cholgʻu sozlarini dastlabki mashgʻulotlarda musiqa rahbarining oʻzi sozlab beradi va sekin-asta shogirdlarini ham oʻz sozlarini mustaqil sozlashga oʻrgatib boradi. Maʼlumki oʻzbek xalq cholgʻularining deyarli barchasi (puflab chalinadigan sozlardan tashqari) teri parda bilan qoplangan yoki yogʻoch qopqoqli boʻlib, simlar harrak orqali oʻtkaziladi.

Shuning uchun ham cholgʻulami sozlash jarayonida torlar tagiga qoʻyilgan harrakning toʻgʻri joylashishiga alohida eʼtibor berish zarur. Soz avval ochiq torda hosil qilinib keyin oktava pardasi bosilib uning aniq sozlanganligiga ishonch hosil qilinadi. Agar tovush sof oktavada eshitilsa, bu harrak toʻgʻri joylashganligidan dalolat beradi. Tomi bosib chalganda ochiq parda oktava pardasidan baland eshitilsa harrakni oʻrnashgan joyi tovush xonasidan uzoqlashtiriladi va aksincha, torni bosganda tovush oktavadan past sadolansa, harrak tovush xonasi tomonga suriladi, natijada ochiq tovush oktava tovushi bilan bir xilligiga erishiladi. Birinchi ochiq tovush tiniq sozlanishiga erishilgach, qolgan torlar ham shu tovushga nisbatan aniq qilib sozlanadi. Barcha sozlar aniq sozlanishiga erishilgandagina ansamblning umumiy sozini ham tiniq unison eshitalishiga erishiladi.

3.CHOLGʻULARNI SAQLASH

Ansamblning cholgʻu sozlarini yaxshi saqlanishi, avvalo, mashgʻulot oʻtkaziladigan xonaning holatiga bogʻliq. Odatda mashgʻulot xonasi keng, yonigi, bahavo, harorati moʻtadil boʻlishi maqsadga muvofiqdir.

Mashgʻulot xonasida oʻquv adabiyotlari, notalar, cholgʻu sozlariga kerakli torlar, pult, konifol kabi kerakli anjomlar saqlanadigan javon va nota chiziqlari chizilgan sinf taxtasi boʻlishi kerak. Dars xonasi cholgʻu sozlari, sozlarning applikator jadvallari, nota savodxonligiga oid nazariy maʼlumotlar, taniqli bastakor va sozandalarning rasmlari bilan jihozlangan boʻlishi maqsadga muvofiq. Cholgʻu sozlari ham ana shu xonada saqlanishi lozim. Ularning yaxshi saqlanishi uchun har bir soz matodan tikilgan gʻiloflarga kiydirib qoʻyiladi va cholgʻular shkafning taxtali tokchalarida saqlanadi. Dutor, tanbur, gʻijjak, doira kabi

cholg'ularning dastasiga ip bog'lab ulami shkafning mixchalariga ilib qo'yish ham mumkin. Bundan tashqari har bir cholg'uning holati uchun javobgarlik hissini birinchi mashg'ulotlardan qatnashchilarga tushuntirib borish kerak. Chunki o'zbek xalq cholg'ulari ob-havo temperaturasi va namligiga juda ta'sirchandır. Sozanda o'zi chaladigan cholg'uning ahvolini yaxshi bilishi va nafaqat mashg'ulot xonasida, balki doimo xoh konsertlarda bo'lsin, xoh o'zi mustaqil mashq qilish jarayonida bo'lsin cholg'usini ehtiyot qilib saqlashi, ovoz sifati buzilib qolmasligini doimo nazorat qilib borishi lozim.

Ansamblga qatnashchilar orasidan rahbarga yordamchi sifatida sardor saylanadi. Sardorning vazifasi ansambl rahbariga yaqindan yordam berishdir. U mashg'ulotlarni uyushtiradi, ishtirokchilarning tartib-intizomini va umumiy davomatini nazorat qiladi.

Mashg'ulot xonasida sozlar, jihozlar, o'quv va ko'rgazmali qurollarning yaxshi saqlanishini ta'minlaydi, rahbarning barcha tashkiliy ishlariga ko'maklashadi.

4. ANSAMBL UCHUN ASARLAR

Ma'lumki Oliy ta'limdagi Universitetlar va institutlardagi musiqa ta'limi va ixtisoslashgan musiqa maktablari va san'at maktablari,(havaskorlik to'garaklarida) rubob, dutor, doira, kabi cholg'ularda boshqa cholg'ularga nisbatan ko'proq o'quvchilar shug'ullanadilar. Shuni hisobga olgan holda bu o'quv qo'llanmadagi 5 qismga bo'lib yig'ilgan.

Rubobchilar, dutorchilar, doyrachilar ansambli uchun, asosan, rubob uchun yozilgan birmuncha soddaroq bo'lgan duetlar va asarlardan ayrim namunalar ham kiritildi. Bunga sabab boshqa cholg'ular bo'lmagan hollarda tuziladigan ansambl namunasi va bu orqali o'quvchilarda ansamblda ijro etish ko'nikmalarini shakllantirish va eshitish qobiliyatlarini rivojlantirishdir.

Oliy o'quv yurtlari (Universitet va institutlar) dagi musiqa ta'limi talabalari uchun mo'ljallangan ushbu «Cholg'u ijrochiligi va ansambli» o'quv qo'llanmasi 5 bobdan tashkil topgan.

1-bobda Musiqa san'ati merosimizda cholg'ular tarixi, milliy cholg'ularimiz, keng o'rin berilgan.

2-bobda o'zbek milliy musiqa ijrochiligida betakror uslub yaratgan kompozitorlarimiz va bastakorlarimizning serjilo asarlari kabi bir necha mashhur sozandalarning ijod namunalari o'rinlashgan.

3-bob esa taniqli jahon kompozitorlarining musiqa asarlaridan fortepiano jo'rligida namunalar ham ushbu o'quv qo'llanmadan o'rin olgan.

5.AMALIY MASHG'ULOTLARNI TASHKIL ETISH BO'YICHA KO'RSATMA VA TAVSIYALAR

O'zbek xalq cholg'ulari tarixidan qisqacha ma'lumotlar.

Ularning paydo bo'lishi qadim-qadim davrlarga borib taqalishi, ma'lumotlarga qaraganda, dastlabki musiqa cholg'ulari eramizdan avvalgi 8-asrda rivoj topgan, deb taxmin qilinishi. Zamonaviy amaliyotida qo'llanilayotgan cholg'u ijrochilik haqida.

Manbalar va adabiyotlar ro'yxati.

O'zbek xalq cholg'ulari orkestri va uning partiturasini, ijrochilik imkoniyatlari rivojlanib, repertuarining asta-sekin boyib borishida xizmatlari singgan musiqa sa'ati arboblari haqida. Shu orkestr uchun partitura ko'rinishining shakllanishi: San'atshunos olim Saidiy S.B. jahon standartlari atamalariga xos milliy va ayrim jahon cholg'ulari klassifikatsiyasi.

1. **IDIOFONLAR**- (jarangli, shovqinli, dag'al – bir tonli tovush xususiyatiga ega nomusiqaviy cholg'u buyumlari); qayroq, qoshiq, zanzir, g'o'lachalar dasponzanglar, Tim-Tam, tarelka, ushburchak, bubenshik, kola-kola, qo'ng'iroqchalar, kaston'yetto, brusok, treshyotka, maracas va boshqalar.

2. **MEMBRONOFONLAR**- (memdrasiyasi keng, teri yo sunniy plastik tortilgan urma zarbli cholg'ular); Litavralar, Nog'oralar turi, Doyra, dovul, tAblak, Hind table bas va table usul. Kongo, barabanlar turi, urma cholg'ular oilasi va boshqalar

3. **XORDOFONLAR** – (xromatik sozlanishga ega; mizrob, kamon, noxun, noxunsher va tirnab chalinadigan cholg'ular.); rubob prima, rubob sekunda, rubob, afg'on rubob, dutorlar oilasi; alt, dutor bas va kontrabas, g'ijjaklar oilasi, skripka, violonchl, Skripka kontrabas, bayan, akkordeon, rayal va fortepiano, gitara, sitor, shashtor, manzur, tor, al-Ud, tanbur va sat ova boshqalar.

4. **AEROFONLAR** – (puflama, nafasli cholg’ular);Nay pikola, Nay, sunray, qo’shnay, karnay, bo’lamon, yevropada truba, fleyta gabboy, klarnet, saksafon, faggot, voltorna,trombon, bas, tuba, sholand va Hind dunayi, temir changqobiz va boshqalar.

5. **ZOOMORFOLOGIK** – (hayvon va parrandalar suyagi, shoxi, qanot – suyagi, qanot - kifti); Burg’u- yirtqich bussasimon hayvon shoxlari, g’ajir nay- (suyakdan yasalgan cho’pon nay.), suyak changqovuz,

6. **POZOOMORFOLOGIK** – (suvenirli, hushtak, churrak, bulbulcha, ayiqcha va boshqalar).bulbulcha, ayiqcha, toycha,xo’rozcha, donak, hushtak, churrak, ishqiriq, jalaajin,zuuldek va boshqalar.

6.MILLIY CHOLG’ULARNING JAHON STANDARTLARI

KLASSIFIKATORLIK TARTIBIGA AMAL QILINISHI

O’zbek xalq cholg’ulari tarixidan. O’zbek xalq cholg’u ijrochiligining qadimiy va boy an’analari. Ommaviy cholg’u jamoalarining tuzilishi. O’zbekiston musiqa va san’at o’quv yurtlarida xalq cholg’ulari bo’yicha ta’limning yo’lga qo’yilishi. Umummadaniy va estetik tarbiya jarayonida hamda musiqiy savodxonlikni targ’ib qilishda o’zbek milliy cholg’ularining roli. o’zbek milliy cholg’ulari bo’yicha ta’lim tizimidagi muammolar. o’zbek xalq cholg’ularini takomillashtirish jarayoni. Cholg’ularni takomillashtirishga xalq ustalari va sozandalarning qo’shgan hissalari.

Xalq cholg’ularida nota tizimi bo’yicha o’qitish;- Xalq cholg’ulari ta’lim tizimi bo’yicha 30-yillardagi xukumat qarorlari. O’quv yurtlarida nota tizimi bo’yicha ta’limning joriy etilishi. Milliy cholg’u ustahonalarining faoliyati. 30-yillar o’zbek musiqa madaniyatining o’sish davri. Toshkentda birinchi musiqa oliy o’quv yurtining tashkil qilinishi. o’zbek davlat filarmoniyasi va nota tizimi bo’yicha ijro etuvchi o’zbek xalq cholg’u orkestrining tuzilishi. Toshkent davlat konservatorisida “Xalq cholg’ulari” bo’limi va fakultetning ochilishi. Milliy musiqa cholg’ulariga bo’lgan talab va ishlab chiqarishning yo’lga qo’yilishi. Ko’p ovozli milliy cholg’u jamoalarining faoliyati, turli cholg’ular uchun mahsus yozilgan asarlarning paydo bo’lishi.

O'zbek xalq cholg'u ansambllari va undagi guruhlarж;- Milliy cholg'u ansambli-o'zbek musiqa madaniyati tarixida yangi xodisa. Ansambli- oldiga qo'yilgan badiiy vazifalar. o'zbek milliy cholg'u ansamblining tarkibi, uning cholg'u guruxlari. Guruxlarning bir-biridan farq qiluvchi asosiy belgilar.

Puflab chalinadigan cholg'ular guruhi. Nay pikkolo;-yangi yaratilgan cholg'u. tovushqatori va diapazoni. Ijro imkoniyatlari va uslublari. Halq cholg'u ansambli va orkestridagi o'rni.

Nay;- o'zbekistonda keng tarqalgan cholg'u. Tovushqatori va diapazoni. Ijro imkoniyatlari va uslublarning o'ziga xosligi. Halq cholg'u orkestri va ansambllaridagi bajaradigan vazifasi.

Surnay, karnay;- Tuzilishi, ijro imkoniyatlari, uslublari, tovush tembri. Tovushqatori va diapazoni. Applikatura.

Qo'shnay;- Cholg'uning tuzilishi, yasaladigan material. Tovushining o'ziga xosligi. Ijro uslublari va imkoniyatlari. Tovushqatori va diapazoni.

Urma va noxunsher orqali ijro etiladigan torli cholg'ular guruxi. (Changlar va Qonun);- Changlar oilasi va qonun, ularning turlari. Sozlanishi va tembri. Ijro uslublari, diapazoni. Halq cholg'u orkestri va ansambllarida tutgan o'rni.

Mizrobli, chertma, noxun va kamon orqali ijro etiladigan sozlar guruhi. Prima rubobi;- Yangi yaratilgan cholg'u. Registri. Tuzilishi va sozlanishi. Tovushqatori va diapazoni. Halq cholg'u orkestrida tutgan o'rni.

Metsosoprano rubobi;- Yangi yaratilgan cholg'u. Tuzilishi va sozlanishi. Tovush diapazoni. Applikatura va ijro uslublari.

Alt rubobi;- Yangi yaratilgan cholg'u. Tovush diapazoni. Ijro uslublari va applikaturasi. Ijro imkoniyatlari.

Qashqar rubobi;- qayta ishlangan cholg'u. Tuzilishi va sozlanishi. Tovush diapazoni va tembri. Ijro imkoniyatlari va uslublari. Applikaturasi. Halq cholg'u orkestri va ansambllarida tutgan o'rni.

Afg'on rubobi;- qayta ishlangan cholg'u. Tuzilishi va sozlanishi. Tovush diapazoni. Applikaturasi. Ijro uslublari. Halq cholg'u orkestri va ansambllarda tutgan o'rni.

Ud.;-qadimda o'zbekiston xududida keng tarqalgan cholg'u. qayta ishlangan ud. Tuzilishi va sozlanishi. Tovush diapazoni va tembri. Ijro uslublari va imkoniyatlari.

Prima dutori;- Yangi yaratilgan cholg'u. Tuzilishi va sozlanishi. Tovush diapazoni. Ijro uslublari va imkoniyatlari. Halq cholg'u orkestrida tutgan o'rni.

Alt dutori;- Yangi yaratilgan cholg'u. Tuzilishi va sozlanishi. Tovush diapazoni. Ijro uslublari va imkoniyatlari. Halq cholg'u orkestrida va ansambllarda tutgan o'rni.

Tenor dutori;- qayta ishlangan cholg'u. Tuzilishi. Tovush diapazoni va sozlanishi. Ijro uslublari va imkoniyatlari. Halq cholg'u orkestri va ansambllarda tutgan o'rni.

Sekunda dutori;- Yangi yaratilgan cholg'u. Tuzilishi va sozlanishi. Tovush diapazoni. Ijro uslublari va imkoniyatlari. Halq cholg'u orkestri va ansambllarda tutgan o'rni.

Halq dutori;- qadimdan o'zbekiston hududida keng tarqalgan cholg'u. Tuzilishi va sozlanishi. Tovush diapazoni. Ijro uslublari va imkoniyatlari. Halq cholg'u orkestri va ansambllarda tutgan o'rni.

Dutor bas;- Yangi yaratilgan cholg'u. Tuzilishi. Sozlanishi va tovush diapazoni. Ijro uslublari va imkoniyatlari. Halq cholg'u orkestri va ansambllarda tutgan o'rni.

Dutor kontrabas;- Yangi yaratilgan cholg'u. Tuzilishi. Sozlanishi va tovush diapazoni. Ijro uslublari va imkoniyatlari. Halq cholg'u orkestrida tutgan o'rni.

Tanbur;- qadimiy cholg'ulardan biri. qayta ishlangan tanbur. Tuzilishi va sozlanishi. Tovush diapazoni. Ijro uslublari va imkoniyatlari. Halq cholg'u orkestri va ansambllarda tutgan o'rni.

Sato;- qayta ishlangan cholg'u. Tuzilishi va sozlanishi. Tovush diapazoni. Ijro uslublari va imkoniyatlari. Halq cholg'u orkestri va ansambllarda tutgan o'rni.

Zarbli cholg'ular guruxi;- o'zbek xalq cholg'u orkestrida foydalaniladigan zarbli cholg'ular, ularning turlari. Simfonik orkestrdan olingan va xalq cholg'u orkestrida foydalaniladigan zarbli cholg'ular.

Doyra;- Keng tarqalgan o'zbek xalq zarbli cholg'usi. Tuzilishi. Tembri. Ijro uslublari va imkoniyatlari. Halq cholg'u orkestri va ansambllarda tutgan o'rni.

Kichik nog'ora;- Keng tarqalgan o'zbek xalq zarbli cholg'usi. Tuzilishi. Tembri. Ijro uslublari va imkoniyatlari. Halq cholg'u orkestri va ansambllarda tutgan o'rni.

Safoil. qayroq. Buben. Uchburchak. Tarelqa. Litavralar;- Bu cholg'ularning tuzilishi. Ijro uslublari va imkoniyatlari. Halq cholg'u orkestri va ansambllarda tutgan o'rni.

Kamonli sozlar guruxi;- Bu guruxga kiruvchi cholg'u turlari. Ularning turli musiqiy jamoalarda tutgan o'rni.

G'ijjak prima;- Takomillashtirilgan cholg'u. Tuzilishi va sozlanishi. Tovush diapazoni. Ijro uslublari va imkoniyatlari. Halq cholg'u orkestri va ansambllarda tutgan o'rni.

G'ijjak alt;- Yangi yaratilgan cholg'u. Tuzilishi va sozlanishi. Tovush diapazoni. Ijro uslublari va imkoniyatlari. Halq cholg'u orkestri va ansambllarda tutgan o'rni.

G'ijjaq bas;- Yangi yaratilgan cholg'u. Tuzilishi va sozlanishi. Tovush diapazoni. Ijro uslublari va imkoniyatlari. Halq cholg'u orkestri va ansambllarda tutgan o'rni.

Gijjak kontrabas;- Yangi yaratilgan cholg'u. Tuzilishi va sozlanishi. Tovush diapazoni. Ijro uslublari va imkoniyatlari. Halq cholg'u orkestrida tutgan o'rni.

FORTEPIANO JO'RRLIGIDA IJRO ETISH

Musiqqa asarini o'rganishda dutor partiyasi bilan birgalikda ijro etiladigan fortepiano partiyasini puxta o'rganish zarur. Fortepiano bilan birga ijro etishni musiqqa asarini o'zlashtirish jarayonida boshlagan ma'qul. Shunda ijrochi o'z partiyasini o'zlashtirish bilan bir qatorda fortepianoda ijro etiladigan partiyani ham o'ziga singdirib boradi. Ba'zi sozandalar o'z partiyalarini oxirigacha o'zlashtirib bo'lganlaridan keyingina fortepiano bilan birgalikda ijro eta boshlaydilar. Bu hol cholg'uchi uchun birmuncha qiyinchilik tug'diradi.

Cholg'u va fortepiano ijrosi uchun yaratilgan musiqqa asarlari-ni kuzatsak, unda quyidagi o'xshashliklarni uchratishimiz mumkin. Ba'zi musiqqa asarlarida fortepiano cholg'uchi (solist)ga jo'r bo'lish vazifasini bajarsa, boshqa musiqqa asarlarida cholg'u bilan fortepianoning partiyalari bir-birga teng va ma'lum darajada mustaqil xarakterga ega bo'ladi. Birinchi xolda kuyni boshqarib borish asosan cholg'uchi (solist)ga yuklatilgan bo'lib, fortepiano faqat jo'rlik

(akkompanement) vazifasini o‘taydi. Bunda solist ijro etayotgan kuy mustaqil, ijrosi fortepianosiz ham ma’lum darajada tugallangan bo‘ladi. Bunday musiqa asarlari o‘zining tuzilishi bo‘yicha nisbatan oddiy bo‘lib, ulardan ta’limning boshlangich davrlarida foydalanish mumkin. Lekin bundan o‘quvchi sozanda fortepiano partiyasiga e’tibor bermasa ham bo‘laveradi, degan xulosa kelib chiqmasligi kerak. Bunday musiqa asarlarini ijro qilish paytida o‘quvchi fortepianoda ijro etilayotgan akkordlar va ritmik shartlarni o‘z ijrosi bilan birgalikda eshita olishi lozim.

O‘zbek xalq cholg‘uchilarida ijroni o‘rganayotgan yosh sozandalarda fortepiano bilan birgalikdagi ijro paytida ko‘proq uchrab turadigan kamchiliklardan biri musiqa asari ijrosini fortepiano bilan bir vaqtda boshlay olmaslikdir. Bu paytda o‘quvchining diqqati tamomila o‘zining ijrosiga qaratiladi va natijada fortepiano jo‘rligi solistning ijrosi bilan bir vaqtga to‘g‘ri kelmay qoladi. Ijroni fortepiano bilan birgalikda boshlash ko‘nikmasini shakillantirishda musiqa asarining birinchi tovushi boshlanishdan oldingi harakat hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Buni asarning boshlanishidagi dirijyorning qo‘l harakati (auftakt)ga o‘xshatish mumkin.

Musiqa asari davomida cholg‘uchi partiyasida ma’lum miqdorda pauzalar uchrab turadi. Bunday paytda fortepianodagi ijro, odatda davom etadi. O‘quvchi pauzalarning necha taktligini eslab qolishoi bilan bir qatorda o‘z ijrosining qachon boshlanishini ham puxta bilib olishi kerak. Bunda pauza davomidagi fortepiano ijrosini to‘la anglab olishi yaxshi natija beradi.

Bundan tashqari, musiqa asaridagi asosiy kuyning yo‘nalishini aniqlab olish fortepiano jo‘rligida ijro etishda asosiy vazifalardan biridir. Ma’lumki, har bir musiqa asari ma’lum kuy (ohang) asosida qurilagan bo‘ladi. Mana shu kuy fortepiano partiyasidami yoki solist partiyasidaligini ajrata bilish konsertmeyster bilan chalish vaqtida ijroning to‘laqonli bo‘lishiga yordam beradi.

Fortepiano partiyasini yuzaki bilish cholg‘uchi uchun etarli emas. Fortepiano partiyasi solistning partiyasi bilan uzviy bog‘langan bo‘lib, musiqa asarining buzilmas kompozitsiyasini tashkil etadi. Shuning uchun haqiqiy ijro ulardan ansambl qonun-qoidalariga bo‘ysungan holda katta mehnatni talab qiladi.

Cholg'uchining fortepiano bilan birgalikdagi ijrosi qanchalik o'z vaqtida boshlansa, musiqa asarini o'zlashtirilishi shunchalik sifatli va tez bo'ladi.

SAHNADA IJRO QILISH

O'quvchi tomonidan to'la o'zlashtirilgan musiqa asari pirovard natijada sahnada ijro etiladi. Bunga qanday tayyorgarlik ko'rish kerak? O'quvchining sahna ijrosiga biiinchi navbatda o'qituvchilar katta e'tibor va ehtiyotkorlik bilan yondashishlari kerak. Asarni faqat yod olish sahna ijrosi uchun etarli emas, uni tamoshabinga tushunarli tarzda etkazish kerak. Shu sababdan o'qituvchilar bu ishda o'quvchilarga yaqindan yordam berishlari, sahna ijrosi paytida ularning xotirjam bo'lishlari uchun zamin yaratishlari lozim. O'quvchining talabga javob bermaydigan sahnada ijroni ba'zilar haddan ziyod hayajonlanish natijasi, deb tushun-tiriradilar. Albatta, sahna ijrosi paytida nafaqat yosh sozandalar, xatto tajribali, mohir ustalar ham hayajonlanishadi. Lekin sahna ijrosida sodir bo'ladigan kamchiliklarni faqatgina hayajon tufayli desak to'g'ri bo'lmas.

Tajriba guvoxlik beradiki, o'quvchi dars jarayonida musiqa asarini qanchalik puxta o'rgangan bo'lsa, sahna ijrosi paytida u shunchalik kam xatoga yo'l qo'yadi. Sahnada ijrosi paytidagi hayajonlanishning turli ko'rinishi bo'lib, ba'zilar o'quvchi ijrosiga yordam bersa, boshqalari, aksincha, ijodiy kuchlarga salbiy ta'sir etadi. Ba'zi hollarda hayajonlanishning kelib chiqishiga o'quvchining o'zi sabab bo'ladi, lekin boshqa turdagi xayajonlanish o'quvchining nazorti va iroda kuchidan chetda bo'lishi mumkin: sifatsiz cholg'u, shart-sharoitning noqulayligi, qo'llarning haddan tashqari sovib ketishi va boshqalar. Hayajonlanishni keltirib chiqaradigan sabablardan qat'i nazar, uning asosida o'quvchining psixikasiga bo'lgan ta'siri yotadi. Haddan tashqari hayajonlanishning oldini olish uchun o'quvchi faqatgina o'zining shaxsiy tajribasiga suyanishi va o'z hayajoni sababini to'g'ri aniqlashi kerak bo'ladi.

Hayajonning sababi ko'p xollarda musiqa asarining o'quvchi tomonidan yaxshi o'zlashtirilmaganligida ko'rinadi. O'quvchi sahna ijrosi oldidan xuddi shu o'zlashtirilmagan asar (qism)ning bo'lajak ijrosini o'ylab o'z hayajonini yanada zo'raytirib yuboradi. Shu sababdan ham sahna ijrosi o'quvchining ijro mahoratini

o'zlashtirish uchun qilgan mehnatini naqadar to'g'ri va sifatli bo'lganligini aniqlashda ko'zgu bo'lib xizmat qiladi.

Sahna ijrosida birinchi navbatda o'quvchining repertuaridagi qaysi asarni ijro etish to'g'ri bo'ladi? Tajriba shuni ko'rsatadiki, sahnadagi ijroni o'quvchi repertuaridagi xotirjam, vazmin xarakterga ega bo'lgan musiqa asarlari ijrosi bilan boshlagan ma'qul. Bu o'quvchining o'z xayajonini engishiga, fikrlarini bir maqsadga qaratishiga yordam beradi. Lekin ba'zi sozandalar konsertda o'zlarining chiqishlarini murakkab va jadal tezlikdagi musiqa asarlarining ijrosi bilan boshlaydilar. Ular konsertning boshlanishida hali kuchlar sarf bo'lmasidan, charchab qolmasdan oldin murakkab musiqa asarlarni ijro etish ma'qul, deb tushuntirishadi. Albatta, har bir sozanda bo'lajak sahna ijrosida oldin o'z kuch va imkoniyatlarini chamalab, shu asosda ijro etilajak musiqa asarlarining tartibini tuzib olishi kerak. Sahna ijrosidan oldin sozanda nima bilan shug'ullanishi kerak? O'z- o'zidan ma'lumki, musiqa asarini puxta o'rganib, o'zida mustahkam ishonch paydo qilgan o'quvchilargina sahna ijrosidan oldin o'zlarini xotirjam xis qiladi. Sahna ijrosidan bir ikki kun oldin sozanda ishonchni yanada mustahkamlashi uchun musiqa asarlarini to'xtamasdan ijro etib, ba'zi murakkab jummlarni alohida takrorlashi lozim. Bunda u diqqat- e'tiborini asarning umumiy tuzilishi, uning asosiy yo'nalishiga qaratib, o'zini charchatib qo'ymasligi kerak.

O'QUVCHINING MUSTAQIL ISHLASHI

O'quvchi o'z o'qituvchisining ko'rsatma va fikrlariga ko'r-ko'rona ergashib bo'ysunishi emas, balki biror masala yuzasidan o'zining shaxsiy munosabatini ijro orqali bildira olishi kerak.

O'qituvchi rahbarligida o'tiladigan darsning ahamiyati katta, lekin bu ish o'quvchining mustaqil ishlari muhimligini inkor etmaydi, O'quvchining mustaqil mashg'ulotiga sarf bo'layotgan vaqtini bekor o'tkazmasligini o'rganib borish kerak. Buning uchun o'quvchiga mustaqil mashg'ulotni qanday tashkil qilish, nimalarga ko'proq e'tibor berish kerakligini tushuntirish lozim. Vaqtdan rasional va umumli foydalanish mustaqil ishlash asosi prinsiplaridan biri bo'lishi zarur.

Asosiy prinsiplaridan yanabiri mashg'ulotning muntazamligidir . Ijroni

o'rgatishning dastlabki davridan boshlab o'quvchida muntazam mustaqil ishlashni ko'nikmasini hosil qilish zarur. Odatda, muntazamlikka erishish qiyin bo'lsa ham, bunday mashg'ulotlar asta-sekin odat tusiga kirib borishi maqsadga muvofiqdir.

Ayrim o'quvchilarning uyga berilgan vazifani tayyorlay olish holllarini ham uchratamiz. Buning sababini bir so'z bilan tushuntirish qiyin. Lekin ko'p hollarda uy vazifasi tayyor emasligining sababi o'quvchining darsga bo'lgan yomon munosabati yoki dangasaligida emas, balki vazifani oxirigacha tushunib etmasligi, musiqa asarini o'rganishga qanday yondoshish kerakligini bilmasligidadir. Shu sababli mustaqil ishlash uchun berilayotgan vazifa o'quvchiga batafsil tushuntirilishi, o'quvchining imkoniyatlarini hisobga olgan holda aniqlashtirilishi lozim. Ba'zi o'quvchilar mustaqil mashg'ulot paytida berilgan musiqa asarini boshidan oxirigacha ko'p marotaba takrorlayveradilar. Bunda musiqa asarining ma'nosini va o'ziga xos xususiyatlari to'la va aniq tahlil qilinmaydi. Asar o'quvchi oldida ijro etib bera olish uchungina yuzaki takrorlanadi.

Mustaqil shug'ullanishdagi mashg'ulotlarning kamchiliklardan yana biri o'quvchilar vazifani tayyorlash jarayonida o'z ijrolarini nazorat qila olmasliklaridir. Masalan, musiqa asarining teksti yod olinishida biror nota noto'g'ri o'rganiladi va buni o'quvchining o'zi sezmaydi. Yoki ma'lum bir ijro usuli noto'g'ri bajariladi va bu ham o'quvchining nazaridan chetda qoladi. Bunday kamchilik dars paytida o'qituvchi tamonidan bartaraf etiladi. Ijro paytida o'zining harakatlari, tovushlaming to'g'riligini nazorat qilish ko'nikmasi o'quvchilarda o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi, balki reja ravishda olib borilgan mashg'ulotlar evaziga erishiladi. O'z-o'zini nazorat qilishning ijrochi uchun ahamiyati juda katta u orqali ijrodagi kamchiliklarga barham berish mumkin.

Mustaqil mashg'ulot qanday tuzilishi kerak va nimalardan iborat bo'ladi? Yuqorida aytib o'tganimizdek, mustaqil mashg'ulot uchun berilgan vazifa qanchalik aniq, konkret bo'lsa, o'quvchining vazifasi shuncha osonlashadi. Mustaqil mashg'ulot qanday kechishidan qat'i nazar, uni ma'lum reja asosida olib borish yaxshi natija beradi. Quyida mustaqil mashg'ulotlarning tahminiy tuzilishi va vaqtini keltiramiz:

1. Gamma, uch tovushliklar va turli mashqlarni ijro etish 10-15 daqiqa.
2. Yangi berilgan vazifani o'zlashtirish 15-20 daqiqa.
3. Dam olish uchun 5 daqiqa.
4. Oldin o'rganilgan vazifalarni takrorlash 20-25 daqiqa.

Keltirilgan vaqtlar me'yori taxminiy bo'lib, uni belgilashda o'quvchining individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda vazifalar hajmining katta-kichikligiga qarab kamaytirish yoki, aksincha, ko'paytirish mumkin. Mustaqil mashg'ulot uchun keltirilgan taxminiy vaqtning jami 4560 daqiqani tashkil etayapti. Bu bir qarashda kamdek ko'rinishi mumkin. Ammo mashg'ulotlar muntazam ravishda davom ettirilsa, ko'zlangan natijaga bimalol erishish mumkin.

Musiqasi asarini yod olishni har bir sozanda qobiliyati va imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda amalga oshiradi. Bu borada hamma uchun yagona ko'rsatma bo'lishi qiyin. Ba'zi sozandalarda tekstni ko'rib eslab qolish qobiliyati kuchliroq bo'lsa, boshqalarida eshitib eslab qolish qobiliyati kuchli. Shu sababdan ham asarni yod olish ishida ularning metodlari turlicha bo'ladi. Muhimi, musiqa asari qaysi bir metod bilan yod olinishidan qat'i nazar, u sozandaning yodida mustahkam o'rnatilgan qolishidir.

Hozirgi paytda o'quv yurtlaridagi o'zlashtiriladigan ma'lumotlar miqdorining ortib borishi, kam vaqt sarf qilib ko'proq natijaga erishishni taqozo etadi. O'quvchilarning mustaqil mashg'ulotlari muvaffaqiyatli bo'lishiga o'qituvchi rahbarligida sinfdagi darsni shu mustaqil mashg'ulotga yaqinlashtirib o'tish yordam beradi. Bunda o'quvchi barcha vazifalarni mustaqil bajaradi va o'qituvchi kerak bo'lgandagina o'z ko'rsatmalarini beradi.

O'qituvchining mustaqil mashg'uloti kunning qaysi vaqtiga mo'ljallanishi kerak? Bunday mashg'ulot vaqtini belgilash o'quvchining kun tartibiga bog'liq. Agar o'quv yurtidagi mashg'ulotlar asosan kunning birinchi yarmida bo'lsa, mustaqil mashg'ulot kunning ikkinchi yarmida o'tkaziladi. Muhimi, mustaqil mashg'ulot har kuni bir vaqtda o'tkazilishi.

Uy vazifasini bajarishning bir qator muhim tamonlari bo'lib, bularni o'quvchi esda tutishi zarur. Shulardan ba'zilarini ko'rib chiqamiz: Musiqasi asari o'quvchi

tomonidan avvalo to'g'ri tushunilishi, ya'ni asar mohiyati to'g'ri ochilishi asosiy vazifa qilib qo'yilishi kerak. Oldin aytib o'tilganidek, asar ma'nosini to'g'ri tushunishda ijro uslublarining tanlanishi, belgilarga rioya qilish, applikatorning to'g'ri qo'yilishi kabi masalalar muhim ahamiyatga ega.

O'quvchining mustaqil mashg'ulotlari paytida uning diqqat-e'tibori albatta biror konkret vazifani bajarishga qaratilishi kerak. Aks holda mashg'ulot quruq ma'nosiz kechib, hech qanday natijaga erisha olmaslik mumkin. Ba'zi o'quvchilar musiqa asarini o'zlashtirish davrida nota tekstiga ko'proq e'tibor berib, ijroning ifodali bo'lishi kerakligini unutib qo'yadilar. Shu kamchilikning oldini olish maqsadida o'quvchilarning diqqat markazida doimo ijroni ifodali bajarish vazifasi turishi shart. Boshqacha aytganda, o'quvchilar asar tekstini o'zlashtirishga qancha kuch sarf qilishsa, ijroning ifodali chiqishiga ham shuncha e'tibor berishlari kerak.

O'quvchi biror xatoga yo'l qo'ygan paytda, shu bo'lakni vazmin tezlikda diqqat bilan qayta takrorlashi kerak. Shunda yo'l qo'yilgan xatoning sababini to'g'ri aniqlab, shu xatoga boshqa yo'l qo'ymaslik choralari ko'radi. O'quvchilar ijrosidagi xatolar ham bir-biridan farq qiladi. Ayrim holatlarning qaytarilishi o'quvchilarda odat tusiga kirib, asarning ma'lum qismida hato deyarli har safar takrorlanaveradi. Bunga sabab noto'g'ri tanlangan applikator, ijro usuli yoki boshqa bir kamchilik bo'lishi mumkin. Bunday xatolarning kelib chiqish sababini to'g'ri aniqlash uni bartaraf etishning garovidir. Xatolar tasodifiy xarakterga ega bo'lsa ham, ularga yo'l qo'ymaslik lozim. Xatolar qanday bo'lishidan qat'i nazar o'quvchi o'zining mustaqil mashg'uloti paytida ularni bartaraf etish choralari topishni o'zining asosiy maqsadlaridan biri qilib qo'yishi kerak.

Cholg'u ijrosi bilan shug'ullanish natijasida o'quvchi ham aqliy, ham jismoniy charchashi sababli uning dam olishiga bir oz vaqt ajratilishi kerak. Aks holda ijroning sifati yomonlashib, xato va kamchiliklarga yo'l qo'yilishi mumkin.

II-BOB

MILLIY CHOLG'ULAR TARIXI VA KLASSIFIKATSIYASI

2.1.Xalq cholg'ularida o'qitish uslubiyoti

O'zbek xalq cholg'ularining tarixi qadimdan o'rganilib kelinadi. IX-XVII asrlarda yashab o'tgan O'rta Osiyo olimlarining risolalarida musiqiy cholg'ularning tavsifini, mashhur musiqachilar nomlarini, mashhur musiqiy asarlar nomlarini uchratish mumkin.

O'zbek an'anaviy musiqasini yig'ish va o'rganish XIX asrning 70-yillaridan boshlab, keng miqyosda olib borila boshladi. Bu ishlarni asosan harbiy kapelmeysterlar olib borishgan. Ular orkestrda ishlash bilan birga, etnografik faoliyat bilan ham shug'ullanishgan. Birinchi navbatda, bular A.Eyxgorn va F.Leysiklardir. Xususan, A.Eyxgorn turli guruhlariga kiruvchi 36 ta xalq cholg'usidan iborat katalogni tuzgan.

Xalq cholg'ularini yig'ish va o'rganish bo'yicha olib borilgan ishlarda mashhur kompozitor, etnograf va pedagog V.A.Uspenskiy chuqur iz qoldirgan. Uning faol ishtiroki va harakati natijasida 1919 yili Toshkentda musiqiy-etnografik bo'lim ochiladi va u bu bo'limga rahbarlik qiladi. Bu bo'lim olib borgan ishlardan biri xalq cholg'ulari kolleksiyasini yig'ish va ularning ijrochilik imkoniyatlarini o'rganish bo'ldi.

O'zbek musiqasini o'rganish tarixida keng ko'lamdagi olim, iste'dodli folklorchi, pedagog V.M.Belyayevning xizmatlari ham kattadir.

V.A.Uspenskiyning Turkmanistonda (1925-1926) o'tkazilgan ekspeditsiyasi materiallari V.M.Belyayevning Sharq musiqa madaniyatini o'rganishi uchun katta turtki bo'ldi.

Musiqa nazariyasini o'rganishda V.M.Belyayev Sharq olimlarining musiqa haqidagi risolalarining ahamiyatini alohida ta'kidlab o'tadi. Uning o'zbek xalq cholg'ulari rivoji tarixi bo'limida olib borgan izlanishlari, ularni sinflashtirish va o'lchash ishlari katta qiziqish uyg'otadi.

1933 yili Moskvada V.M.Belyayevning «O'zbekiston musiqiy cholg'ulari» nomli kitobi nashr qilinadi. Unda 50 dan ortiq cholg'ularning tavsiflari berilgan. Kitobda birinchi marta o'zbek xalq cholg'ulari ilmiy darajada sinflashtirilgan.

Xulosa qilib muallif quyidagicha fikrlaydi: o'zbek xalq cholg'ularining musiqiy madaniyatni rivojlantirishda keng qo'llash uchun ularni qayta ta'mirlash, nota yozuvini kiritish kerak.

An'anaviy musiqa cholg'ularini o'rganish va ularda ijro etishni o'rgatish masalalari bo'yicha izlanishlarni F.M.Karomatov, cholg'ularni qayta ta'mirlash va modernizatsiya qilish borasidagi izlanishlarni esa A.I.Petrotyans olib bordilar.

A.I.Petrotyans «Cholg'ushunoslik» kitobida xalq cholg'ularining asosiy guruhlarini, sinflashtirishni ilmiy asoslab bergan. Bu guruhlar oilalarini yaratib, ularning tuzilishini, texnik va badiiy imkoniyatlarini tavsiflab berdi. Shu bilan bir qatorda, ularni samarali qo'llash uchun amaliy maslahatlar ham berilgan.

S.B.Saidiy Markaziy Osiyova va Yaqin sharq davlatlari milliy cholg'ulari klassifikatsiyasini yaratgan ilk (Cholg'ushunoslik "Morfologiya"si va Ergologiya"sini ilmiy jihatdan asoslab berganligi yuqorida keltirilgan.

Ancha yillar mobaynida ta'lim uslubiyoti shakllandi. Xalq cholg'ularini qayta ta'mirlash va takomillashtirish natijasida tovush hosil qilishning texnik usullari, yangi ijrochilik ko'nikmalari ishlab chiqildi.

Cholg'uda ijroning eshitish uslubidan nota yordamida ijro uslubiga o'tilishi o'quv repertuari ustida ko'p ishlashga, xalq cholg'ularida ijro maktablarini tashkil qilishga olib keldi.

Xalq cholg'u ijrochilariga ta'lim berishning uslubiy va didaktik asoslarini ishlab chiqish xuddi shu yo'nalishda olib borildi. O'tgan yillar mobaynida O'zbekiston davlat konservatoriyasi «Xalq cholg'ulari» kafedrasida professor-o'qituvchilari tomonidan bir qator fundamental darsliklar, o'quv qo'llanmalar, to'plamlar chop ettirildi.

Xalq cholg'ularida ijrochilik maktablari paydo bo'ldi. Shu bilan birga, xalq cholg'ulari orkestrini tashkil qilish va ishlash bo'yicha o'quv-qo'llanmalar yozildi.

Shunday qilib, xalq cholg'ulari yo'nalishi bo'yicha musiqiy ta'limning boshlang'ich bo'g'ini uchun ta'lim asoslari shakllandi.

Har qanday talaba butun o'quv yili mobaynida yetarli miqdorda keng umumta'lim va kasbiy bilimlarga ega bo'lishi kerak. Chunki, hammamizga ma'lumki, ko'pgina bitiruvchilarimiz o'z hayotlarini pedagogik faoliyat bilan bog'laydilar. Bu esa psixologiya, pedagogika, uslubiyot bo'yicha yaxshi tayyorgarlikni, keng dunyoqarashga ega bo'lishni talab etadi. Ammo shu paytgacha pedagogika tamoyillariga asoslangan, ta'limning o'ziga xosligini ochib beruvchi, ijrochilik madaniyati yutuqlarini ifodalagan umumiy va shaxsiy uslublar ishlab chiqilmagan.

Nashr qilingan ko'pgina darsliklar va o'quv qo'llanmalarda ta'limga tor ma'noda yondoshilgan. Hamma tavsiyalar cholg'uda ijro holatiga, tovush hosil qilishning texnik uslublariga, ijrochilikni egallashga doir bo'lib, o'quv-tarbiyaviy jarayon va pedagogik etika masalalari ham birmuncha yoritilgan.

Lekin ta'limning tarbiyaviy ahamiyati, g'oyaviy-ma'rifiy yo'nalishi, ilmiyligi va shu kabi dolzarb masalalarga kamroq e'tibor berilgan.

Oliy o'quv yurtlarida bunday uslubiyotning ishlab chiqilmaganligi ijrochilik san'ati bo'yicha ta'limning sifatiga, pedagogik tayyorgarligiga salbiy ta'sir etadi. Uslubiyot tushunchasi o'qituvchilik nuqtai nazaridan qaraganda ikki xil ma'noda ishlatiladi:

– uslubiyot - o'quv yurtlarida olib boriladigan nazariy kurs, o'quv fani sifatida;

– uslubiyot - o'qituvchining ish uslubi va shakllari sifatida.

Uslubiyot haqida gapirilganda, ta'limning asosiy ob'ektiv va sub'ektiv omillari yig'indisidan kelib chiqish kerak.

Uslubiyot ta'lim amaliyotining samarali uslublarini o'rganish asosida ishlab chiqiladi, ilmiy-nazariy izlanishlar jarayonida amaliyotda asoslash va umumlashtirish natijasida hosil qilinadi.

Pirovardida ikkita asosiy uslubiyot hosil bo'ladi: ya'ni **umumiy uslubiyot** va **maxsus uslubiyot**. Umumiy uslubiyot ta'lim jarayonining o'ziga xos

xususiyatlari va qonuniyatlarini o'rganish bilan shug'ullanadi. Maxcys uslubiyot esa ta'limning maxsus bilim ko'nikmalarini tezroq egallash uslubi va shakllarini ishlab chiqadi.

Xalq cholg'ularida ijrochilik uslubiyotini takomillashtirishni quyidagi asosiy bosqichlarga bo'lish mumkin:

1. Zamonaviy umumiy va musiqiy pedagogika, psixologiya va didaktika masalalarini chuqur o'rganish.

2. Maxsus uslubiyotlar natijalarini, dars berish tajriba-larini o'rganish va umumlashtirish.

3. Oldingi maktablar hamda yo'nalishlarni tanqidiy tahlil qilish, buning natijasida zamonaviy ta'lim rivoji tamoyillarini ishlab chiqish.

Yuqorida bildirilgan fikr-mulohazalardan kelib chiqqan holda shuni ta'kidlashimiz kerakki, bugungi kunda zamonaviy talablarga javob beruvchi o'zbek xalq cholg'ularini o'qitish uslubiyotini, ta'limning har bir bosqichiga (boshlang'ich, o'rta, oliy) alohida, o'ziga xos ravishda yondashib, kelajakda yangi avlod adabiyotlarini yaratgan holdagina kasbiy tayorgarlikning sifatini ta'minlashimiz mumkin.

Birinchi navbatda, musiqiy maktablar, ixtisoslashgan san'at maktablari va oliy o'quv yurtlari uchun zamonaviy talablarga javob beruvchi o'quv dasturlarini yaratish va ijrochilik san'ati madaniyatini yuqori saviyada tarbiyalash masalalarini hal etishimiz lozim bo'ladi.

Dinamika

Ijrochilik san'atining amaliyotida qo'llaniladigan vositalaridan biri bu - **dinamikadir**. Dinamika (yunoncha – dinamikos - kuchli) – musiqa tovushlarining qattiq yoki sekin ijro qilinishi. Dinamikada tovushni turlicha ijro etish, ya'ni bir yo'la baland yoki past, asta-sekin kuchaytirish, yoki sekinlashtirish, ayrim tovushlarni alohida ta'kidlab, urg'u berib eshittirish va shular kabi ijro uslublari bo'lishi mumkin. Dinamikaning asosiy turlari ***forte*** (forte, nota yozuvida qisqartirilib – ***f*** holida yoziladi) - qattiq, kuchli; ***Piano*** (piano, nota yozuvida

qisqartirib *r* holida yoziladi) – sekin; *crescendo* (kreshchendo – tovushni asta-sekin kuchaytirish); *diminuendo* (diminuendo – tovushni asta-sekin pasaytirish). U tovush jarangi tavsifi bo'lib, tovush jarangi kuchining to'satdan yoki asta-sekin o'zgarishi, alohida tovushlarning kuch bilan ajratilib ko'rsatilishida namoyon bo'ladi.

Musiqada dinamika belgisining ahamiyati juda kattadir. U musiqiy ijroni bir xillikdan, ya'ni monotonlikdan saqlab, musiqani jo'shqin va ko'p ma'noli bo'lishiga yordam beradi. Asosiy ko'rsatkichlardan biri shuki, sozandaning ijrochilik faoliyatidagi mazmunini, musiqaning badiiy ijrosini va qay darajada yoritib berganligi bilan belgilanadi. Sozanda kompozitorning nota g'oyalarini, o'ylarini tinglovchiga yetkazib berish bilan bir qatorda, ijrochining shaxsiyatini, uning musiqiy iqtidorini, hissiyotini, ehtirosini, fikrlashini, xarakterining o'ziga xosligini ham aks ettira bilishi kerak. Shundagina ijroda yuksak badiiylikka erishiladi.

I n t o n a t s i y a

Intonatsiya (lotincha intono) – keng ma'noda: badiiy obrazni musiqa tovushlari bilan to'g'ri va toza ifoda etish. Tor ma'noda:

1. Musiqa tovushlari harakatida yuqorigi tovushlar munosabati.
2. Musiqadagi baland-past tovushlarning to'g'ri va aniq ijro etilishi.

Ayniqsa ashula aytganda yoki pardasiz cholg'ular ijrosida tovushlarni «sof» (aniq) yoki «nosof» (noaniq) eshutilishi intona-siyada tovush balandligining to'g'ri yoki noto'g'ri ijro etilishini bildiradi.

Ijro jarayonida sozandaning toza intonatsiyalashishi, ya'ni balandligi, jarangi va tembri bo'yicha maksimal darajada aniq tovushlarni ola bilishi, uning kasbiy tayyorgarligi yetarli darajada ekanligidan dalolat beradi.

Ayniqsa, ijrochining tovushlarning balandligi munosabat-larini aniq topa olishi juda qadrlidir. Amaliyotdan ma'lumki, ijrochi qancha yaxshi fazilatlariga ega bo'lmasin, cholg'uda u kuyni falsh (noto'g'ri) ijro etsa, bu badiiy taassurotni buzadi. Intonatsiyaning sofliqi, - deydi mashhur ispan violonchelista Pablo Kazals, - ijrochining sezgirligidir. Bu hissiyotni, toza-likni nazarga ilmaslik mumkin emas.

Aks holda, ijrochi o'z qadr-qimmatini pasaytiradi, agarda u yaxshi musiqachi hisoblansa ham.

Intonatsiyaning sofligi musiqachi iqtidorining so'zsiz dalolati bo'lib, u o'zida muhim ijrochilik vositasi vazifalarini aks ettiradi, chunki aniq, sof va yorqin intonatsiya yordamida ijrochi musiqiy tovushlar badiiy obrazini ochib beradi.

Musiqiy intonatsiya bu murakkab jarayon, shuning uchun ham har xil cholg'ularda turlicha bo'ladi. Bu cholg'ularning konstruktiv xususiyatlariga bog'liqdir. Bu borada klavishli va torli cholg'ularni qarama-qarshi qo'yib solishtirish mumkin. Torli cholg'ularda ijrochi xohlaganicha ohang (intonatsiya) ni o'zgartirishi mumkin, klavishli cholg'ularda esa ijrochi musiqiy temperatsiya qoidalari bilan mustahkam bog'langandir.

Xullas, cholg'ularning bu xususiyatlari ularni intonatsion prinsip yordamida klassifikatsiyalashga asos bo'ladi. Bu klas-sifikatsiyaga ko'ra, torli cholg'ular - ixtiyoriy intonatsiyali, kla-vishli cholg'ular - mahkamlangan intonatsiyali, damli cholg'ular yarim ixtiyoriy yoki yarim mustahkamlangan intonatsiyali cholg'ulardir.

Markaziy Osiyo xalqlari madaniyatida milliy cholg'ular tarixi

O'zbekistonda ijrochilik amaliyotida foydalanib kelinayotgan milliy musiqa cholg'ularining 30 tadan ortiq turlari mavjud. Shulardan 18 nomdagi musiqiy cholg'ular XX asrning 40-yillaridan keyin professor A.I.Petrosyans boshchiligidagi bir guruh mutaxassislar va soz ustalari bilan hamkorlikda takomillashtirilgan musiqiy cholg'ular bo'lib, konsert sahnalarida yakkanavozlik sifatida, shu bilan birga, asosan orkestr va ko'p ovozli ansambllarda foydalanish uchun mo'ljallangandir. Bu muqaddam mavjud bo'lgan milliy musiqiy cholg'ularning shaklini yiriklashtirish yoki kichikroq ko'rinishga keltirish asosida yaratilgan bo'lib, o'sha cholg'u oilasini yaratish ustida olib borilgan tajribalar edi, natijada nay, chang, rubob, dutor, g'ijjak cholg'ularining oilasi dunyoga keldi.

CHOLG'U MORFOLOGIYASI- "Tosh davrining nomusiqiy va musiqiy cholg'ulari paydoishini aniqlash va tahlil qilishdir". S.Saidiy

IDIOFONLAR

Qayroq - Markaziy Osiyo xalqlari o'rtasida tarqalgan urma musiqa cholg'ularidan biridir. (*S.Saidiy . milliy cholg'ular tarixi; idiofonlar 250 ming yillik tarixga ega¹*).

Bir-biriga urilib chalinadigan asboblardan - qayroq, yog'och qoshiq, qo'ng'iroqchalarni (raqsga tushganda qo'l va oyoqlarga kiyiladi) eslatib o'tish mumkin.

Qayroq, suv bo'ylaridan topiladigan silliq va yupqa tosh qayroqchalardir. Raqqos va raqqosalar o'ng va chap qo'llariga juft-juft qayroqlarni ushlab, musiqa usullarini chertib, o'z raqslarini bezatib, jilo beradilar.

Qayroqtosh sozi

Qayroqda ijro etishning qulayligi uchun qayroq jufti yupqa temirlardan bo'ladi. Shunday qayroqlar raqqoslarning qo'llaridan tushib ketmaydi.

O'zbekistonda raqslar nomma-nom ataladi, jumladan katta o'yin, zang o'yini, nog'ora-doyra o'yinlari qatorida qayroq o'yini ham keng tarqalgan.

Ayniqsa, Xorazmda hozirgi davrda ham yaxshi qayroqchi raqqosa va raqqoslar bor. Juma qayroq, Ergash qayroq kabi qayroqchilar, Tamaraxonim hamda Qori Yoqubov ansambllarida birga faoliyat ko'rsatib, ular bilan birga ijodiy safar qilib, dunyo kezmanlar, ushbu konsertlarda o'zbek milliy qayroq raqslarini namoyon qilishgan.

Safoil

Safoyil, Safoil (sabai) - O'zbekiston, Tojikiston va Xitoyda keng tarqalgan shiqildoq tuzilishidagi urma cholg'u asbob. Safoyil ikki bo'lak qattiq yog'och kaltakchasidan iborat. Bu kaltakchaga ikkita temir aylanaga mayda temir halqachalar o'rnatilgan. Safoyilni silkitib, yelkaga urib, shovqinli, turli murakkab tovush chiqariladi. Bu cholg'u Qashqar va G'uljadan O'zbekistonga kirib kelgan. Safoyil uyg'ur xalqining milliy cholg'ularidan bo'lib, raqsga

¹ S.B.Saidiy markaziy Osiyo madaniyatida urma zarbli cholg'ular. (O'zbek va tojik musiqa an'analari misolida)."Musiq" nashriyoti, Toshkent-2008 yil.

tushganda erkak raqqoslar qo'lida yelkaga urib chalinadi. Ijro etilayotgan musiqa usuliga moslaydi. Safoyil ko'proq raqslarda qo'llaniladi.

Uyg'ur xalqining sho'x qo'shiqlari, raqslaridan xabardormiz. Shu raqs turlaridan biri yigit va qiz raqsidir.

Raqs duetida albatta yigit qo'lida safoyil bo'ladi va uni zo'r joziba bilan ishga soladi.

O'zbekistonlik uyg'ur sozandalar ansambllaridan safoyil cholg'usi mustahkam o'rin olgan.

Changqobuz, Changqovuz - ikki lab orasiga qo'yilib, o'ng qo'l barmoqlari bilan chalinadigan cholg'u. Temirdan qilingan aylanma ramka oralig'iga po'lat til o'rnatilgan bo'ladi, chalganda barmoq bilan tilni harakatga keltirilib to'lqinlantiriladi. Og'iz bo'shlig'i tovush beruvchi rezonans xizmatini bajaradi va oktava hajmi oralig'ida tovush beradi.

Changqovuz metallardan tayyorlangan juda sodda cholg'u bo'lib, sozandadan yuksak ijro mahoratini talab qilmaydi. Bundan tashqari, changqovuzda kuy ijro etish imkoniyati ham nihoyatda chegaralangan. Bu azaldan ayollar cholg'usi

hisoblanib kelgan. XX asrning 1960-yillariga qadar O'zbekistonning deyarli ko'p joylarida changqovuz ayollarning eng keng tarqalgan musiqiy cholg'usi bo'lgan. Changqovuz turkiy qabila xalqlarining barchalarida, shuningdek, slavyanlarda va hatto, roman-german xalqlarida ham uchraydi. Qadimda changqovuzlar tuya suyagidan ham yasalgan, degan ma'lumotlar bor. Hozirda changqovuzning eng mohir erkak ijrochisi Surxondaryolik Juma Abrayqulov hisoblanadi. (*Changqobiz-Buyuk Kushoniylar imperiyasi davridan keyin mavjud bo'lgan.*)

MEMBRONOFONLAR

Nog'ora - urib chalinadigan o'zbek xalq cholg'ularidan. Nog'ora sopoldan yasilib, ustiga echki yoki kiyik terisi qoplanadi. Nog'oraning ko'pincha ikkitasi chalinadi; hajmi jihatidan birinchisi ikkinchisiga nisbatan kichikroq bo'ladi. Nog'ora ma'lum bir sozga ega emas. Shunga ko'ra, tovushi ham aniq bir

balandlikda emas. Nog'oralardan birinchisi (kichigi) - bak, ya'ni baland, ikkinchisi - bum, ya'ni past tovush beradi. Nog'ora olov yoki oftobda qizdirilib, tovushi balandlashtiriladi. Turli bayram, sayil va ko'pchilik to'plangan yig'ilishlarda katta

nog'ora ishlatiladi. Buni - *ko's* nog'ora deb atashadi. Nog'ora tuvaklarining teri tortilgan qismiga maxsus cho'plar bilan urish natijasida musiqiy usul hosil qilinadi. Nog'oraning sadosi juda kuchliligi uchun ham undan faqat ochiq havoda ijro etiladigan karnay-surnay, doyra cholg'ulari bilan birgalikdagi ansambl tarkibida foydalanishadi. Nog'orada asosan ikkita tovush (bak va bum) bo'lgani uchun ham uning notalari bir chiziqda yoziladi. *(Nog'ora tarxiga 100 ming yil bo'lib o'tgan.)*

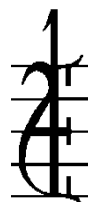
Doyra (o'zb. dapp, childirma, chirmanda) – o'zbek, tojik va uygur xalqlari orasida keng tarqalgan, tovush balandligi noaniq urma cholg'u asbobdir. Diametri taxminan 400 mm, gardishi ilgarilari uzum zangidan qilingan, so'nggi vaqtlarda yog'ochni egib yoki kichik yog'och bo'lakchalarini bir-biriga ulab yasalmoqda. Doyra gardishiga buzoq yoki baliq terisi qoplanadi qirqdan ortiq halqachalar taqilib, bular doyrani chalganda qo'shimcha sado beradi. Doyrada ikkita asosiy tovush bor. Biri past «bum» (Xorazmda «gup»), ikkinchisi baland «bak» (Xorazmda «toq») deb yuritiladi. Ketma-ket kelgan ikkita qisqa tovush «bakko» yoki «bachka» («tak-tak») yoki «baka» («taka») deb yuritiladi. Doyra keng tarqalgan cholg'ulardan bo'lib, unda turli ansambl, orkestr va yakka holda ijro qilinadi. Doira jo'rligidagi raqslar o'zbek va tojik xalqlari orasida juda keng tarqalgan. Doyra tovushlari notada bir chiziqqa yoziladi.

Rivoyat qilishlaricha, qadim o'tgan zamonda bir Jarchi darakchi bo'lgan ekan. Agar biron xonadonda to'y-tomosha bo'lsa, u to'yxona egasidan ruxsat olib, ot minib, daha va ko'chalarga birma-bir kirib, to'ydan darak berar ekan. Kunlardan bir kuni dahadagi katta bir boyning to'yiga darak sola turib, ovozigacha bor kuchini berib, tovushi bo'g'ilib qolibdi. Ana shunda unga doyra ko'makka kelibdi. Va shu darakchi uni qo'lga olib, «baka-bum»lab, qancha dahalarni aylanmasin, aslo horimaydigan bo'libdi. Xaloyiq esa eshigu darchalardan mo'ralab, uning chaqiriqlariga quloq tutarkan. Yigit-qizlar bu jozibali soz ohanglariga qo'l ko'tarib, yer tepinib, raqsga tushibdilar va bundan o'zlari ham zavq-shavqqa to'libdilar. Shunday qilib, doyra — bayramlar, shodiyonalar, to'ylar darakchisiga aylanibdi.

S.B.Saidiy tadqiqotlarida doyra cholg'usining yangi tizimdagi ilmiy asoslangan kaliti:

*Ushbu doyra kaliti harbiy orkestr bayrog'i (ramzi) sifatida “bunchuk”-deb ataladi. Ushbu Liraga asoslanib yasalgan bo'lib, ammo u urma zarbli cholg'ular guruhiga kiradi va tayoqchalar orqali po'lat-temirli xromatik klavishlariga urib chalinadi.

D O Y R A CHOLG'USINING YANGI TIZIMDAGI NOTA YOZUVI

O'n qo'l - **1.katta bum, 2. kichik bum,3.katta bak,4.kichik bak,5.noxun.**

Markaziy bum - **6+7, qasqon kaft-zang- 8**

Chap qo'l -**9.katta bum, 10. kichik bum,11.katta bak,12.kichik bak,13.nohun.**

Zang-zarb-**14, qasqon musht zarb- 15, o'tirgan holatda har ikkala qo'l harakatida qo'llarni mushtlab ijro etiladi.**

***A.I.Petrosyans 1952 yilda doyra notatsiyasini 4-chiziqqa tegishlilikini asoslagan edi. Ammo u doyrani o'tirgan holatdagi markaziy bum zarbi boshqa davlatlar ijrochiligida asosiy o'rin tutishini anglamay qolganligi munosabati bilan, yuqoridagi Si-notasidan o'rin olishi 5- chizikli jahon standartlaridan o'rin olganligini bildiradi. Shuningdek, o'zimizda 3-4-5 doyraga ijro etishda ham “Markaziy bum” katta o'rin tutadi.**

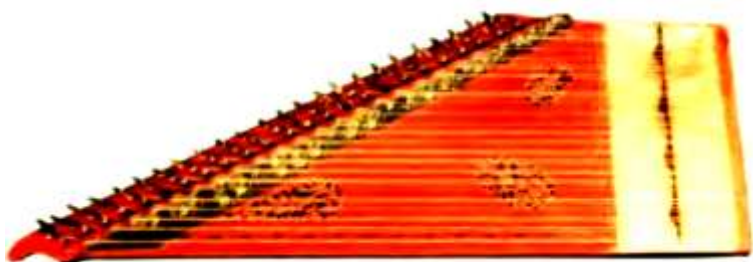
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15

XORDOFONLAR

Qonun musiqiy cholg'usi qadimda biz yashab turgan hududimizda keng tarqalgan. Lekin XX asr boshlaridan to 1980-yillargacha mazkur cholg'u biroz unutilgan edi. Izlanuvchan sozandalar, xususan, Abdurahmon Xoltojiyevning say'i harakati bilan bu musiqiy cholg'u madaniy hayotimizga kirib keldi. Hozirgi kunda qonun turli ansambllarda keng qo'llanilib kelinmoqda. Qonun xarraklari teri ustida joylashishi, torlari plastik ekanligi, uning sadolanishini mayinlashtiradi. Qonun torlari har ikkala qo'l ko'rsatgich barmoqlariga kiydiriladigan maxsus noxun-mediator bilan ijro qilinadi. Qonun diatonik tovushqatoriga ega. Qonun torlarining uchta ham bir xil qilib sozlanadi. Cholg'uning o'ng tomonida joylashgan kichik xarrakchalar ana shu torlarni taranglashtirib yoki bo'shashtirib, kerakli yarim tonliklarni hosil qilishga yordam beradi.

Qonun changsimon cholg'ulardan bo'lib, cholg'uchi barmoqlariga noxun (mizrob) bog'lab, qonun torlarini tirnab chaladi. Qonun tovushi chang tovushidan

farqli o'laroq, uncha baland, ya'ni kuchli tovushga ega bo'lmasa ham, uning nafis, muloyim sadosi tinglovchini o'ziga tortadi.

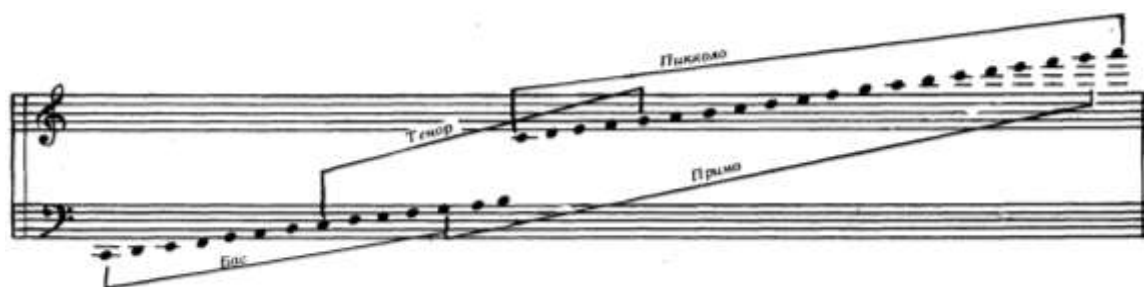
Ustoz Abdusattor

Qonuniy, Xo'jaki Ja'fariy Qonuniy, Hofiz Boboiy Qonuniy va boshqa cholg'u ijrochilari o'z davrlarida milliy cholg'ularni asrabgina qolmay, balki ularning takomil topishida ham muhim rol o'ynaganlar. Zahiriddin Muhammad Bobo'ning e'tirof etishicha, Alisher Navoiy o'z davrida ko'plab cholg'uchilarning iste'dodini namoyon etishga ko'maklashgan. O'z zamonasining mohir cholg'uchilari va bastakorlari Navoiyning yordamida, homiyligida katta shuhrat qozonganlar. Qonun asosan Sharq mamlakatlari va Kavkazda keng qo'llaniladi. O'zbekistonda qonun sozi yakkanavozlik sifatida va turli ansambllarda munosib o'rnini egallagan. *(Qonun –milloddan avvalgi 4-asrda mavjud bo'lgan. 400 yil er.avv)*

Chang - qadimiy musiqiy cholg'u hisoblansa-da, bizning hududimizga XX asrning boshlarida kirib kelgani haqida ma'lumotlar bor. Chang - O'rta Osiyo xalqlarining urma-torli cholg'u-sidir. Changda unisonga sozlangan uchtadan tor bo'lib, ovoz hajmi **kichik oktava sol** dan **uchinchi oktavada sol diyez** ga qadar. Ilgari ijrochilik amaliyotida qo'llanilgan changning tovushqatori diatonik ladda bo'lgan. Notalar skripka kalitida yoziladi. Changning ustki qismi rezinka bilan qoplangan to'qmoqcha kabi maxsus ingichka ikkita cho'plar bilan urib chalinadi. XVII asrda yashagan musiqa olimi Darvishali Changiy changning juda qadimiy asboblighi va undan kasalliklarni davolashda foydalanilganini yozgan. Hozir chang qayta ishlanib, tovushqatori xromatik, ya'ni yarim tonlik qilingan. Ijrochining o'tirib ijro etishiga qulay bo'lishi uchun vintlarga o'rnatilgan uchta oyoqlari bor. Davomli sadoni yo'qotish uchun pedal ishlangan. Orkestrda ijro etish uchun changning katta-kichik (pikkalo, prima, tenor va bas) turlari ishlab chiqilgan. **Chang yakka holda va cholg'u jamoalari tarkibida ishlatiladi. Faxriddin Sodiqov, Fozil Xarratov, Ahmadjon Odilov, Rustam Ne'matov, Fazilat Shukurova, Tohir Sobirov, Tilash Xo'jamberdiyev kabi sozandalarning mazkur musiqiy cholg'uni targ'ib qilishdagi va ommalashtirishdagi xizmatlari beqiyosdir.** (*Changsimon cholg'ular, 2- asr janubiy sharq saroy cholg'ulari sirasiga kirgan*).

Chang pikaloning diapazon jadvali quyidagicha:

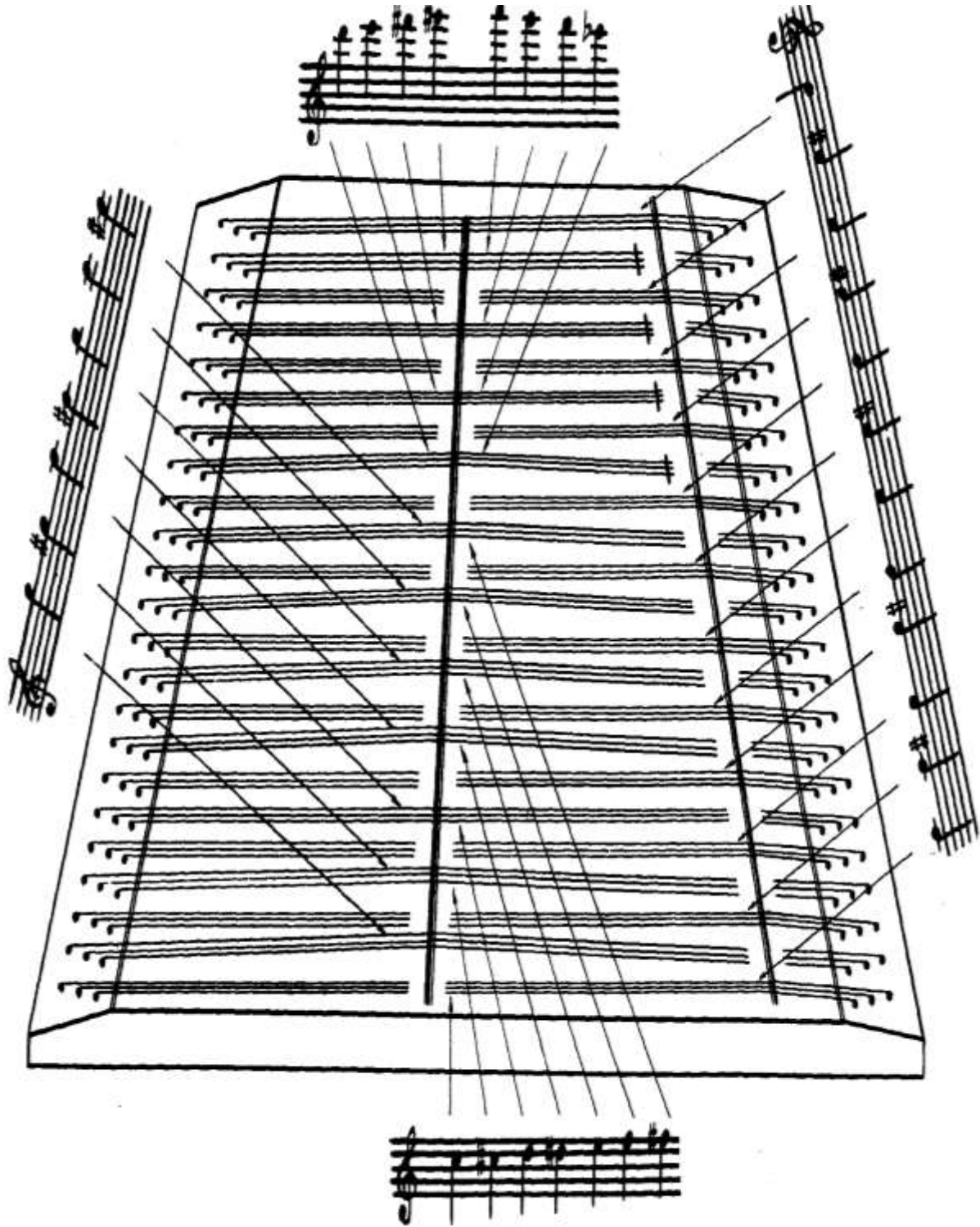

PIKKOLO CHANGI

Pikkolo changidagi torlarning soni va ularning joylanishi prima changnikiga o'xshash bo'ladi. Pikkolo changining diapazoni:

IKKOLO CHANGDA TOVUSHLARNING JOYLASHUVI

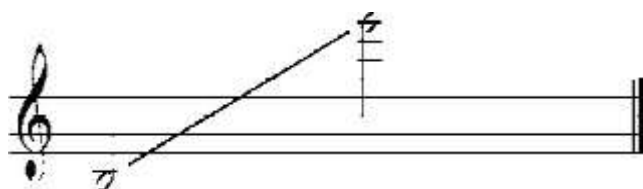

QASHQAR RUBOBI

Sozlanishi Diopozoni

Foydalaniladigan tovush qatori

Yozilganidan bir oktava past
eshitiladi

Qashqar rubobining asli kelib chiqishi Sharqiy Turkiston (hozirgi Xitoyning Uyg'ur Avtonom Okrug) ning Qashqar degan joy nomi bilan bog'liq bo'lsa-da, o'zbek milliy cholg'ulari ichida eng keng tarqalgan va ommalashgan cholg'u hisoblanadi. Musiqani endigina o'zlashtirayotganlarning 50 foizidan ortig'i ana shu cholg'udan foydalanishi ma'lum. Qashqar rubobi juda jarangdor va yoqimli sadoga ega bo'lib, nisbatan tez o'zlashtirilishi mumkin bo'lgan cholg'ular qatoriga kiradi. Bu cholg'u yakka holda va cholg'u jamoalari tarkibida ishlatilishi mumkin. Muhammadjon Mirzayev, Ergash Shukrullayev, Shavkat Mirzayev, Qobiljon Usmonov, Sulaymon Taxalov, Ari Boboxonov, Tohir Rajabiy kabi sozandalar ushbu cholg'u dovrug'ini yoyishda ulkan xizmat ko'rsatganlardan hisoblanadi. (Rubobsimon cholg'ularga 2300 yil bo'lib o'tgan. Tarqalishi- 1-.Hind-Xitoy, 2 –Markaziy Osiyo, Sharq – Arab,3.Yevropa.)²

² S.B.Saidiy markaziy Osiyo madaniyatida urma zarbli cholg'ular. (O'zbek va tojik musiqa an'analari misolida)."Musiqa" nashriyoti;,Toshkent-2008 yil.

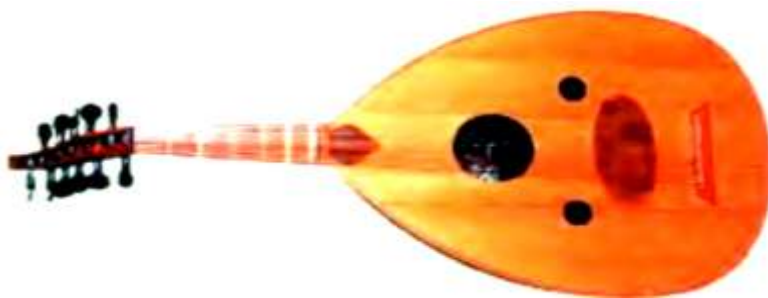
Ud - yunonlarning lirasi kabi Sharq xalqlarida mashhur bo'lgan cholg'udir. Udning milodiy I asrda ham mavjudligi aniqlangan.

Surxondaryoning Dalvarzintepa degan joyida arxeologik qazilmalar natijasida topilgan sopol haykalchalarda ud cholg'usining tasviri saqlanib qolganligi ana shu musiqiy cholg'uning naqadar qadimiy ekanligidan dalolat beradi. Ud cholg'usi ming yillar davomida musiqiy cholg'ularning «shohi» va eng mukammali hisoblanib kelingan. Ud cholg'usi tovushining yoqimlilik va inson ovoziga yaqinligi har doim eshituvchilarni lol qoldirib kelgan. Taraqqiyot davomida ud eng kam o'zgarishga uchragan musiqiy cholg'u hisoblanadi. O'z ko'rinishini saqlab qolish bilan birga, ud boshqa musiqiy cholg'ularning dunyoga kelishiga ham sababchi bo'lgan. Mandolina va gitara musiqiy cholg'ulari ud cholg'usidan kelib chiqqanligi haqidagi tasdiqlovchi dalillar bor. XX asrning boshlaridan to 1980-yillargacha bo'lgan davrda biroz unutila boshlagan ud cholg'usi hozirda cholg'u ijrochiligida yana qo'llanila boshladi. Arabiston yarim orolida o'sadigan va tutatilganda yoqimli hid taratadigan daraxt ham ud deb ataladi. Eng ko'hna cholg'ulardan biri bo'lmish udning vatani fors, arab mamlakatlari bo'lib, VI asrdayoq Yaqin Sharq, Kavkaz va O'rta Osiyo mamlakatlarida keng tarqalgan.

U ilk davrida 4 torli bo'lgan. So'ng ustod Ziriyob beshinchi torni ixtiro qilgan.

Udning kosasi yog'ochdan (**ud** - arab tilida «yog'och» demak), qovoqdan yasilib, dastasi kalta va pardalar bog'lanmaydi. Ud mizrobli cholg'ulardan hisoblanadi. Tovushi uncha baland bo'lmasa-da, o'ta muloyimligi bor. Zamonaviy ud sozining torlari besh qo'shtorlidir.

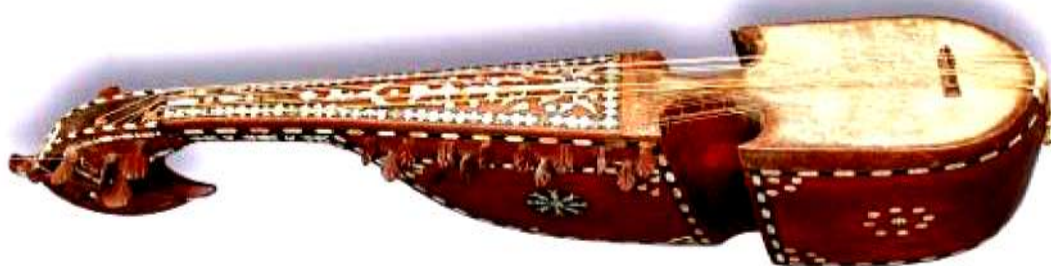
Sharqning taniqli mutafakkiri Safiuddin Urmaviy ud chalishda mohir xonanda va bastakor edi. Olim ud haqida nazariy qoidalarini bayon etdi. Udning kvartaga mos sozlangan besh qo'sh tori haqida Sheroziy, Jomiy, al-Husayniy, Marog'iy, ibn Sinolar ham ko'p risola-yu, ma'lumotlar yozib qoldirishgan. Jomiyning «Musiqqa haqida risola»sida «ud dastasining to'la

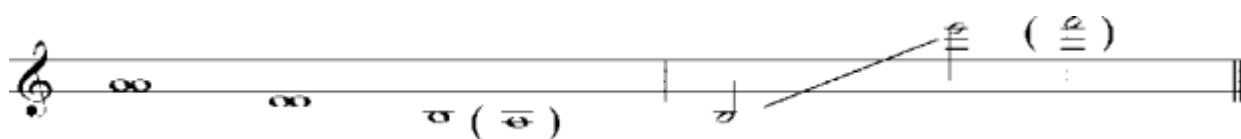
chizmasi, uni sozlash haqida to'liq ma'lumotlar berilgan. Jomiy musiqaning tinglovchilarga ta'siri haqida to'xtalib, uning chuqur ruhiy va ma'naviy ahamiyati bor, deb hisoblaydi. She'riyat sultoni Mir Alisher Navoiy udni yaxshi chalib, 12 maqomga o'z hissalarini qo'shgan ekanlar. Mashhur sozanda va xonanda Alishoh bilan birga ud jo'rligida maqomlarga sayqal berganlar. *(Shomda- 200 yil er.avv yuzaga kelagan. Isfag'onda-1- asr boshlarida yuzaga kelgan. Uning avlodlari Hindistonda Git-Gita-Xitoyda Ruxauza-Qashqarlardan Markaziy Osiyoda va sharqzaminlarda – Rubob, Ispaniyada Gitar-Gitara nomlari bilan boshqa cholg'ularning paydo bo'lishiga sababdir.³⁾*

Afg'on rubobining ikkinchi nomi Buxoro rubobidir. Ushbu cholg'u ko'proq forsiy zabonli xalqlarda keng tarqalgan va tovushining yo'g'onligi, mayinligi bilan ajralib turadi. Biroz boshqacharoq ko'rinishdagi afg'on rubobi Hindiston, Pokiston, Eron, Tojikiston, ba'zi Kavkaz xalqlari va arab davlatlarida ham uchraydi. XX asrning 40-yillaridan keyin takomillashtirilib, xromatik tovush qatoriga keltirilgan afg'on rubobi yakka holda va cholg'u jamoalari tarkibida ijro etish uchun moslashtirildi. Afg'on rubobini targ'ib etishda mohir sozanda G'ulomqodir Ergashevning xizmatlari katta bo'ldi.

AFG'ON RUBOBI

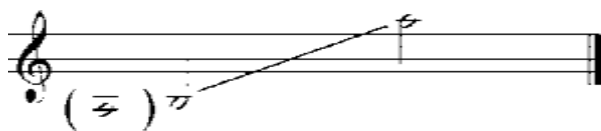

sozlanishi diopozoni

Foydalanadigan tovush qatori

³ Saidiy.S.B. Cho'lg'ushunoslik va cholg'ulashtirish –darsligi. “Musiq” nashriyoti; Toshkent.-2016 yil..

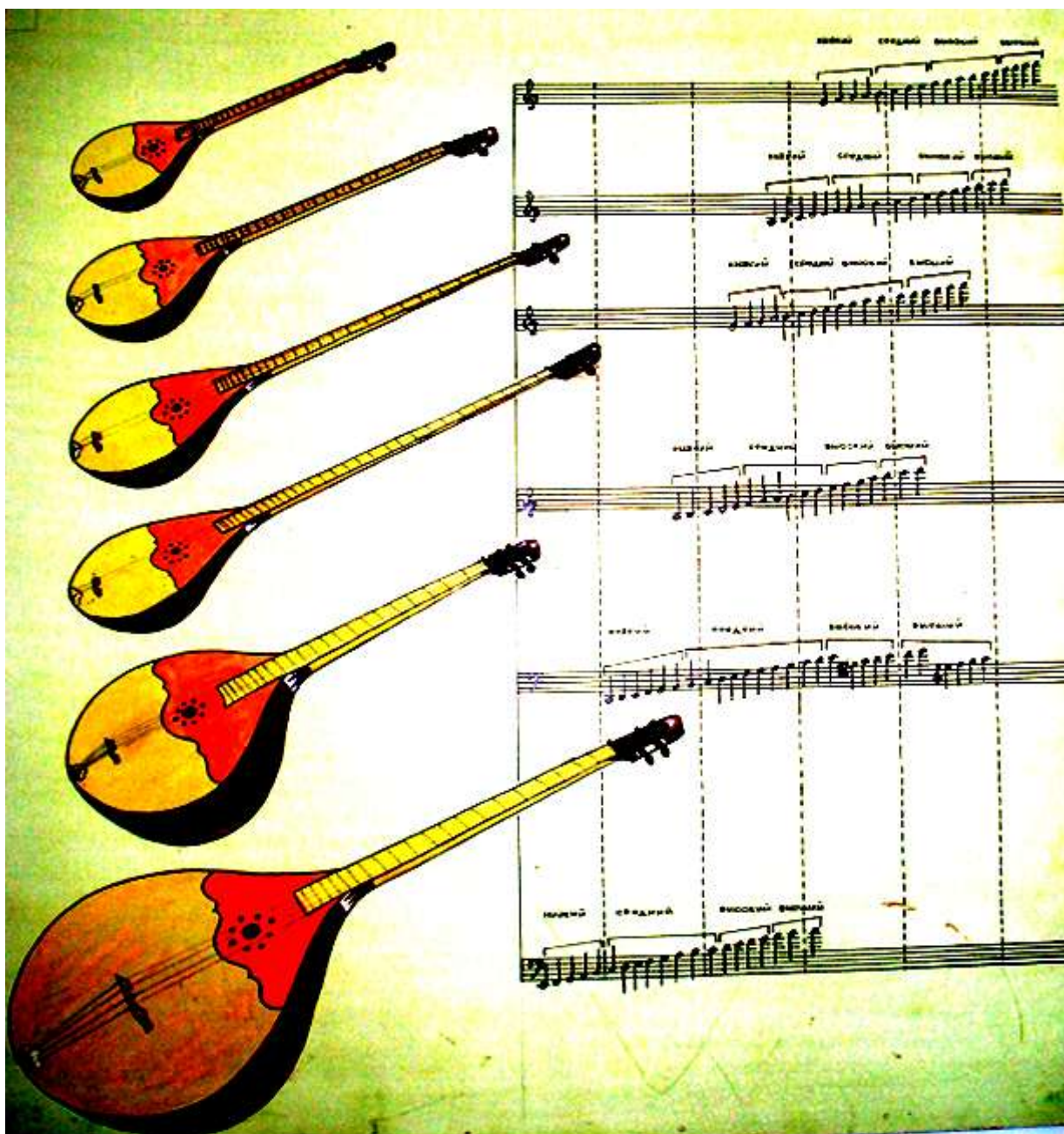
Ruboblar turiga kiruvchi sozlardan afg'on rubobining qashqar rubobidan farqi shuki, bu rubobning bo'yi, shakli qashqar rubobiga o'xshashligi juda kam.

Musiqa tili bilan aytganda, zil (ingichka), bam (yo'g'on) tovushlari mavjud. Ya'ni afg'on rubobi bam toifasiga ham kiradi. Uning ohangraboligi, tovushining o'ziga xosligi bilan shinavandani o'ziga jalb qiladi. Afg'on rubobining tashqi ko'rinishi xuddi suv kemasiga o'xshaydi. Afg'on rubobining torlari qoramol ichagi va po'lat simlardan iborat. Asosiy ijro etiladigan torlaridan tashqari, yordamchi aks sado beruvchi (rezonans) torlar ham o'rnatilishi mumkin.

Sozanda afg'on rubobini bag'riga olib, tizzasiga qo'yib, mediator bilan chertadi. Rivoyatlarga ko'ra, afg'on rubobini bir zamonlar faqat ayollar ijro etishgan va qo'llaridan qo'ymay, bir paytning o'zida raqsga ham tushib ketar ekanlar. *(Eron zaminida 4 asrda, Afg'oniston zaminida 5-asrda, Buxoroda Sosoniylar davrida 5-asrda Buxorxudot rubobi bilan atalib kelingan, so'ngra uning yangi avlodlari 16-asrda Afg'on-Badaxshon va Buxoro rubobi nomlanishida tuzilishi va sozlanishida takomillashib o'zgarib kelingan.⁴)*

Dutor - tojik tilida ikki tor ma'nosini beradigan, eng sevimli va ommalashgan o'zbek musiqiy cholg'ularidan biridir. Haqiqatdan ikkita torga ega bo'lgan dutorda kuy asosan birinchi torda ijro etilsa-da, ikkinchi tor o'sha kuyga doimiy qo'shilib sado berishi tufayli boshqa cholg'ulardan ajralib turadi. Dutorning sadosi juda mayin eshitiladi. Ba'zi cholg'ular doyra jo'rlogisiz ijro etilishi qiyin bo'lsa-da, lekin dutorning o'zida usulni ijro etish imkoniyati borligi, uni yakka holdagi ijrosini qabul qilishga yordam beradi. Dutorning sadosini yaxshi eshitish uchun tanbur bilan birgalikda foydalangan ma'qul.

⁴ O'sha asar.

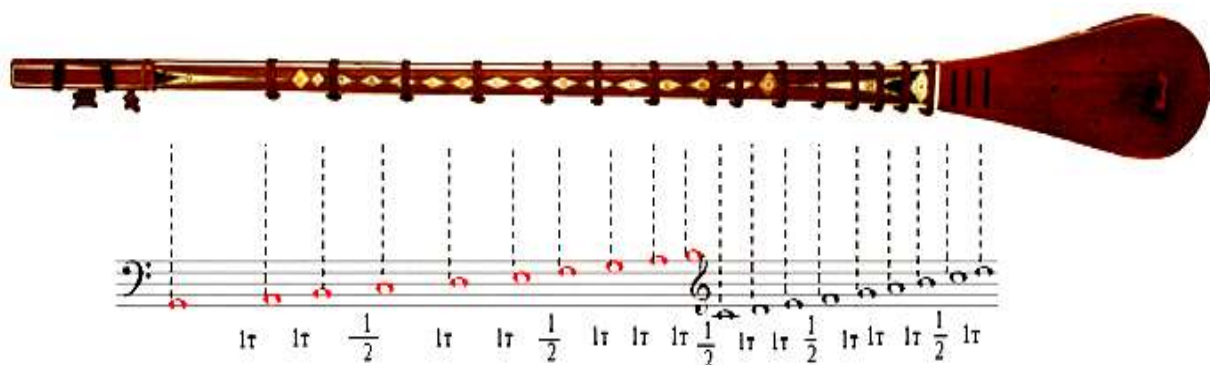

Dutor ikki qismdan (dasta va kosadan) iborat bo'lib, bularni birlashtiruvchi qismi «bo'g'iz» deb ataladi. Dutor kosasi o'yma yoki «qovurg'a» chalarning birlashganidan qilinishi mumkin. «O'yma dutor» Samarqand, Xorazm va Turkmanistonda qo'llanilib, bir bo'lak tut yog'ochdan o'yib ishlanadi. «qobirg'a» li dutor ham tut yog'ochidan ishlanib, 8-10 bo'lak yupqa taxtachani egib birlashtiriladi. Kosa ustiga yopishtiriladigan qopqoq ham yog'ochdan tayyorlanadi. Odatda dutor yasaladigan tut yog'ochi soyada quritiladi. Dutor dastasi olma yog'ochidan qilinadi va unga 13-14 ichak parda bog'lanadi. Dutorning umumiy uzunligi 1200-1300 mm. Ayrim joylarda 750-800 mm. Ipakdan qilingan ikki tor kvarta (o'rta parda sozi), kvinta (bosh parda sozi), unison (qo'sh parda sozi) va

oktavalarga sozlanadi. Dutor ansamblda va yakka soz sifatida qo'llaniladi. Dutor qaytadan ishlanib, o'zbek xalq cholg'ulari orkestriga kiritilgan. Orkestrda dutorning alt, bas va kontrabas turlari qo'llaniladi.

Dutor alt - dutorning kichraytirilgan turi. Buning qopqog'i tut o'rniga archa daraxtidan qilinadi. Ipak torlar o'rniga ichak tor tortilgan. Pardalar dastani o'yib, xromatik holda doimiy o'rnashtirilgan. Torlar kvarta bo'yicha **birinchi oktavadagi mi va lya** ga sozlanadi. Notalar skripka kalitida, eshitalishiga nisbatan oktava yuqorida yoziladi. Hajmi **kichik oktavadagi mi** dan **ikkinchi oktavadagi do** ga qadar.

Dutor bas - dutorning katta qilinib ishlangan turi. Dutor-basning to'rtta tori

bo'lib, bular kvarta bo'yicha to'rtinchi tor **katta oktavadagi do**, **uchinchi tor katta oktavadagi sol**, **ikkinchi tor kichik oktavadagi re** va **birinchi tor kichik oktavadagi lya** ga sozlanadi; **lya** tori ichakdan qilingan bo'lib, qolganlari metall dandir. Notalar eshitalishi bo'yicha, bas kalitida yoziladi. Ovoz hajmi **katta oktavadagi do** dan **birinchi oktavadagi sol** ga qadar. *Platon-(Aflotun) tomonidan qayta rekonstruksiyalashtirilgan "Cho'pon- Xuchir" cholg'usining avlodlari hisoblanib, 2300 yillik tarixga egadir.*

Tanbur - O'zbekiston, Tojikiston, janubiy Xitoyning Sinszyan viloyatida (bu yerda tanbur deb yuritiladi) keng tarqalgan torli tirnama qadimiy cholg'u asbob. Tanbo'ning kosasi nok shaklida o'yilib yoki bir necha «qovurg'a»lardan yopishtirilib, bunga uzun dasta ulanadi; umumiy uzunligi 1100-1300 mm. Dastaga ichakdan kilingan parda bog'lanadi. Baland tovushlar olish uchun ichak pardalardan tashqari, qopqog'iga kichik va kalta cho'plar yopishtiriladi (buni «has parda» deb ataladi). Pardalar soni 18-20 tacha. Tovushqatori diatonik bo'lib, to'rtta

(ilgarilari uchta) sim tor taqiladi. Bu torlardan 1, 2 va 4-si bir ovozli (unison) bo'lib, 3-tor kvarta, kvinta ba'zan sekunda past bo'ladi. Notalar bas va skripka kalitlarida yoziladi. Tanbo'ning 1, 2 va 4-torlari **katta oktavadagi sol** ga, **3-tor esa katta oktavadagi re** yoki **do** ga, yoki **fa** ga sozlanadi. Ovoz hajmi **katta oktavadagi sol** dan **birinchi oktavadagi sol** ga qadar.

Tanbur o'ng qo'lning ko'rsatkich barmog'iga kiygizilgan maxsus noxun bilan chalinadi; chalinganda faqat birinchi tor urilib, qolganlari qo'shimcha sado olish uchun foydalaniladi.

Uzoq o'tmishda bir necha turli tanbur bo'lib, shulardan biri Bag'dod tanburi. U X asrga qadar qo'llanilgan. Bag'dod tanburining pardalari va hajmi (bo'yi-rosti) o'zbek tanburiga nisbatan kam va kichik bo'lganligi uchun keyinchalik cholg'ular qatoridan tushib qolgan.

Sharq tanburlaridan bizgacha saqlanib qolgani bu setordir. Setor ham noxun, ham kamon bilan chalinadi.

Tanburda xalq musiqalarini, maqom cholg'u yo'llarini yakkanavoz sifatida ijro etish, shuningdek, yakka holda yoki xonandaga jo'r bo'lishi ham mumkin.

Tanbur cholg'usi ham boshqa o'zbek xalq cholg'ulari kabi takomillashtirilib, tovushqatori xromatiklashtirildi va orkestr tarkibiga kiritildi. Notalar skripka kalitida, eshitalishiga nisbatan oktava yuqorida yoziladi. O'zbek tanburining uch tori bo'lgan, keyinchalik takomillashtirilib, yana bir tor qo'shiladi va kamon bilan chalinadigan sato deb atalmish cholg'u paydo bo'ladi. *(8-9- asrda Arab va Muvoraunnaxrda paydo bo'lgan va Buxoro-ajdodiy san'atida takomillashib yuqori mavq'yega erishgan. Tanbur- shrq cholg'ularining piri va shahanshoxi hisoblanadi. Tanbur-dilkash-(fors tilidan tanano bur ma'nosida). (Inson yuragini zapt etguvchi). Ushbu cholg'uni Buxorodan Ibn-Sino 10 asr boshlarida Hindistonga tarqatgan va Tasnifi buzruk maqomini hindlarga o'rgatgan.* Tanbur tovushqatorining baland-pastlik darajasini taxminan shunday ko'rsatish mumkin.

Sato

Sato - tanbo'ning bir ko'rinishidir. Avvalda oddiy tanburdan sato

sifatida foydalanilgan bo'lsa, hozirda tanbo'ning biroz kattalashtirilgan va ko'rinishi biroz o'zgartirilgan turi bo'lib ishlatilmoqda. Sato ijrosida noxun o'rniga g'ijjak va skripka cholg'ularini ijro etishda ishlatiladigan kamondan foydalaniladi. Satoning tovushi juda mayin va ulug'vordir. Unda asosan mungli va og'ir kuylar ijro etiladi. Sato - dutor, tanbur cholg'ulari bilan birgalikda va alohida holda yaxshi eshitiladi. Maxsus ovoz kuchaytirish moslamalarisiz katta ansambl va orkestrlarda ishlatilishi qiyin.

Milliy cholg'ularimiz qatoridan joy olgan sato, kamon bilan ijro qilinadigan cholg'ulardan hisoblanadi. Ammo sato noxun bilan ijro etilsa, tanburga aylanadi.

Satoning to'rtta tori bor, torlar kuylar amrida sozlanadi. Satoning tovushi inson tovushiga yaqin. Satodan chiqqan navo xuddi so'zsiz qo'shiqday yangraydi.

Sato cholg'uchilari uncha ko'p emas. 1940-1950 yillarda Muqimiy nomidagi musiqali drama teatrining sozandasi A.Barayev shu cholg'uda ijro etardi. Ammo satoni elimizga tanitgan, elga manzur qilgan mashhur sozanda Turg'un Alimatov bo'ladi. Sato ko'hna cholg'ular qatoriga kirib, musiqa olamida katta yangilik bo'ldi. (*Tanburning yangi avlodi. XIX- asr boshlarida yuzaga kelgan.*)

G'ijjak - O'rta Osiyo xalqlari, xususan, o'zbeklar orasida qadimdan keng tarqalgan kamoncha bilan chalinadigan torli cholg'udir; kosasi qovoqdan, kokos yong'og'i (norjid yong'oqdan) va o'rtasi kovak qilinib o'yilgan yog'ochdan yasaladi. Kosaning ustiga baliq terisi yo pufak qoplanadi. Dastasi dumaloq bo'lib, kosaga yaqinlashgan sari ingichkalashtirilib ishlanadi. Kosaga o'rnatilgan temir oyoqchani ijrochi tizzasiga qo'yib, o'tirib ijro etadi. G'ijjakda avval uchta tor bo'lgan, ular kvarta bo'yicha sozlangan. Sozlanishi har doim aniq bir tovushda bo'lmay, ashulachining ovozi yo chalinadigan kuyning xarakteriga moslashgan. Ovoz hajmi bir yarim oktava oralig'ida bo'lgan. 1920-yillarda sozandalar g'ijjak ovozini baland qilish maqsadida unison qilinib sozlangan qo'shtorlar ishlatganlar. Kamonchasi ot dumidan ishlanib, ijro etish vaqtida o'ng qo'l barmoqlari

G'ijjak

bilan tartib turiladi. 30-yillarga kelib, g'ijjak cholg'usi qaytadan ishlandi: to'rtta tor joriy qilindi; bular **skripkadek kvinta oralig'ida, 4-eng pastki yo'g'on tor kichik oktavadagi sol** ga, **3-tor birinchi oktavadagi re** ga, **2-tor birinchi oktavadagi lya** ga va **oxirgi 1-tor ikkinchi oktavadagi mi** ga sozlandi; ovoz hajmi kichik oktavadagi **sol** dan **to'rtinchi oktavadagi lya** ga kadar. Orkestrda ijro etish uchun g'ijjakning

katta-kichik (alt, bas, kontrabas) turlari ishlangan. (*G'ijjaksimon cholg'ular eramizdan oldin ham mavjud bo'lgan, ammo milliy g'ijjakimiz tarixi 9- asrga tegishlidir*).

Hozirda g'ijjak tojik, ozarbayjon, turkman, arman, uyg'ur xalqlarida uchraydi. Uning dastasida pardalari bo'lmaganligi sababli kerakli tovushlarni hosil qilish sozandadan yaxshi eshitish qobiliyati va yuksak mahorat talab qiladi. To'xtasin Jalilov, Murodjon Toshmuhamedov, Abduhoshim Ismoilov, Shuhrat Yo'ldoshev, Botir Rasulov, Qahramon Nazirov kabi qator sozandalar g'ijjak cholg'usining mohir ijrochilari hisoblanadi. G'ijjak yakka soz holida, ansambl va orkestr tarkibida keng qo'llaniladi.

G'ijjak alt - asosiy g'ijjakning bir oz kattaroq qilib ishlangan turi. Torlar kvinta oralig'ida, **4-tor kichik oktavadagi do**, **3-tor kichik oktavadagi sol**, **2-tor birinchi oktavadagi re** va **1-tor birinchi oktavadagi lya** ga sozlanadi. Ovoz hajmi **kichik oktavadagi dodan uchinchi oktavadagi lyaga** qadar. Notalar alt va (baland tovushlari) skripka kalitida yoziladi.

G'ijjak bas - asosiy g'ijjakning katta qilib ishlangan turi bo'lib, violonchel vazifasini bajaradi. Torlar kvinta oralig'ida, **4-eng pastki tor katta oktavadagi do**, **3-tor katta oktavadagi sol**, **2-tor kichik oktavadagi re** va **1-tor kichik oktavadagi lya** ga sozlanadi. Ovoz hajmi **katta oktavadagi do dan uchinchi oktavadagi re** ga qadar. Notalari bas va (baland tovushlar) skripka kalitida yoziladi.

G'ijjak kontrabas asosiy g'ijjakning eng katta qilib ishlangan turi – kontrabas vazifasini bajaradi. Torlar kvarta oralig'ida – **4-eng pastki tor kontroktavadagi mi**, **3-tor kontroktavadagi lya**, **2-tor katta oktavadagi re** va **1-**

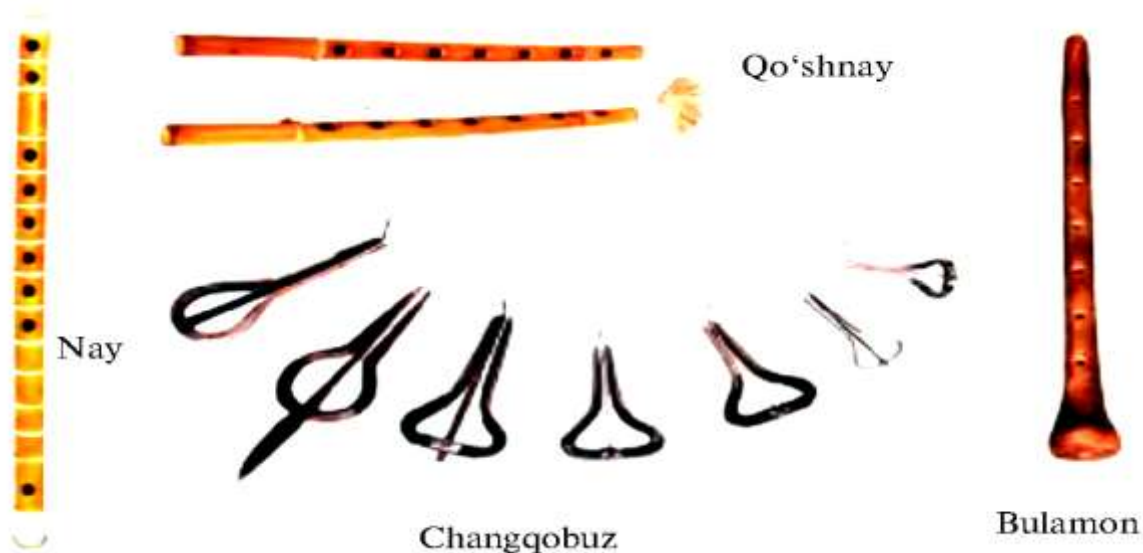
tor katta oktavadagi sol ga sozlanadi. Ovoz hajmi **kontroktavadagi mi dan birinchi oktavadagi sol** ga qadar. Notalar bas kalitida, eshitilishiga nisbatan oktava yuqorida yoziladi. G'ijjak kontrabasni kontrabasdek, tik turib chalinadi.

AEROFONLAR

Nay - qadimiy puflama o'zbek xalq musiqa asbobi. Nay O'zbekistonda keng tarqalgan bo'lib, ansamblda, o'zbek xalq asboblari orkestrida muhim o'rin tutadi, yakka holda ham chalinadi. Ovoz hajmi kengligidan xalq kuylarida, maqomlarda qo'llaniladi. Tovushi baland bo'lganidan ansamblda ko'proq boshlovchilik vazifasini ham bajara oladi. Barmoqlar bilan berkitiladigan olti teshikchadan iborat diatonik tovushqatoriga ega. Umumiy ovoz hajmi **birinchi oktavadagi lya** dan **to'rtinchi oktavadagi re** ga qadar. Notalar skripka kalitida eshitilganicha yoziladi. Barmoqlar bilan teshikchalarni to'la yo yarim berkitish va turlicha puflash yo'li bilan baland, past tovushlar chiqaziladi. Nayni puflaydigan va barmoqlar bilan bosiladigan birinchi teshikcha o'rtasida yana bir teshikcha bo'lib, bunga yupqa qog'oz yopishtiriladi, buni asosan xitoylik ijrochilar qo'llashadi. Xitoyda nay g'arovdan yasali, o'sha teshikchani g'arovdan chiqadigan yupqa parda bilan yopishadi. Bu tovushni to'lqinlatib chiqazishga yordam beradi. Nayning ikkinchi uchida doimiy ochiq turadigan to'rtta teshikcha (ikkisi ikki yonda, qolgan ikkisi ost tomonda) ayrim pardalardagi tovushlarni yumshatib berish uchun xizmat qiladi. Nayning umumiy uzunligi 500-600 mm. Nay yog'ochdan, g'arovdan va misdan yasaladi. Shunga ko'ra , "yog'och nay", "g'arov nay", "mis nay" deb ataladi. *(Naysimon cholg'ularning oilasiga 11-ming yil bo'lib o'tgan. Misol bo'riqozg'on g'oridan topilgan cho'ppon nay burgut qanotidan yasalgan bo'lib, o'zbekistonda 7 va 3,5 ming yillik naysimon cholg'ularning tarixi ham mavjud).*

Ko'hna rivoyatlarning birida aytilishicha, Cho'pon bobo ichi bo'sh qamishni kesib olib, unda barmoq bilan berkitib-ochadigan teshikchalar o'yibdi. Unga «Nay» deb nom qo'yibdi. Farzandlariga cho'ponlik tayog'ini topshirar ekan, nayni ham qo'shib beribdi. Ular cho'lu biyobonlarda, yam-yashil yaylovlarda qo'y boqib, bobosi yasab bergan nayni chalib yurishibdi. Nay ohangiga «asir» bo'lgan qo'ylar podadan aslo ajralmas ekan. Yillar o'tib, bu soz shaharlik mashoyixlar

qo'liga tegibdi. Ular ham nayning sehrlı tovushidan lol qolishibdi. Uni yanada takomillashtirib, zeb berishibdi. Nayni qamishdangina emas, balki yog'ochdan, misdan va boshqa turdagi metallardan ham yasab ko'rishibdi. Usta naychilardan Abduqodir Ismoilov, Saidjon Kalonov va hozirgi kunda Mirza Toirov, Abdulahat Abdurashidovlar nomi barchaga ma'lum. Bu ustozlarning «Cho'li iroq», «Chorgoh», «Bir kelsin» va shu kabi ajoyib asarlarni ijro etishganda kishining ko'ngli yoziladi va ruhi ko'tariladi va a'lo kayfiyatni his etamiz.

Surnay

Karnay

Surnay cholg'usi ham qadimiy tarixga ega. Bu cholg'u, asosan, tantanalar, bayramlar, sayillar, to'ylarda doyra, nog'ora, karnay cholg'ulari bilan birgalikda ishlatiladi. Surnayning tovushi juda kuchli bo'lganligidan ochiq joylarda

foydalaniladi. Surnay o'rik, yong'oq kabi qattiq daraxtlar yog'ochidan tayyorlanadi. Uning ustki tomonidan oltita va pastki tomonidan bitta teshik ochilgan bo'lib, ana shu teshiklarni ochish yoki yopish orqali kerakli tovushlar hosil qilinadi. Surnayda tovush hosil qilinadigan qism alohida tayyorlanib, «nay pachoq» deyiladi va har safar ijro etishdan oldin surnayga o'rnatiladi.

Bu cholg'u nay va qo'shnay cholg'ulariga nisbatan tovushi ancha baland, eniga qalin bo'lib, uzunligi esa nay bilan tengroq bo'ladi ovoz hajmi **kichik oktavadagi lya** dan **ikkinchi oktavadagi mi** ga qadar. Notalar eshitilganicha skripkalar kalitida yoziladi.

Surnay ham juda ko'hna musiqiy cholg'ulardan hisoblanib, dorbozlarning jarchisi sifatida dor o'yinlariga xalqni to'plashda xizmat qilgan. Nog'orachi, do'mbirachi, karnaychilar bilan birga, surnaychilar ham dor tagida turli kuylar ijro etishib, tomoshabinlarni xushnud etganlar. Surnay katta bayramlarda, to'ylarda o'zining jozibali, yangroq, baland tovushi bilan kishi dilini quvontirgan, ruhini ko'targan. Bu sozda nafaqat bayramona, balki mungli kuylar ham ijro etiladi. Masalan: «**Navo**», «**Navro'zi ajam**», «**Munojot**», «**Mushkulot**» kabi kuylarni usta sozandalar ijro etishsa, eshituvchining dilini ham quvnatadi, ham yig'latadi. Surnay ana shunday sehrli sozlardan biridir. Surnayda yuksak darajada, mahoratli ijro etishning sirlaridan biri, bu - nafas qaytarib, ya'ni uzluksiz dam berib (puflab) ijro etishdir. Bunday uslub boshqa cholg'ularda uchramaydi. Bobokalon surnaychilardan Ahmadjon surnay (Umrzoqov), Ashurali surnay, Qayum surnay va boshqalar bo'lganlar.

Hozirda yosh surnaychilarimiz ham musiqa merosini yaxshi o'rganib, milliy musiqamizga va uning rivojiga xizmatlarini qo'shib kelmoqdalar. So'nggi vaqtlarda surnay cholg'usini o'zbek xalq cholg'ulari orkestri tarkibida ham qo'llashmoqda.

Sibizg'a yoki sibiziq juda qadimiy musiqiy cholg'ulardan biri ekanligi ma'lum bo'lib, u chorvachilik rivojlangan hududlarda paydo bo'lgan, deb taxmin qilinadi. Sibizg'a g'arov qamish bo'lagidan tayyorlanadi va qat'iy o'lchamlari belgilanmagan bo'ladi. Har bir ijrochi o'z ixtiyoriga ko'ra xohlagan hajmda tayyorlab, 5 tagacha teshiklar ochishi mumkin. Keyingi paytlarda unutila boshlagan bu cholg'uning qayta

jonlantirilishi Surxondaryolik Nodir bobo va uning farzandlari Abdurashid bobolarning ijrochilik an'alarini davom ettirishga katta yordam berdi. Bugungi kunda katta bayram tantanalari va folklor jamoalari chiqishlarining sibizg'a tovushini yangrashi bilan boshlanishi odat tusiga aylanib bormoqda.

Sibizg'a cholg'usining takomillashtirilgan va ikki donasini birgalikda qo'shib chalinishidan hosil bo'lgan musiqiy cholg'u - **qo'shnaydir**. Qo'shnay tayyorlanadigan qamishlar bir oz yo'g'onroq va qalinroq bo'ladi. Har ikkala qamish bo'laklari xuddi sibizg'adagi singari til ochiladi va har bir bo'lakning uzunligi va yo'g'onligi bir xil bo'lishi talab qilinadi. Kerakli tovushlarni hosil qilish uchun esa har ikkala bo'lakda ham bir xil masofada 7 donadan teshiklar ochiladi. Qo'shnay cholg'usi Xorazmda kengroq qo'llaniladi. Uning sadolanishida «g'izillashga» o'xshagan tebranish seziladi.

Qo'shnayda ijro etish uslubida ikkita naychaga barobar puflanadi va har ikkala naychada yondosh joylashgan yettita teshikchaning tegishlilari barmoq bilan bosiladi. Ovoz hajmi **birinchi oktavadagi re** dan **ikkinchi oktavadagi sol** ga qadar, ayrim qo'shnaychilar **ikkinchi oktavadagi lya, si**, hatto bundan yuqori tovushlarni ham hosil qiladilar. Qo'shnayda o'zbek musiqasi uchun xos bo'lgan melizmlarni ijro etish juda qulaydir.

Bulaman (balabon) surnaydan ko'ra birmuncha kichikroq, qattiq yog'och tanasidan ishlangan cholg'u bo'lib, tovush hosil qilinadigan qismi surnaynikidan farq qiladi. Bulamanda «nay pachoq» o'rnida sibizg'asimon til ochilgan qamish bo'lagidan foydalaniladi. Bulamanda ham kerakli tovushlarni hosil qilish uchun teshiklar ochilib, ularning yettitasi ustki tomonda va bittasi pastki tomonda bo'ladi. Bulamanning tovush temбри (kuchi) surnaynikidan pastroq bo'ladi. Shuning uchun ham bu cholg'uni ansambl tarkibiga kiritib, qo'shiq ijrochilariga jo'r bo'lishda foydalanish mumkin. Bu cholg'u Xorazmdan tashqari boshqa hududlarda deyarli ishlatilmaydi.

Karnay - o'zbek damli musiqiy cholg'ularining eng kattasi (2 metrdan oshiqroq) va eng kuchli tovush tembrigga ega desak, xato bo'lmaydi. Uning hajmi kattaligini inobatga olgan holda, og'ir bo'lmasligi uchun, yupqa mis tunukadan

tayyorlanadi va alohida 3 ta bo'lakni bir-biriga qo'shib kiydirish orqali yig'iladigan ko'rinishda tayyorlanadi. Bu cholg'udan surnay, doyra, nog'ora bilan birgalikda ochiq joylarda ijro etish mumkin bo'lgan ansambllarda foydalaniladi. Qadimda karnaylardan harbiy yurishlarda ham keng foydalanilgan. Karnay bayramlarda, tantanali marosimlarda, surnay, nog'ora va doyraga qo'shib chalinadi. Karnay ijrosida asosiy tovushdan sof kvinta yoki kichik septima intervali eshitiladi.

III- BOB

AMALIY MASHQLAR VA ETYUDLAR

Rubob chalishdagi holat

Chalish texnikasini yaxshi o'zlashtirish uchun rubobni to'g'ri ushlashga jiddiy e'tibor berish zarur. Rubobni turib yoki o'tirib chalish mumkin. Turib chalganda gavdaning og'irligi ikki oyoqqa tushib turishi, oyoqning yerdagi o'rni yelka kengligiga to'g'ri kelishi kerak. Rubobning kosasini o'ng qo'litiq orasiga yaxshi o'rnatib ushlash lozim, ya'ni uning kosasi qo'litiq bilan o'ng qo'l bilagi orasiga olinadi. O'ng tirsak gavdaga yopishib turmasdan erkin turishiga alohida e'tibor berish zarur. O'tirib chalganda esa stul suyanchig'iga suyanmay gavdani oldinga egmasdan o'tiriladi.

Rubob dastasi (grifi) chap qo'lning bosh barmog'i bilan ko'rsatkich barmog'i orasida joylashtiriladi. Grifni chap qo'lning bosh barmog'i bilan qisish (bosish) mumkin emas, chunki chap qo'l barmoqlari tor ustida erkin turishi kerak. O'ng qo'l panjalarini qattiq bukmaslik lozim. Chalayotgan panjalarga zo'r berish yaramaydi, ular tabiiy og'irlik kuchi bilan harakat qilishi maqsadga muvofiqdir. Ijrochi chalish vaqtida rubob pardalarini yaxshi ko'rib turishi uchun ustki qismini bir oz o'ziga tomon burib ishlashi lozim. Chunki ijrochi ko'rib chap qo'l barmoqlarini rubob pardalariga to'g'ri bosishiga imkon yaratadi. Bu o'z navbatida ijrochilik mahoratini oshirishda muhim zamin tayyorlaydi.

Qashqar rubobida tovush hosil qilish asosan mizrob (noxun) yordamida amalga oshiriladi. Mizrobning asosiy qismi o'ng qo'lning bosh va ko'rsatkich barmoqlari bilan ushlanadi. Mizrobni rubob torlariga yuqoridan pastga va pastdan yuqoriga chertish bilan tovush hosil qilinadi. Mizrobni to'g'ri ushlash uchun o'ng qo'l barmoqlari bukilib kaftga yig'iladi, ammo musht qilinmaydi. Rubob chalishni o'rganayotgan dastlabki vaqtda mizrobni qattiq siqib chalish mumkin emas, chunki qo'l tezda charchab qoladi. Rubobning tovushini jarangdor va kuchli chiqarish uchun mizrobni qattiq ushlash kerak, yumshoq va mayin tovush hosil qilish uchun esa mizrobni bo'shroq ushlab chertish lozim.

Mizrobni rubob torlariga urganda shunga e'tibor berish kerakki, u torning xarrakka yaqin qismiga tegmasdan, xarrak bilan rubob dastasining tugallangan joyi o'rtasiga urilishi shart. Rubobni o'rganish jarayonida quyidagi shtrixlar (torli cholg'u asboblari mizrob bilan chalish usuli) ni bilib olish lozim.

Bir navbatli zarb; musiqa asarining sur'atiga qarab mizrobning torlarga bir xil kuch bilan pastga va yuqoriga urilishi. Bu zarb notada II (pastga urish) va V (yuqoriga urish) belgilari bilan ko'rsatiladi. Bu belgilar nota ustida yoziladi:

Qo'sh navbatli zarb; mizrobning torlariga bir tekisda pastga va yuqoriga urilishi natijasida hosil bo'ladi:

Teskari zarb; bir taktdagi notalarga mizrobning 1,3,4,6 va 7- zarblari pastga, 2,5,8 zarblari esa yuqoriga qarab uriladi. Bunda taktning kuchli hissasi zarb urg'usiga to'g'ri kelmaydi:

Tremola (rez); rubob torlariga mizrob bilan past va yuqoriga qarab ketma-ket tez urib chalish natijasida hosil bo'ladi. Odatda cho'ziq, sekin ijro etiladigan kuy-qo'shiq, alla, shuningdek butun, yarim va chorak notalar rez usuli bilan ijro etiladi. Bundan tashqari liga va legato belgilari bilan birlashtirilgan tovushlarni ham rez usulida ijro etish mumkin:

Bog'lama tremola (legato); har xil balandlikdagi ikki yoki bir necha tovush cho'zimini uzluksiz tremola bilan ijro etish usuli bo'lib, bu belgi nota usti yoki ostiga chizilgan yoysimon shaklda ko'rsatiladi:

Kalta tremola (detashe); notani cho'zimga mos ravishda to'xtovsiz tremola bilan ijro etish. U bir xil yoki turli balandlikdagi tovushlarni ijro etishda qo'llaniladi. Bu belgi nota ustiga yoki ostiga chizilgan chiziqcha shaklida ko'rsatiladi:

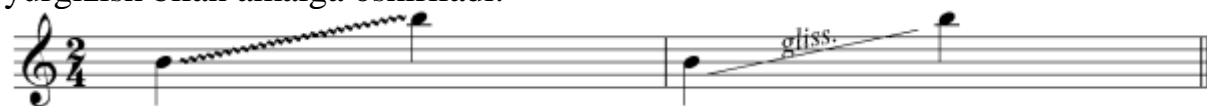
Stakkato (alohida); mizrobning faqat bir tomonga pastga urilishidan hosil bo'lgan qisqa cho'zimli tovush. Bu usul mizrob torga urilishi bilan chap qo'l barmoqlarining pardadan bir oz ko'tarilishidan hosil bo'ladi. Stakkato har bir notaning ust yoki ostiga nuqta qo'yish bilan ko'rsatiladi:

Pissikato (tirnalib); o'ng bosh barmoqning tirnog'i bilan torlarni yuqoridan pastga tortib chalish. Tirab chalganda tovushlar qisqa yoki sekin eshitiladi. Bu so'z notaning ustiga to'liq holda yoki qisqa qilib pizz. deb yoziladi:

Glissando (sirg'anib); chap qo'l barmoqlarining yuqoridan pastga yoki pastdan yuqoriga tor bo'ylab tez sirg'anishi natijasida bir tovushning ikkinchisiga o'tshi. Glissando nota tekstida so'z bilan "glissando" yoki notalar orasiga chizilgan to'liqinli chiziq (~~~) shaklida ko'rsatiladi. Glissando asosan torli cholg'u asboblari ijrosida uchraydi. Fortepianinoda esa klavishlar ustidan barmoqlarni tez yurgizish bilan amalga oshiriladi:

Demak, rubob torlariga urib chalish uchun maxsus qo'llaniladigan belgilar nota ustiga quyidagicha ko'rsatiladi.

π - mizrobni rubob torlariga pastga qarab urish;

^ - mizrobni rubob torlariga yuqoriga qarab urish;

- notani pastga va yuqoriga qarab ijro etish;

- notani o'z cho'zimiga qarab rez bilan chalich;

-notani qisqa qilib uzib chalish;

-notani rez bilan ijro etish;

∩ -mizrobni torga urmasdan chap qo'l barmoqlari harakati bilan tovushni soddalashtirish;

+ -tovushlarni mizrobning bir zarbidan sirg'anma harakatlantirish orqali chalish.

Rubob pardalarida u yoki bu notani hamda gamma va etyudlarni, shuningdek, musiqa asarlarini ko'rsatilgan barmoq bilan bosib ijro etish ijrochining eng asosiy vazifalaridan biridir. Barmoqlarni sanash chap qo'lning ko'rsatkich barmog'idan boshlanib, chimchiloqda tugaydi. Bunda barmoqlar:

1- (korsatkich barmoq);

2- (o'rta barmoq);

3- (yon barmoq);

4- (chimchiloq) raqami bilan belgilanadi;

0- (nol) ochiq torni chalish uchun ko'rsatiladi.

Demak, nota ustida qanday barmoq ko'rsatilgan bo'lsa, rubob pardalarini albatta o'sha barmoq bilan bosib chalish kerak. Rubob pardalarida to'liq ovoz hosil qilish va ijrochilik texnik imkoniyatini oshirishda applikator (nem. Applicatur, lot. Applico-qo'ymoq, bosmoq)dan to'g'ri foydalanish tavsiya etiladi. Applikator hamma musiqa asbobi, jumladan qashqar rubobi uchun ham katta ahamiyatga ega. applikatorning to'g'ri, aniq qo'llanilishi musiqa asarini o'rganish, o'zlashtirish hamda badiiy ijro qilishda asosiy omillardan biri bo'lib xizmat qiladi. Shuning uchun har bir musiqa asarini o'quvchi-talabalarga o'rgatishdan oldin o'qituvchi asarni o'zi chalib, notalar ustiga qaysi barmoqda

chalishni yuqorida ko'rsatilgan arab raqamlari bilan belgilab chiqishi lozim. Bu musiqa asarining texnik tomonidan mohirona va sifatli ijro etilishini osonlashtiriladi.

Rubob pardalarida chap qo'l barmoqlarini to'g'ri bosish, bir tordan ikkinchi torga o'tish, shtrixlarni mukammal egallash rubobda to'liq ovoz hosil qilish va chalish imkoniyatlari sifatini oshirish uchun quyidagi pozitsiya (vaziyat)dan foydalanish maqsadga muvofiqdir:

Bu pozitsiyalar o'quvchini gamma va arpedjiolarni har xil shtrixlarda ijro etib, texnik mahoratini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan bir qatorda musiqiy badiiy asarlarni mohirona ijro etib rubobdan yoqimli, mayin, tiniq va sifatli tovush chiqarish imkoniyatini yaratadi:

O'QUV MATERIALLARI

Mashqlar:

A series of seven musical staves in 2/4 time. The first three staves show a rhythmic exercise with eighth notes and accents. The fourth and fifth staves show a more complex rhythmic pattern with eighth notes and rests. The sixth and seventh staves show a melodic line in G major with eighth notes and a final quarter note.

Etyud 3

I. Do'schanov

Allegro

mf

1 2 0 1 v ^ v ^ 2
 4 2 1 2 4
 4 3 1 3 4 3 1 2 1 0 1 2
 4 2 1 2 | 1. 4 1 2 1 3 | 2. 1 2 1 0

Bir oktavali **major** gammalari va arpedjiolari
Do major gammasi

Barmoqlar: 1 2 4 1 2 4 1 2 2 1 4 2 1 4 2 1 1 4 2 2 2 2 4 1
 Torlar: *h e a e h e a e h*

Do# major gammasi

1 2 4 1 2 4 1 2 2 1 4 2 1 4 2 1 1 4 2 2 2 2 4 1
h e a e h e a e h

Re major gammasi

1 2 4 1 2 4 1 2 2 1 4 2 1 4 2 1 1 4 2 2 2 2 4 1
h e a e h e a e h

Mi major gammasi

1 2 4 1 2 4 1 2 2 1 4 2 1 4 2 1 1 4 2 2 2 2 4 1
h e a e h e a e h

Mi major gammasi

1 2 4 1 2 4 1 2 2 1 4 2 1 4 2 1 1 4 2 2 2 2 4 1
h e a e h e a e h

Fa major gammasi

1 2 4 1 2 4 1 2 2 1 4 2 1 4 2 1 1 4 2 2 2 2 4 1
h e a e h e a e h

Izoh:

h – 3-si tori, *e* – 2-mi tori, *a* – 1-lya tori.

Fa# major gammasi

1 2 4 1 2 4 1 2 2 1 4 2 1 4 2 1 1 4 2 2 2 2 4 1
h e a e h e a e h

Sol major gammasi

1 2 4 1 2 4 1 2 2 1 4 2 1 4 2 1 1 4 2 2 2 2 4 1
h e a e h e a e h

Lya! major gammasi

Lya major gammasi

Si major gammasi

Si major gammasi

Izoh:

h – 3-si tori, e – 2-mi tori, a – 1- lya tori.

ЭТЮД №1

Dutor pr. *pizz.*

8

ЭТЮД №2

Dutor pr.

7

14

20

IV-BOB YAKKA IJRODA ASARLAR MAJMUASI

Asarni tahlil qilishda: 1.Asarni sarlovhasiga etibor berish kerak. 2.Asarni tempini tez yoki sekinligiga.3.Asarni kelitiga.4.Asarni alterasiyasiya belgilariga.5.Asarni o'lchoviga.6.Asarni har bir taktidagi notalarni joyiashuviga ahamiyat beriladi.

O'zgancha

O'zbek xalq kuyi

Shoshilmasdan

7

13

19

25

Qashqarcha

(O'zbek xalq kuyi)

Tez

mf

fp

mf (f)

f

ОРЗУ ДИЛ

Ўргача, лирик характерда

М.Мирзаев мусиқаси

Musical score for 'Orzu Dil' in 2/4 time, G major. The score consists of eight staves of music. Dynamics include *mf*, *p*, and *f*. The piece features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests.

DO'LONCHA

O'zbek xalq kuyi

O'ynoqi

Musical score for 'Do'loncha' in 2/4 time, G major. The score consists of two staves of music. The piece is characterized by a steady eighth-note rhythm.

mavzu	Xorazim xalq kuyi “Norim-norim” asarni taxlili.	
Amaliy mashg'ulotining o'qitish texnologiyasi.		
Vaqt-2 soat	Talabalar soni: 27 nafar.	
O'quv mashg'ulotining shakli	Amaliy mashg'ulot.	
Amaliy mashg'ulot rejasi	1. "Norim-norim" asari xaqida tushuncha 2. Asarni taxlil qilish 3. Asar mualliflari haqida ma'lumot 4. Asarning frazalarga bo'lish 5. Asarni teskari zarblari bilan ishlash. 6. Asarni terma zarblarda ishlash 7. Chertish zarbi bilan ishlash. 8. Asarni to'liq o'rganish	
O'quv mashg'ulotining maqsadi: Asarini o'rganish orqali talabani ijro texnikasini oshirish		
Pedagogik vazifalar	O'quv faoliyatining natijalari	

1.Kirish.Suxbat. 2. Asarni taxlil qilish. 3. Kompozitor haqida ma'lumot berish 4.Temp va o'lchov haqida tushuncha berish. 5. Asarni frazalarga bolish 6. Teskari,terma va chertish zarblarda ishlash 7. Asarni to'liq o'rgatish.	1.O'rganiladigan asar yuzasida ma'lumotga ega bo'ladilar. 2.Asarni taxlilini o'rganadilar. 3. Asar mualliflari haqida ma'lumotga ega bo'ladilar 4. Asarning tempi va o'lchovini o'rganadilar 5. Frazalarga bo'lishni o'rganadilar. 6. Asardagi zarblar haqida bilimga ega bo'ladilar 7.Asarni ijro eta oladilar
Ta'lim uslubi va texnikasi	Amaliy, "Klaster" pedagogik uslubi, ritmik murakkabliklarni xal etish.
Ta'lim vositalari	Ko'rgazmalar, tarqatma materiallar, nota yozuvi,f-no.
Ta'lim shakllari	Jamoaviy, ommaviy, yakka.
Ta'lim sharoiti	O'TV bilan ishlashga moslashtirilgan auditoriya.
Monitoring va baxolash	Og'zaki nazorat: savol-javob ijro.

Amaliy mashg'ulotining texnologik xaritasi.

Bosqichlar vaqti	Faoliyat mazmuni	
	O'qituvchi	Talaba
Tayyorgarlik bosqichi	1"Norim-norim" asari nota yozuvi nusxasi 2.Musiqiy-nazariy taxlil uchun vatmen qog'oz tayyorlash.	
Mavzuga kirish (10daqqa)	1 Avvalgi mashg'ulotda o'rganilga asar haqida kichik suxbat tashkil etish va uni ijro eshitish 2. Yangi asarini ijro etib berish.	1. Savollarga javob beradilar. 2. Tinglaydilar
Asosiy bosqich (60 daqqa)	1.Musiqiy nazariy taxlil A)Asar mualliflari xaqida ma'lumot. B)Zarblari. V)Tonligi, tempi, o'lchovi. G)Dinamikasi va xarakteri. D)Asardagi murakkab taktlar 2.Asarni frazalarga bolish 3. Asarni teskari zarblari bilan ishlash. 4.Asarni terma zarblarda ishlash 5. Chertish zarbi bilan ishlash. 6. Asarni jo'rnavoz ijrosi bilan birga ijro etish. 7.Pauzalar,legatoli notalar, ritmik murakkab taktlarni chalish. 8. Asarni to'liq ijro etish.	1.Savollarga javoblar yozib oladilar. 2.Frazalarga bo'ladilar 3Ijro etadilar 4.Ijro 5. Ijro 6. Ijro etadilar 7. Ijro etadilar 8. Ijro etadilar
Yakuniy bosqich (10daqqa)	1.Mustaqil ishlash uchun: Asarni nota yozuvidan nusxa olish,Asar mualliflari xayoti va ijodini o'rganish, referat tayyorlash. 2.Uyga vazifa berish:Asarni ijro etish	1.Vazifani yozib oladilar.Savollar beradilar. 2.Ijro etadilar

Usmoniya

O'zbek xalq kuyi.

Marsh sur'atida

f

11

22 *f*

33

43

53 *f*

64 *f*

74

84 *p*

95

106

116 *p* *f*

126

Detailed description: The score is written in 2/4 time and consists of 126 measures. It begins with a forte (*f*) dynamic and includes various articulations such as accents, slurs, and breath marks. The piece features several first and second endings. The dynamics vary throughout, including piano (*p*) and forte (*f*) sections. The key signature is one sharp (F#).

9- mavzu O'zbek xalq kuyi "Usmoniya" asarni taxlili.

Amaliy mashg'ulotining o'qitish texnologiyasi.

Vaqt-2 soat	Talabalar soni: 27 nafar.
O'quv mashg'ulotining shakli	Amaliy mashg'ulot.
Amaliy mashg'ulot rejasi	<ol style="list-style-type: none"> 1."Usmoniya" asari xaqida tushuncha 2.Asarni taxlil qilish 3.Asar mualliflari haqida ma'lumot 4.Asarning frazalarga bo'lish 5.Asarni teskari zarblari bilan ishlash. 6.Asarni terma zarblarda ishlash 7.Chertish zarbi bilan ishlash. 8.Asarni to'liq o'rganish

O'quv mashg'ulotining maqsadi: Asarini o'rganish orqali talabani ijro texnikasini oshirish .

Pedagogik vazifalar	O'quv faoliyatining natijalari
<ol style="list-style-type: none"> 1.Kirish.Suxbat. 2. Asarni taxlil qilish. 3. Kompozitor haqida ma'lumot berish 4.Temp va o'lchov haqida tushuncha berish. 5. Asarni frazalarga bolish 6. Teskari,terma va chertish zarblarda ishlash 7. Asarni to'liq o'rgatish. 	<ol style="list-style-type: none"> 1.O'rganiladigan asar yuzasida ma'lumotga ega bo'ladilar. 2.Asarni taxlilini o'rganadilar. 3. Asar mualliflari haqida ma'lumotga ega bo'ladilar 4. Asarning tempi va o'lchovini o'rganadilar 5. Frazalarga bo'lishni o'rganadilar. 6. Asardagi zarblar haqida bilimga ega bo'ladilar 7.Asarni ijro eta oladilar
Ta'lim uslubi va texnikasi	Amaliy, "Klaster" pedagogik uslubi, ritmik murakkabliklarni xal etish.
Ta'lim vositalari	Ko'rgazmalar, tarqatma materiallar, nota yozuvi,f-no.
Ta'lim shakllari	Jamoaviy, ommaviy, yakka.
Ta'lim sharoiti	O'TV bilan ishlashga moslashtirilgan auditoriya.
Monitoring va baxolash	Og'zaki nazorat: savol-javob ijro.

Amaliy mashg'ulotining texnologik xaritasi.

Bosqichlar vaqti	Faoliyat mazmuni	
	O'qituvchi	Talaba
Tayyorgarlik bosqichi	<ol style="list-style-type: none"> 1"Usmoniya" asari nota yozuvi nusxasi 2.Musiqiy-nazariy taxlil uchun vatmen qog'oz tayyorlash. 	
Mavzuga kirish (10daqiq)	<ol style="list-style-type: none"> 1 Avvalgi mashg'ulotda o'rganilga asar haqida kichik suxbat tashkil etish va uni ijro eshitish 2. Yangi asarini ijro etib berish. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Savollarga javob beradilar. 2. Tinglaydilar

a)		
Asosiy bosqich (60 daqiqa)	1. Musiqiy nazariy taxlil A) Asar mualliflari xaqida ma'lumot. B) Zarblari. V) Tonligi, tempi, o'lchovi. G) Dinamikasi va xarakteri. D) Asardagi murakkab taktlar 2. Asarni frazalarga bolish 3. Asarni teskari zarblari bilan ishlash. 4. Asarni terma zarblarda ishlash 5. Chertish zarbi bilan ishlash. 6. Asarni jo'rnavoz ijrosi bilan birga ijro etish. 7. Pauzalar, legatoli notalar, ritmik murakkab taktlarni chalish. 8. Asarni to'liq ijro etish.	1. Savollarga javoblar yozib oladilar. 2. Frazalarga bo'ladilar 3. Ijro etadilar 4. Ijro 5. Ijro 6. Ijro etadilar 7. Ijro etadilar 8. Ijro etadilar
Yakuniy bosqich (10 daqiqa)	1. Mustaqil ishlash uchun: Asarni nota yozuvidan nusxa olish, Asar mualliflari xayoti va ijodini o'rganish, referat tayyorlash. 2. Uyga vazifa berish: Asarni ijro etish	1. Vazifani yozib oladilar. Savollar beradilar. 2. Ijro etadilar

O'rik gullaganda

O'rtacha

H.Olimjon she'ri

The musical score is written on ten staves of five-line systems. Each staff begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a time signature of 2/4. The music consists of a single melodic line. The notation includes various rhythmic values such as eighth, sixteenth, and thirty-second notes, as well as rests and dynamic markings. The score is divided into measures, with measure numbers 10, 20, 29, 38, 47, 56, 66, 76, 86, and 94 indicated at the beginning of their respective staves. The piece concludes with a double bar line and repeat dots.

Dutor bayoti

(O'zbek xalq kuyi)

E. Shukrullaev notaga olgan.

Allegro

f

f

f

p *f*

The musical score is written on ten staves in treble clef. The key signature consists of three sharps (F#, C#, G#), and the time signature is 2/4. The piece begins with a forte (*f*) dynamic. The first staff contains the first measure, marked with a forte (*f*) dynamic. The second staff continues the melody. The third staff features a repeat sign and a forte (*f*) dynamic. The fourth staff continues the melody. The fifth staff features a forte (*f*) dynamic. The sixth staff continues the melody. The seventh staff features a forte (*f*) dynamic. The eighth staff continues the melody. The ninth staff continues the melody. The tenth staff concludes the piece with a first ending (1.) and a second ending (2.) marked with a piano (*p*) dynamic, followed by a forte (*f*) dynamic.

Amaliy mashg'ulotining texnologik xaritasi.

Bosqichlar vaqti	Faoliyat mazmuni	
	O'qituvchi	Talaba
Tayyorgarlik bosqichi	1“Dutor bayoti” asari nota yozuvi nusxasi 2.Musiqiy-nazariy taxlil uchun vatmen qog'oz tayyorlash.	
Mavzuga kirish (10daqiq a)	1 Avvalgi mashg'ulotda o'rganilga asar haqida kichik suxbat tashkil etish va uni ijro eshitish 2. Yangi asarini ijro etib berish.	1. Savollarga javob beradilar. 2. Tinglaydilar
Asosiy bosqich (60 daqiqa)	1.Musiqiy nazariy taxlil A)Asar mualliflari xaqida ma'lumot. B)Zarblari. V)Tonligi, tempi, o'lchovi. G)Dinamikasi va xarakteri. D)Asardagi murakkab taktlar 2.Asarni frazalarga bolish 3. Asarni teskari zarblari bilan ishlash. 4.Asarni terma zarblarda ishlash 5. Chertish zarbi bilan ishlash. 6. Asarni jo'rnovoz ijrosi bilan birga ijro etish. 7.Pauzalar,legatoli notalar, ritmik murakkab taktlarni chalish. 8. Asarni to'liq ijro etish.	1.Savollarga javoblar yozib oladilar. 2.Frazalarga bo'ladilar 3Ijro etadilar 4.Ijro 5. Ijro 6. Ijro etadilar 7. Ijro etadilar 8. Ijro etadilar
Yakuniy bosqich (10daqiq a)	1.Mustaqil ishlash uchun: Asarni nota yozuvidan nusxa olish,Asar mualliflari xayoti va ijodini o'rganish, referat tayyorlash. 2.Uyga vazifa berish:Asarni ijro etish	1.Vazifani yozib oladilar.Savollar beradilar. 2.Ijro etadilar

Shaxlo

Allegro O'rtacha tez

I "A" guruxi uchun.
Rahmatulla Tursunov

10

tr

tr

19

tr

29

39

tr

49

tr

59

69

75

mavzu	R.Tursunov “Shaxlo” asarni taxlili.
-------	-------------------------------------

Amaliy mashg’ulotining o’qitish texnologiyasi.

Vaqti-2 soat	Talabalar soni: 27 nafar.	
O’quv mashg’ulotining shakli	Amaliy mashg’ulot.	
Amaliy mashg’ulot rejasi	1.”Shaxlo” asari xaqida tushuncha 2 Asarni taxlil qilish 3. Asar mualliflari haqida ma’lumot 4.Asarning frazalarga bo’lish 5.Asarni teskari zarblari bilan ishlash. 6.Asarni terma zarblarda ishlash 7. Chertish zarbi bilan ishlash. 8.Asarni to’liq o’rganish	
O’quv mashg’ulotining maqsadi: Asarini o’rganish orqali talabani ijro texnikasini oshirish .		
Pedagogik vazifalar	O’quv faoliyatining natijalari	
1.Kirish.Suxbat. 2. Asarni taxlil qilish. 3. Kompozitor haqida ma’lumot berish 4.Temp va o’lchov haqida tushuncha berish. 5. Asarni frazalarga bolish 6. Teskari,terma va chertish zarblarda ishlash 7. Asarni to’liq o’rgatish.	1.O’rganiladigan asar yuzasida ma’lumotga ega bo’ladilar. 2.Asarni taxlilini o’rganadilar. 3. Asar mualliflari haqida ma’lumotga ega bo’ladilar 4. Asarning tempi va o’lchovini o’rganadilar 5. Frazalarga bo’lishni o’rganadilar. 6. Asardagi zarblar haqida bilimga ega bo’ladilar 7.Asarni ijro eta oladilar	
Ta’lim uslubi va texnikasi	Amaliy, “Klaster” pedagogik uslubi, ritmik murakkabliklarni xal etish.	
Ta’lim vositalari	Ko’rgazmalar, tarqatma materiallar, nota yozuvi,f-no.	
Ta’lim shakllari	Jamoaviy, ommaviy, yakka.	
Ta’lim sharoiti	O’TV bilan ishlashga moslashtirilgan auditoriya.	
Monitoring va baxolash	Og’zaki nazorat: savol-javob ijro.	

Amaliy mashg’ulotining texnologik xaritasi.

Bosqichlar vaqti	Faoliyat mazmuni	
	O’qituvchi	Talaba
Tayyorgarlik bosqichi	1“Shaxlo” asari nota yozuvi nusxasi 2.Musiqiy-nazariy taxlil uchun vatmen qog’oz tayyorlash.	
Mavzuga kirish	1 Avvalgi mashg’ulotda o’rganilga asar	1. Savollarga

(10daqiq)	haqida kichik suxbat tashkil etish va uni ijro eshitish 2. Yangi asarini ijro etib berish.	javob beradilar. 2. Tinglaydilar
Asosiy bosqich (60 daqiqa)	1.Musiqiy nazariy taxlil A)Asar mualliflari haqida ma'lumot. B)Zarblari. V)Tonligi, tempi, o'lchovi. G)Dinamikasi va xarakteri. D)Asardagi murakkab taktlar 2.Asarni frazalarga bolish 3. Asarni teskari zarblari bilan ishlash. 4.Asarni terma zarblarda ishlash 5. Chertish zarbi bilan ishlash. 6. Asarni jo'rnavoz ijrosi bilan birga ijro etish. 7.Pauzalar,legatoli notalar, ritmik murakkab taktlarni chalish. 8. Asarni to'liq ijro etish.	1.Savollarga javoblar yozib oladilar. 2.Frazalarga bo'ladilar 3Ijro etadilar 4.Ijro 5. Ijro 6. Ijro etadilar 7. Ijro etadilar 8. Ijro etadilar
Yakuniy bosqich (10daqiq)	1.Mustaqil ishlash uchun: Asarni nota yozuvidan nusxa olish,Asar mualliflari xayoti va ijodini o'rganish, referat tayyorlash. 2.Uyga vazifa berish:Asarni ijro etish	1.Vazifani yozib oladilar.Savollar beradilar. 2.Ijro etadilar

GULBAHOR

O'rtacha tez

O'zbek xalq kuyi

ARZI HOL

R. Tursunov musiqasi

O'rtacha tez

mf

Tanovor

O'zbek xalq kuyi. S.Jumaev notaga olgan

O'rtacha tez

Musical score for Tanovor, measures 1-19. The score is written in treble clef, 4/4 time signature, and D major. It consists of five staves of music. The first staff starts with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 4/4 time signature. The music features a mix of eighth and sixteenth notes, with some triplet patterns. The piece concludes with a double bar line and the instruction "Davomi bor" (Continuation follows).

Oromijon

O'zbek xalq kuyi

O'rtacha tez

Musical score for Oromijon, measures 1-32. The score is written in treble clef, 6/8 time signature, and D major. It consists of six staves of music. The first staff starts with a treble clef, a key signature of two sharps (F# and C#), and a 6/8 time signature. The music is characterized by a steady eighth-note pattern. The piece concludes with a double bar line.

Xumor

R.Ne'matov

Moderato

9

18

25

Aliqambar

O'zbek xalq kuyi.

O'rtacha tez

7

13

19

25

32

39

44

Xorazm lazgisi

(Xorazm xalq kuyi)

The musical score is written in a single system with ten staves. The key signature is one flat (B-flat) and the time signature is 2/4. The notation includes various rhythmic values, rests, and ornaments. Trills (tr) are indicated above several notes. A repeat sign with first and second endings is used in the first staff. A section marked 'fine' begins in the sixth staff, followed by a repeat sign. The score concludes with a final cadence in the tenth staff.

Mirzadavlat

O'zbek xalq kuyi

O'rtacha tez

8

16

24

32

37

Lirik val's

F.Alimov

Rubato

poco oiu mosso

10

20

29

39

I.

Davomi bor.

Raqs

G'Qodirov

Allegretto

9

17

26

31

Ko'rmadim

D.Zokirov

O'rtacha tez

9

17

25

33

38

YANGI TANOVAR

Jadal

M. Mirzayev musiqasi

The musical score is written for a single melodic line in treble clef, 2/4 time, with a key signature of one sharp (F#). It consists of ten staves of music. The notation includes various rhythmic values such as quarter, eighth, and sixteenth notes, as well as rests and repeat signs. The piece concludes with a first ending (marked '1.') and a second ending (marked '2.').

Raqs

Allegro

M.Glinka.Ivan Susanin operasidan

1

8

15

22

29

36

43

DİL ORZUSI

O'rtacha, lirik xarakterda

M. Mirzayev musiqasi

6 *mf*

12

17 *mf*
p

22 *f*

28

33 *mf*

38 *mf*
p

43

49 *mf*

53 *p*

65

mp

71

Polonez

M.Oginskiy

Moderato

7

12

16

23

26

Samoi Dugoh

Dugoh maqomidan

Shoshilmasdan

9

18

27

36

45

53

59

1. 2.

mavzu	Dugox maqomidan “Samoiy Dugox” asarni taxlili.	
Amaliy mashg’ulotining o’qitish texnologiyasi.		
Vaqt-2 soat	Talabalar soni: 27 nafar.	
O’quv mashg’ulotining shakli	Amaliy mashg’ulot.	
Amaliy mashg’ulot rejasi	1.”Samoiy Dugox” asari xaqida tushuncha 2.Asarni taxlil qilish 3. Asar mualliflari haqida ma’lumot 4.Asarning frazalarga bo’lish 5.Asarni teskari zarblari bilan ishlash. 6.Asarni terma zarblarda ishlash 7. Chertish zarbi bilan ishlash. 8.Asarni to’liq o’rganish	
O’quv mashg’ulotining maqsadi: Asarini o’rganish orqali talabani ijro texnikasini oshirish .		
Pedagogik vazifalar		O’quv faoliyatining natijalari
1.Kirish.Suxbat. 2. Asarni taxlil qilish. 3. Kompozitor haqida ma’lumot berish 4.Temp va o’lchov haqida tushuncha berish. 5. Asarni frazalarga bolish 6. Teskari,terma va chertish zarblarda ishlash 7. Asarni to’liq o’rgatish.		1.O’rganiladigan asar yuzasida ma’lumotga ega bo’ladilar. 2.Asarni taxlilini o’rganadilar. 3. Asar mualliflari haqida ma’lumotga ega bo’ladilar 4. Asarning tempi va o’lchovini o’rganadilar 5. Frazalarga bo’lishni o’rganadilar. 6. Asardagi zarblar haqida bilimga ega bo’ladilar 7.Asarni ijro eta oladilar
Ta’lim uslubi va texnikasi		Amaliy, “Klaster” pedagogik uslubi, ritmik murakkabliklarni xal etish.
Ta’lim vositalari		Ko’rgazmalar, tarqatma materiallar, nota yozuvi,f-no.
Ta’lim shakllari		Jamoaviy, ommaviy, yakka.
Ta’lim sharoiti		O’TV bilan ishlashga moslashtirilgan auditoriya.
Monitoring va baxolash		Og’zaki nazorat: savol-javob ijro.

Amaliy mashg’ulotining texnologik xaritasi.

Bosqichlar vaqti	Faoliyat mazmuni	
	O’qituvchi	Talaba
Tayyorgarlik bosqichi	1“Samoiy Dugox” asari nota yozuvi nusxasi 2.Musiqiy-nazariy taxlil uchun vatmen qog’oz tayyorlash.	
Mavzuga kirish (10 daqiqa)	1 Avvalgi mashg’ulotda o’rganilga asar haqida kichik suxbat tashkil etish va uni ijro eshitish 2. Yangi asarini ijro etib berish.	1. Savollarga javob beradilar. 2. Tinglaydilar
Asosiy bosqich (60 daqiqa)	1.Musiqiy nazariy taxlil A)Asar mualliflari xaqida ma’lumot. B)Zarblari. V)Tonligi, tempi, o’lchovi. G)Dinamikasi va xarakteri. D)Asardagi murakkab taktlar 2.Asarni frazalarga bolish 3. Asarni teskari zarblari bilan ishlash. 4.Asarni terma zarblarda ishlash 5. Chertish zarbi bilan ishlash. 6. Asarni jo’rnavor ijrosi bilan birga ijro etish. 7.Pauzalar,legatoli notalar, ritmik murakkab taktlarni chalish. 8. Asarni to’liq ijro etish.	1.Savollarga javoblar yozib oladilar. 2.Frazalarga bo’ladilar 3Ijro etadilar 4.Ijro 5. Ijro 6. Ijro etadilar 7. Ijro etadilar 8. Ijro etadilar
Yakuniy bosqich (10daqiqa)	1.Mustaqil ishlash uchun: Asarni nota yozuvidan nusxa olish,Asar mualliflari xayoti va ijodini o’rganish, referat tayyorlash. 2.Uyga vazifa berish:Asarni ijro etish	1.Vazifani yozib oladilar.Savollar beradilar. 2.Ijro etadilar

Bahor valsi

Ohangdor

M.Mirzayev musiqasi

The first system of musical notation for 'Bahor valsi' is written in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/4 time signature. It begins with a repeat sign. The first measure contains a half note G4 with a fermata. The second measure contains a quarter note A4, a quarter note B4, and a quarter note C5, all beamed together with a fermata above. The third measure contains a half note D5 with a fermata. The fourth measure contains a quarter note E5, a quarter note D5, and a quarter note C5, all beamed together with a fermata above. The dynamic marking *mf* is placed below the first measure. Below the staff, the same sequence of notes is written in a simplified manner.

The second system of musical notation continues the piece. It starts with a quarter note G4, a quarter note A4, and a quarter note B4, all beamed together with a fermata above. This is followed by a quarter note C5, a quarter note B4, and a quarter note A4, all beamed together with a fermata above. The system ends with a repeat sign, followed by a quarter rest and a quarter note G4.

The third system of musical notation begins with a quarter note G4, a quarter note A4, and a quarter note B4, all beamed together. This is followed by a quarter note C5, a quarter note B4, and a quarter note A4, all beamed together. The system ends with a quarter note G4, a quarter note F#4, and a quarter note E4, all beamed together, followed by a repeat sign.

The fourth system of musical notation starts with a quarter note G4, a quarter note A4, and a quarter note B4, all beamed together with a fermata above. This is followed by a quarter note C5, a quarter note B4, and a quarter note A4, all beamed together with a fermata above. The system ends with a quarter note G4, a quarter note F#4, and a quarter note E4, all beamed together with a fermata above.

The fifth system of musical notation begins with a quarter note G4, a quarter note A4, and a quarter note B4, all beamed together with a fermata above. This is followed by a quarter note C5, a quarter note B4, and a quarter note A4, all beamed together with a fermata above. The dynamic marking *f* is placed above the first measure. The system ends with a quarter note G4, a quarter note F#4, and a quarter note E4, all beamed together with a fermata above.

The sixth system of musical notation starts with a quarter note G4, a quarter note A4, and a quarter note B4, all beamed together with a fermata above. This is followed by a quarter note C5, a quarter note B4, and a quarter note A4, all beamed together with a fermata above. The dynamic marking *mf* is placed below the second measure. The system ends with a quarter note G4, a quarter note F#4, and a quarter note E4, all beamed together with a fermata above.

The seventh system of musical notation begins with a quarter note G4, a quarter note A4, and a quarter note B4, all beamed together with a fermata above. This is followed by a quarter note C5, a quarter note B4, and a quarter note A4, all beamed together with a fermata above. The system ends with a quarter note G4, a quarter note F#4, and a quarter note E4, all beamed together with a fermata above.

The eighth system of musical notation starts with a quarter note G4, a quarter note A4, and a quarter note B4, all beamed together with a fermata above. This is followed by a quarter note C5, a quarter note B4, and a quarter note A4, all beamed together with a fermata above. The dynamic marking *mf* is placed below the second measure. The system ends with a quarter note G4, a quarter note F#4, and a quarter note E4, all beamed together with a fermata above.

The ninth system of musical notation begins with a quarter note G4, a quarter note A4, and a quarter note B4, all beamed together with a fermata above. This is followed by a quarter note C5, a quarter note B4, and a quarter note A4, all beamed together with a fermata above. The dynamic marking *mf* is placed below the second measure. The system ends with a quarter note G4, a quarter note F#4, and a quarter note E4, all beamed together with a fermata above.

This page of musical notation consists of ten staves of music in G major (one sharp). The notation includes various dynamics and fingerings:

- Staff 1:** Starts with a repeat sign and a forte (*f*) dynamic. It features a half note G4 with a finger number 2, followed by a quarter note G4 with a finger number 4, a quarter note A4 with a finger number 3, and a quarter note B4 with a finger number 2. A slur covers a quarter note G4 (finger 1), a quarter note A4 (finger 2), a quarter note B4 (finger 1), and a quarter note G4 (finger 2).
- Staff 2:** Continues with eighth notes: G4 (finger 1), A4 (finger 2), B4 (finger 1), G4 (finger 2), A4 (finger 1), B4 (finger 2), G4 (finger 1), and A4 (finger 2). It ends with a repeat sign and a fortissimo (*ff*) dynamic.
- Staff 3:** Features a half note G4 (finger 2), a quarter note A4 (finger 4), a quarter note B4 (finger 3), and a quarter note G4 (finger 2). A slur covers a quarter note G4 (finger 1), a quarter note A4 (finger 4), a quarter note B4 (finger 3), and a quarter note G4 (finger 2).
- Staff 4:** Starts with a half note G4 (finger 2), a quarter note A4 (finger 1), a quarter note B4 (finger 2), and a quarter note G4 (finger 4). It includes a first ending bracket over a quarter note G4 (finger 1), a quarter note A4 (finger 2), a quarter note B4 (finger 1), and a quarter note G4 (finger 2). Below the staff are fingerings: 3, 4, 2, 3.
- Staff 5:** Continues with eighth notes: G4 (finger 1), A4 (finger 2), B4 (finger 1), G4 (finger 2), A4 (finger 1), B4 (finger 2), G4 (finger 1), and A4 (finger 2). It ends with a repeat sign and a forte (*f*) dynamic.
- Staff 6:** Features a half note G4 (finger 1), a quarter note A4 (finger 2), a quarter note B4 (finger 1), and a quarter note G4 (finger 2). A slur covers a quarter note G4 (finger 1), a quarter note A4 (finger 2), a quarter note B4 (finger 1), and a quarter note G4 (finger 2).
- Staff 7:** Continues with eighth notes: G4 (finger 1), A4 (finger 2), B4 (finger 1), G4 (finger 2), A4 (finger 1), B4 (finger 2), G4 (finger 1), and A4 (finger 2). It ends with a repeat sign and a mezzo-forte (*mf*) dynamic.
- Staff 8:** Features a half note G4 (finger 1), a quarter note A4 (finger 2), a quarter note B4 (finger 1), and a quarter note G4 (finger 2). A slur covers a quarter note G4 (finger 1), a quarter note A4 (finger 2), a quarter note B4 (finger 1), and a quarter note G4 (finger 2).
- Staff 9:** Continues with eighth notes: G4 (finger 1), A4 (finger 2), B4 (finger 1), G4 (finger 2), A4 (finger 1), B4 (finger 2), G4 (finger 1), and A4 (finger 2). It ends with a repeat sign and a mezzo-forte (*mf*) dynamic.

v

mp

rit.

Norim-norim

Quvnoq

O'zbek xalq kuyi

mf

mf

JANON

O'rtacha tez

M.Mirzayev musiqasi

1- 1 2 1 2 3 2 1 1 2 1 2

f

f

1. 2. 3. 2. 1.

1. 2.

Farg'onacha

O'zbek xalq kuyi

Sekin

Musical score for Farg'onacha, O'zbek xalq kuyi. The score is in 3/4 time, key of D major (two sharps), and marked *mf* (mezzo-forte). The tempo is *Sekin* (slow). The score consists of four staves. The first staff contains the main melody with various ornaments and slurs. The second staff continues the melody with a triplet and a slur. The third and fourth staves provide harmonic accompaniment with sustained notes and slurs.

Dilxiroj

O'zbek xalq kuyi

Sho'x , Chaqqon

Musical score for Dilxiroj, O'zbek xalq kuyi. The score is in 2/4 time, key of D major (two sharps), and marked *mf* (mezzo-forte). The tempo is *Sho'x , Chaqqon* (lively). The score consists of two staves. The first staff contains the main melody with slurs and accents. The second staff provides harmonic accompaniment with slurs.

Musical staff 1: Treble clef, key signature of two sharps (F# and C#), 2/4 time signature. The melody starts with a *mp* dynamic and ends with a *mf* dynamic. The bass line consists of eighth-note chords.

Musical staff 2: Treble clef, key signature of two sharps, 2/4 time signature. The melody includes a 3/4 time signature change. The bass line consists of eighth-note chords.

Musical staff 3: Treble clef, key signature of two sharps, 2/4 time signature. The melody features a repeat sign. The bass line consists of eighth-note chords. A *mf* dynamic marking is present.

Musical staff 4: Treble clef, key signature of two sharps, 2/4 time signature. The melody includes a trill (*tr*) and a *mf* dynamic marking. The bass line consists of eighth-note chords.

Musical staff 5: Treble clef, key signature of two sharps, 2/4 time signature. The melody includes a trill (*tr*). The bass line consists of eighth-note chords.

Musical staff 6: Treble clef, key signature of two sharps, 2/4 time signature. The melody includes a repeat sign. The bass line consists of eighth-note chords.

Musical staff 7: Treble clef, key signature of two sharps, 2/4 time signature. The melody includes a *f* dynamic marking. The bass line consists of eighth-note chords.

Musical staff 8: Treble clef, key signature of two sharps, 2/4 time signature. The melody includes a repeat sign. The bass line consists of eighth-note chords.

mp

mf

mp *mf*

mf

mp

mf

rit.
f

Qari navo

M. M. ♩ = 120-126

O'zbek xalq kuyi

Sho'x

mf (*p*) *mf*

p

mf

mf

p

mf

f

Musical score for a piece in G major, 4/4 time. The score consists of ten staves of music. The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 4/4. The music features various dynamics and articulations:

- Staff 1: Treble clef, G major key signature, 4/4 time. Notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4.
- Staff 2: Treble clef, G major key signature, 4/4 time. Notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4.
- Staff 3: Treble clef, G major key signature, 4/4 time. Notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4.
- Staff 4: Treble clef, G major key signature, 4/4 time. Notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4. Dynamics: *mf*.
- Staff 5: Treble clef, G major key signature, 4/4 time. Notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4. Dynamics: *p* (first ending), *mf* (second ending).
- Staff 6: Treble clef, G major key signature, 4/4 time. Notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4.
- Staff 7: Treble clef, G major key signature, 4/4 time. Notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4. Dynamics: *f*.
- Staff 8: Treble clef, G major key signature, 4/4 time. Notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4. Dynamics: *mf*.
- Staff 9: Treble clef, G major key signature, 4/4 time. Notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4.
- Staff 10: Treble clef, G major key signature, 4/4 time. Notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4. Dynamics: *rit.*

V-BOB

FORTEPIANO JO'RNAVOZLIGIDA IJRO ETILADIGA ASARLAR

Farg'onacha

A.Odilov qayta ishlagan.

S.Usmonov qashqar rubobiga moslagan

O'rtacha tez

O'zbek xalq kuyi

The musical score for 'Farg'onacha' is written in F major (two sharps) and 2/4 time. It consists of five systems of three staves each. The first system starts with a *mf* dynamic. The second system continues with *mf*. The third system includes a repeat sign and a *mp* dynamic. The fourth system also includes a repeat sign and a *mf* dynamic. The fifth system concludes with a *f* dynamic in the treble clef and a *mf* dynamic in the bass clef.

First system of a musical score. The top staff (treble clef) features a melodic line with eighth-note patterns and a dynamic marking of *mf*. The bottom two staves (piano accompaniment) consist of a right-hand part with chords and a left-hand part with a steady bass line.

Second system of the musical score. The top staff continues the melodic line with a dynamic marking of *mp*. The piano accompaniment remains consistent with the first system.

Third system of the musical score. The top staff has a dynamic marking of *f*. The piano accompaniment has a dynamic marking of *mf* in the right-hand part.

Fourth system of the musical score, concluding the piece with a double bar line. The melodic line in the top staff ends with a sustained note.

mavzu		O'zbek xalq kuyi "Farg'onacha" asarni taxlili.	
Amaliy mashg'ulotining o'qitish texnologiyasi.			
Vaqti-2 soat		Talabalar soni: 27 nafar.	
O'quv mashg'ulotining shakli		Amaliy mashg'ulot.	
Amaliy mashg'ulot rejasi		1."Farg'onacha" asari xaqida tushuncha 2.Asarni taxlil qilish 3. Asar mualliflari haqida ma'lumot 4.Asarning frazalarga bo'lish 5.Asarni teskari zarblari bilan ishlash. 6.Asarni terma zarblarda ishlash 7. Chertish zarbi bilan ishlash. 8.Asarni to'liq o'rganish	
O'quv mashg'ulotining maqsadi: Asarini o'rganish orqali talabani ijro texnikasini oshirish .			
Pedagogik vazifalar		O'quv faoliyatining natijalari	
1.Kirish.Suxbat. 2. Asarni taxlil qilish. 3. Kompozitor haqida ma'lumot berish 4.Temp va o'lchov haqida tushuncha berish. 5. Asarni frazalarga bolish 6. Teskari,terma va chertish zarblarda ishlash 7. Asarni to'liq o'rgatish.		1.O'rganiladigan asar yuzasida ma'lumotga ega bo'ladilar. 2.Asarni taxlilini o'rganadilar. 3. Asar mualliflari haqida ma'lumotga ega bo'ladilar 4. Asarning tempi va o'lchovini o'rganadilar 5. Frazalarga bo'lishni o'rganadilar. 6. Asardagi zarblar haqida bilimga ega bo'ladilar 7.Asarni ijro eta oladilar	
Ta'lim uslubi va texnikasi		Amaliy, "Klaster" pedagogik uslubi, ritmik murakkabliklarni xal etish.	
Ta'lim vositalari		Ko'rgazmalar, tarqatma materiallar, nota yozuvi,f-no.	
Ta'lim shakllari		Jamoaviy, ommaviy, yakka.	
Ta'lim sharoiti		O'TV bilan ishlashga moslashtirilgan auditoriya.	
Monitoring va baxolash		Og'zaki nazorat: savol-javob ijro.	

Amaliy mashg'ulotining texnologik xaritasi.

Bosqichlar vaqti	Faoliyat mazmuni	
	O'qituvchi	Talaba
Tayyorgarlik bosqichi	1"Farg'onacha" asari nota yozuvi nusxasi 2.Musiqiy-nazariy taxlil uchun vatmen qog'oz tayyorlash.	
Mavzuga kirish (10 daqiqa)	1 Avvalgi mashg'ulotda o'rganilga asar haqida kichik suxbat tashkil etish va uni ijro eshitish 2. Yangi asarini ijro etib berish.	1. Savollarga javob beradilar. 2. Tinglaydilar
Asosiy bosqich (60 daqiqa)	1.Musiqiy nazariy taxlil A)Asar mualliflari xaqida ma'lumot. B)Zarblari. V)Tonligi, tempi, o'lchovi. G)Dinamikasi va xarakteri. D)Asardagi murakkab taktlar 2.Asarni frazalarga bolish 3. Asarni teskari zarblari bilan ishlash. 4.Asarni terma zarblarda ishlash 5. Chertish zarbi bilan ishlash. 6. Asarni jo'rnavoz ijrosi bilan birga ijro etish. 7.Pauzalar,legatoli notalar, ritmik murakkab taktlarni chalish. 8. Asarni to'liq ijro etish.	1.Savollarga javoblar yozib oladilar. 2.Frazalarga bo'ladilar 3Ijro etadilar 4.Ijro 5. Ijro 6. Ijro etadilar 7. Ijro etadilar 8. Ijro etadilar
Yakuniy bosqich (10daqiqa)	1.Mustaqil ishlash uchun: Asarni nota yozuvidan nusxa olish,Asar mualliflari xayoti va ijodini o'rganish, referat tayyorlash. 2.Uyga vazifa berish:Asarni ijro etish	1.Vazifani yozib oladilar.Savollar beradilar. 2.Ijro etadilar

TULPOR

M.Mahmudov
O.Nazarov qashqar
rubob uchun moslashtirgan

Allegretto

The first system of musical notation consists of three staves. The top staff is a single treble clef staff with a whole rest. The middle and bottom staves are grouped as a grand staff (treble and bass clefs). The key signature has one flat (B-flat) and the time signature is 2/4. The music begins with a rhythmic pattern of eighth notes in the bass staff, moving to a more complex pattern of eighth and sixteenth notes in the middle staff.

The second system of musical notation consists of three staves. The top staff is a single treble clef staff with a whole rest. The middle and bottom staves are grouped as a grand staff. The music continues with rhythmic patterns, featuring chords in the middle staff and eighth notes in the bass staff.

The third system of musical notation consists of three staves. The top staff is a single treble clef staff with a whole rest. The middle and bottom staves are grouped as a grand staff. The music continues with rhythmic patterns, featuring chords in the middle staff and eighth notes in the bass staff.

The fourth system of musical notation consists of three staves. The top staff is a single treble clef staff with a whole rest. The middle and bottom staves are grouped as a grand staff. The music continues with rhythmic patterns, featuring chords in the middle staff and eighth notes in the bass staff. The system includes fingerings (1, 3, 1, 4, 2, 4, 2, 1, 1) and accents (V) above the notes in the top staff. A piano (*p*) dynamic marking is present in the middle staff.

1 2, 4 2, 1 4, 1 3, 3 1

1 3 4, 1 3 1 4, 1 3 2 1

1 3, 3, 1 1, 2

1 4, 3, 1 1, 3, 1 4, 3, 1 2, 4, 1, 4

The first system of music features a vocal line in the upper staff and piano accompaniment in the lower two staves. The vocal line begins with a melodic phrase: a quarter note G4 (fingered 1), a quarter note A4 (fingered 2), a quarter note B4 (fingered 1), and a quarter note C5 (fingered 4). This is followed by a half note B4, a whole note A4, and a quarter rest. The piano accompaniment consists of a steady eighth-note bass line in the left hand and chords in the right hand, primarily using the first and second fingers.

The second system continues the piece. The vocal line is more active, featuring eighth-note runs and slurs. The piano accompaniment maintains the eighth-note bass line while the right hand plays chords with some grace notes.

The third system shows the vocal line with a quarter note G4, a quarter note A4, a quarter note B4, and a quarter note C5, followed by a half note B4 and a whole note A4. The piano accompaniment's bass line becomes more rhythmic, with eighth-note patterns and some sixteenth-note runs.

The fourth system features a vocal line with a whole rest. The piano accompaniment continues with a complex bass line of eighth and sixteenth notes, and the right hand plays chords with grace notes.

POLKA

M. Glinka musiqasi

Allegro moderato

4 2 1 1 4

2 1 0 2 1 0 4 1 0 1 4 2 3 4 2 1 2 4 1 4 2 1 2 1 0 2 1 0 4 1

ЕХАЛ КАЗАК ЗА ДУНАЙ (Украин халқ кўшиғи)

Б. Шутенко қайта ишлаган,
С. Усмонов қашқар рубобига мослаган

Allegro

The musical score is written in 2/4 time and consists of five systems of staves. The first system includes the tempo marking 'Allegro'. The melody is written in the upper staff, and the piano accompaniment is in the lower staff. The score includes first and second endings, marked with '1.' and '2.' respectively. The key signature has one flat (B-flat), and the time signature is 2/4.

31

37

43

49

Neopolitancha qo`shiq

Pyotr Chaykovskiy musiqasi

Moderato

p

p

1. 2.

diminuendo *mf*

1.

diminuendo

2. **Vivo**

p

1.

2.

ЭСКЭРАНИ

С.Рустамов мусиқаси

Allegro

The musical score is written in 6/8 time and consists of 12 measures. It is divided into two systems of six measures each. The first system includes a melody with trills and a piano accompaniment. The second system includes a melody with trills and a piano accompaniment. The score is marked with dynamics such as *f*, *mf*, and *p*. Fingerings and trills are indicated throughout the score.

Measure 1: Melody (trill), Piano (mf)

Measure 2: Melody (trill), Piano (mf)

Measure 3: Melody (trill), Piano (mf)

Measure 4: Melody (trill), Piano (mf)

Measure 5: Melody (trill), Piano (mf)

Measure 6: Melody (trill), Piano (mf)

Measure 7: Melody (trill), Piano (mf)

Measure 8: Melody (trill), Piano (mf)

Measure 9: Melody (trill), Piano (mf)

Measure 10: Melody (trill), Piano (mf)

Measure 11: Melody (trill), Piano (mf)

Measure 12: Melody (trill), Piano (mf)

1 3 1 1 3 *trm* 1 3 1 1 3 *trm*

p *p* 1 *trm* 1 3 *trm*

trm 1 3 *trm* *trm* *trm* *trm* *trm* *trm*

trm 1. 2. *f* 1 2 4 1 2 1 2 1 2 1 2 1

trm 1 1 2 4 1 2 *f* *trm* 1 1 2 4 1 2

Асар бошидан такрорланиб "Тамом" сўзида тугатилди

Zavqim kelur

M. Mirzayev musiqasi.

Allegretto

Rubob

f (p)

Piano

Allegretto

mf(pp)

7

1. 2.

13

f *p*

3 3 3 3

Musical score for measures 18-22. The system consists of two staves: a treble clef staff and a grand staff (treble and bass clefs). The key signature has one sharp (F#). Measure 18 features a treble staff with eighth notes and a grand staff with a whole note chord. Measure 19 has a treble staff with a whole note chord and a grand staff with eighth notes. Measure 20 has a treble staff with a whole note chord and a grand staff with eighth notes. Measure 21 has a treble staff with a whole note chord and a grand staff with eighth notes. Measure 22 has a treble staff with eighth notes and a grand staff with eighth notes. Dynamics include *p* in measure 18 and *pp* in measure 22.

Musical score for measures 23-28. The system consists of two staves: a treble clef staff and a grand staff (treble and bass clefs). The key signature has one sharp (F#). Measure 23 has a treble staff with eighth notes and a grand staff with eighth notes. Measure 24 has a treble staff with eighth notes and a grand staff with eighth notes. Measure 25 has a treble staff with eighth notes and a grand staff with eighth notes. Measure 26 has a treble staff with eighth notes and a grand staff with eighth notes. Measure 27 has a treble staff with eighth notes and a grand staff with eighth notes. Measure 28 has a treble staff with eighth notes and a grand staff with eighth notes. Dynamics include *mf* in measure 23, *f* in measure 24, *p* in measure 25, and *mf* in measure 26.

Musical score for measures 29-33. The system consists of two staves: a treble clef staff and a grand staff (treble and bass clefs). The key signature has one sharp (F#). Measure 29 has a treble staff with eighth notes and a grand staff with eighth notes. Measure 30 has a treble staff with eighth notes and a grand staff with eighth notes. Measure 31 has a treble staff with eighth notes and a grand staff with eighth notes. Measure 32 has a treble staff with eighth notes and a grand staff with eighth notes. Measure 33 has a treble staff with eighth notes and a grand staff with eighth notes. Dynamics include *mf* in measure 29 and *p* in measure 33.

Musical score for measures 34-38. The system consists of two staves: a treble clef staff and a grand staff (treble and bass clefs). The key signature has one sharp (F#). Measure 34 has a treble staff with eighth notes and a grand staff with eighth notes. Measure 35 has a treble staff with eighth notes and a grand staff with eighth notes. Measure 36 has a treble staff with eighth notes and a grand staff with eighth notes. Measure 37 has a treble staff with eighth notes and a grand staff with eighth notes. Measure 38 has a treble staff with eighth notes and a grand staff with eighth notes. Dynamics include *mf* in measure 34 and *p* in measure 38. First endings are marked with "1." in measures 36 and 37.

41

2.

f *p*

49

1. 2.

mf *pp*

55

Allegro

f

61

p(mf)

66

66

71

71

mf

tr

77

77

mf

tr

82

82

p(mf)

88

92

NAYREZ
Tojik xalq kuyi

Moderato

B. Giyenko qayta ishlagan

First system of a musical score. It consists of three staves: a single treble clef staff at the top, and a grand staff (treble and bass clefs) below. The top staff begins with a sixteenth-note triplet and contains two first/second endings. The grand staff features chords and rhythmic accompaniment.

Second system of the musical score, continuing the three-staff format. The top staff continues with eighth-note patterns. The grand staff includes various chordal textures and melodic lines.

Third system of the musical score. The top staff features a complex rhythmic pattern with sixteenth-note runs and accents. The grand staff continues with accompaniment, including some sixteenth-note passages in the bass line.

Fourth system of the musical score. The top staff continues with sixteenth-note runs. The grand staff features a consistent accompaniment pattern with chords and moving lines.

First system of a musical score. The top staff is a single melodic line with eighth-note runs. The bottom staff is a piano accompaniment with chords and eighth-note patterns. A dynamic marking of *mf* is present.

Second system of a musical score. The top staff continues the melodic line with some rests. The bottom staff features a repeat sign and a dynamic marking of *f*.

Third system of a musical score. The top staff has a steady eighth-note accompaniment. The bottom staff consists of chords and single notes.

Fourth system of a musical score. The top staff has a melodic line with eighth notes. The bottom staff features chords and eighth-note patterns.

First system of a musical score. It consists of three staves: a single treble clef staff at the top, and a grand staff (treble and bass clefs) below. The top staff contains a melodic line with eighth-note patterns and trills (tr). The grand staff contains a piano accompaniment with chords and moving lines. A dynamic marking of *f* (forte) is present in the second measure of the grand staff.

Second system of the musical score. It features the same three-staff layout. The piano accompaniment in the grand staff is marked with *mf* (mezzo-forte) and includes a crescendo hairpin. The melodic line in the top staff continues with eighth-note patterns.

Third system of the musical score. It maintains the three-staff structure. The piano accompaniment includes a repeat sign with first and second endings. The melodic line in the top staff has a repeat sign and first/second endings.

Fourth system of the musical score. It continues the three-staff layout. The piano accompaniment features a repeat sign with first and second endings. The melodic line also has a repeat sign with first and second endings.

The first system of the musical score consists of three staves. The top staff is a vocal line with a melodic line and some rests. The middle and bottom staves are for piano accompaniment, with the middle staff containing chords and the bottom staff containing a bass line.

The second system continues the musical score with three staves. The vocal line in the top staff has more notes and rests. The piano accompaniment in the middle and bottom staves continues with chords and a bass line.

САЙРИ ЛОЛА

Шўх

О.Назаров мусиқаси

The third system of the musical score consists of three staves. The top staff is the vocal line. The middle and bottom staves are for piano accompaniment. Dynamic markings include *f* (forte) and *mf* (mezzo-forte).

The fourth system of the musical score consists of three staves. The top staff is the vocal line. The middle and bottom staves are for piano accompaniment. Dynamic markings include *f* (forte) and *ff* (fortissimo).

The fifth system of the musical score consists of three staves. The top staff is the vocal line. The middle and bottom staves are for piano accompaniment. Dynamic markings include *p* (piano), *mp* (mezzo-piano), and *mf* (mezzo-forte), along with *cresc.* (crescendo) and *dim.* (diminuendo).

First system of musical notation, consisting of a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line features a melodic phrase with a slur. The piano accompaniment includes chords and rhythmic patterns in both hands.

Second system of musical notation, continuing the vocal and piano parts. The piano accompaniment shows more complex rhythmic textures and chordal structures.

Third system of musical notation, featuring a repeat sign and first/second endings in the vocal line. The piano accompaniment continues with its rhythmic accompaniment.

Fourth system of musical notation, marked with *p cresc.* in both the vocal and piano parts. The piano accompaniment features a steady eighth-note pattern.

Fifth system of musical notation, marked with *mp*. It includes first and second endings for the vocal line, indicated by (a) and (b). The piano accompaniment concludes with a final melodic flourish.

Meno mosso

mf

pp

pp

This musical score consists of two systems of piano accompaniment. The first system (measures 1-4) features a treble clef with a melodic line and a bass clef with a rhythmic accompaniment. The tempo is marked 'Meno mosso' and the dynamic is 'mf'. The second system (measures 5-8) continues the piece, with dynamics changing to 'pp' in both staves. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 2/4.

RAQS

S.Vorobyov

Allegretto

This musical score continues the piece from measure 9 to 16. The tempo is marked 'Allegretto'. The key signature remains one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The score is written for piano and includes various musical notations such as slurs, accents, and dynamic markings. The first system (measures 9-12) shows a more active melodic line in the treble clef. The second system (measures 13-16) concludes the piece with a final cadence.

First system of a musical score in G major (one sharp). It consists of three staves: a single treble clef staff at the top, and a grand staff (treble and bass clefs) below. The top staff contains a melody with accents. The grand staff contains a piano accompaniment with a *mf* dynamic marking. The system spans four measures.

Second system of the musical score, continuing the piece. It consists of three staves: a single treble clef staff at the top, and a grand staff (treble and bass clefs) below. The piano accompaniment features a prominent bass line with a *p* dynamic marking. The system spans four measures.

Third system of the musical score. It consists of three staves: a single treble clef staff at the top, and a grand staff (treble and bass clefs) below. The piano accompaniment features a prominent bass line with a *p* dynamic marking. The system spans four measures.

Fourth system of the musical score. It consists of three staves: a single treble clef staff at the top, and a grand staff (treble and bass clefs) below. The piano accompaniment features a prominent bass line with a *p* dynamic marking. The system spans four measures and includes dynamic markings *mf* and *poco acced*.

The image displays a musical score for piano, organized into two systems, each containing three staves. The first system consists of a single treble clef staff at the top, followed by a grand staff (treble and bass clefs) below it. The second system also consists of a single treble clef staff at the top, followed by a grand staff below it. The music is written in a key signature of three sharps (F#, C#, G#) and a 3/4 time signature. The first system includes dynamic markings 'v' (vibrato) above the first two notes of the treble staff. A hairpin crescendo is present in the grand staff of the first system, starting in the second measure and ending in the third measure. The second system concludes with a double bar line at the end of the bass staff.

NAY NAVOSI

(Nay va orkestr uchun)

S.Saidiy pyesasi

Maestoso. M. 88-92

1.

ff

2.

1.

mf

2.

2.

3

mp

f

mp

f

3

First system of a musical score. It consists of three staves: a single treble clef staff at the top, and a grand staff (treble and bass clefs) below. The key signature has two flats (B-flat and E-flat). The top staff contains a melodic line with eighth and sixteenth notes, some beamed together, and a few dotted notes. The grand staff provides harmonic accompaniment with chords and moving lines in both hands.

Second system of the musical score. It follows the same three-staff layout. The top staff features a melodic line with a triplet of eighth notes marked with a '3' below it. The grand staff continues the accompaniment with various chordal textures and melodic fragments.

Third system of the musical score. The top staff shows a melodic line with some rests and a few notes. The grand staff accompaniment is more active, with chords and moving lines in both the treble and bass clefs.

Fourth system of the musical score. The top staff contains a melodic line with eighth notes and a few dotted notes. The grand staff accompaniment consists of chords and simple melodic lines in both hands.

♩ 0

mf

First system of a musical score. It consists of three staves: a single treble clef staff at the top, and a grand staff (treble and bass clefs) below. The key signature has two flats. The top staff contains a melodic line with a triplet of eighth notes marked with a '3' below it. The grand staff provides harmonic accompaniment with chords and moving lines.

Second system of the musical score, continuing the three-staff format. The melodic line in the top staff features a series of eighth notes and a half note. The accompaniment in the grand staff continues with harmonic support.

Third system of the musical score. Similar to the first system, it features a triplet of eighth notes in the top staff. The accompaniment in the grand staff includes chords and moving lines.

Fourth system of the musical score, concluding the piece. It includes performance markings: 'rit.' (ritardando) above the first measure of the top staff, 'a tempo' above the second measure, 'mp' (mezzo-piano) below the second measure of the top staff, and 'p' (piano) below the second measure of the grand staff. The system ends with a double bar line.

VI-BOB KO'P OVOZLI ANSAMBL IJROCHILIGIGA OID ASARLAR

RAQS

Allegretto

Yu.Sabzanov musiqasi.
S.Saidiy cholg'ulashtirgan

The musical score is arranged in 16 staves, each corresponding to a different instrument. The instruments listed on the left are: Nay pic., Nay, Surnay, Qo'shnay, Chang I, Chang II, R-prima, R-qash, R-afg', Dutor alt, Dutor bas, Dutor k-b, Litavra, Doyra, Tarelka, M.bar, chburchak, G'ijjak I, G'ijjak II, G'ijjak alt, G'ijjak bas, and G'ijjak k-b. The score is written in a key signature of one sharp (F#) and a 6/8 time signature. The tempo is marked 'Allegretto'. The piece is composed of four measures. The Surnay and R-afg' parts have a 'p' (piano) dynamic marking. The Doyra part has a 'p' marking. The G'ijjak I, II, and alt parts have a 'p' marking in the fourth measure. The Litavra part has a 'p' marking in the fourth measure. The Tarelka part has a 'p' marking in the first measure. The G'ijjak I and II parts have a 'p' marking in the first measure. The G'ijjak alt part has a 'p' marking in the first measure. The G'ijjak bas part has a 'p' marking in the first measure. The G'ijjak k-b part has a 'p' marking in the first measure.

This musical score is written in D major (two sharps) and consists of several systems of staves. The first system has four staves, the second has two, the third has six, the fourth has three, and the fifth has five. The notation includes various rhythmic values such as eighth and sixteenth notes, rests, and dynamic markings like 'p' (piano). The score is arranged in a multi-staff format, with some systems containing vocal lines and others containing piano accompaniment.

Musical score for a string quartet, page 149. The score is in G major and 3/4 time. It features four staves: Violin I, Violin II, Viola, and Cello/Double Bass. The music consists of six measures. The first two measures are mostly rests for the strings. The third measure begins with a rhythmic pattern of eighth notes. The fourth measure continues this pattern. The fifth and sixth measures feature a more complex rhythmic pattern with sixteenth notes and eighth notes. The score includes various musical notations such as stems, beams, and slurs.

This musical score is arranged for guitar and piano. It consists of two systems of staves. The first system includes a guitar part with six staves (treble and bass clefs) and a piano accompaniment with two staves (treble and bass clefs). The second system includes a guitar part with two staves (treble and bass clefs) and a piano accompaniment with two staves (treble and bass clefs). The music is written in a key signature of two sharps (F# and C#) and a 2/4 time signature. The guitar part features intricate fingerings and arpeggiated patterns, while the piano part provides harmonic support with chords and moving lines.

This musical score is for a string quartet with piano accompaniment. It consists of 11 staves. The top two systems each contain two staves for a violin and a viola. The third system contains two staves for a violin and a viola, and two staves for a cello and a double bass. The piano part is shown in the bottom system with a grand staff (treble and bass clefs). The key signature is two sharps (F# and C#), and the time signature is 4/4. The score is divided into four measures. The first three measures are mostly rests for the strings, with some piano accompaniment in the piano part. The fourth measure features a forte (*f*) dynamic for all instruments. The piano part in the fourth measure includes a melodic line with a slur and a dynamic marking of *f*. The string parts in the fourth measure also feature melodic lines with slurs and dynamic markings of *f*.

Musical score for a string quartet, page 152. The score is in G major and 7/8 time. It consists of four systems of staves. The first system has four staves (Violin I, Violin II, Viola, and Cello/Double Bass). The second system has four staves (Violin I, Violin II, Viola, and Cello/Double Bass). The third system has four staves (Violin I, Violin II, Viola, and Cello/Double Bass). The fourth system has four staves (Violin I, Violin II, Viola, and Cello/Double Bass). The music features a rhythmic pattern of eighth and sixteenth notes, with some rests and dynamic markings.

VII-BOB

MILLIY CHOLG'ULAR DIOPOZONI VA INNOVATSIYALAR

MIZROBLI MUSIQA CHOLG'ULARI.

Sozlanishi.

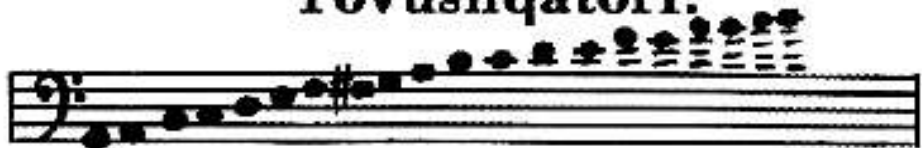
Tovushqatori.

Sozlanishi.

Tovushqatori.

Sozlanishi.

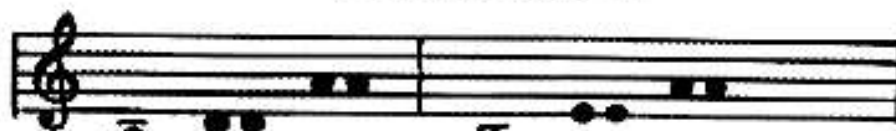

Tovushqatori.

Sozlanishi.

**Qashqar
rubobi.**

Tovushqatori.

Sozlanishi.

**Afq'on
rubobi.**

Tovushqatori.

Sozlanishi.

Tor.

Tovushqatori.

Sozlanishi.

Soz.

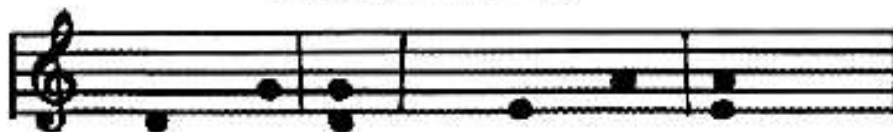
Tovushqatori.

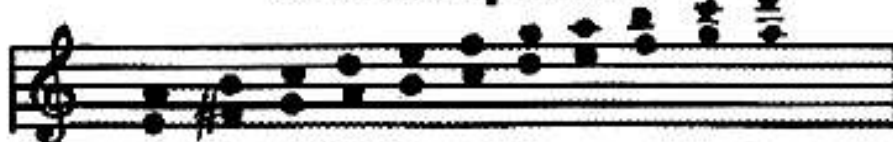
CHERTMA TORLI MUSIQA CHOLG'ULARI.

Sozlanishi.

Dutor.

Tovushqatori.

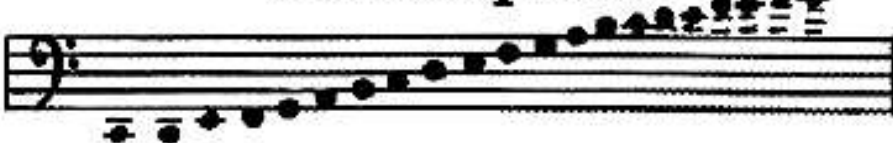

Sozlanishi.

Dutor
bas.

Tovushqatori.

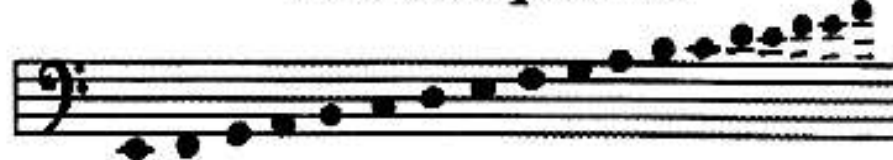

Sozlanishi.

Dutor
kontrabas.

Tovushqatori.

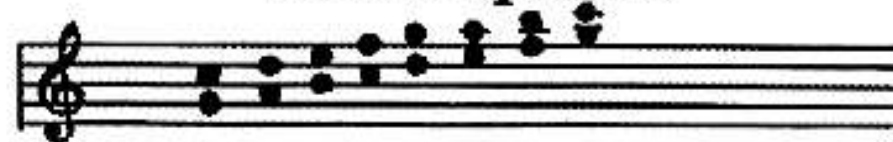

Sozlanishi.

Dumbra.

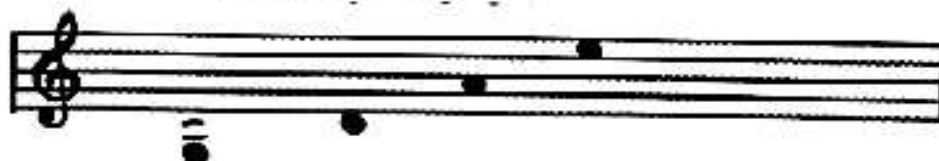
Tovushqatori.

KOMONLI MUSIQA CHOLG'ULARI.

Sozlanishi.

G'ijjak.

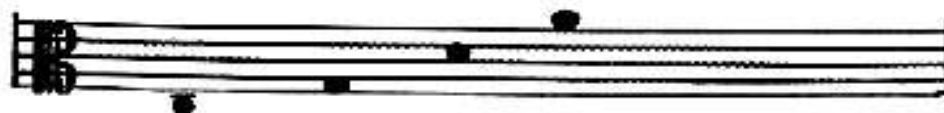

Tovushqatori.

Sozlanishi.

G'ijjak
alt.

Tovushqatori.

Sozlanishi.

G'ijjak
bas.

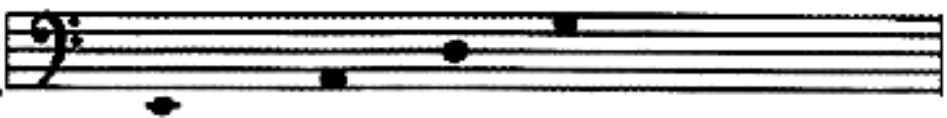

Tovushqatori.

Sozlanishi.

G'ijjak
kontrabas.

Tovushqatori.

Sozlanishi.

Sato.

Tovushqatori.

Sozlanishi.

Manzur
sato.

Tovushqatori.

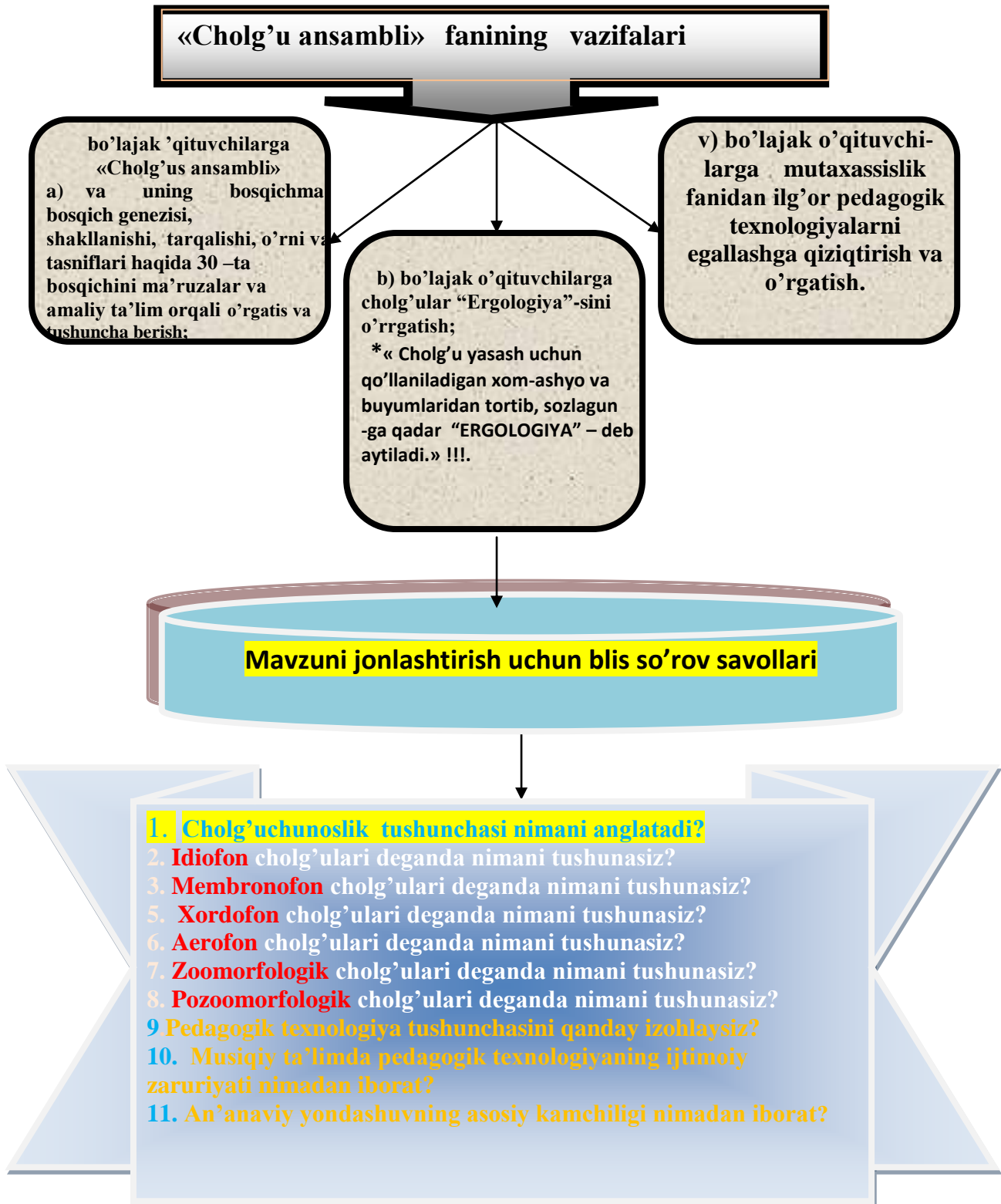
JORIY NAZORAT SAVOLLARI

- 1) Qonun asbobida noxun va mediatorning o'рни
- 2) Qonunga o'xshash kuy torli cholg'ulari
- 3) Qashqar rubobida tovush hosil etishning asosiy usullari.
- 4) Ijro etish usullari
- 5) Ud cholg'u haqida
- 6) Udning tuzilishi, qismlarning nom va vazifasi
- 7) Udning sozlanishi
- 8) Dutor asbobining turlari va ularning sozlanishi
- 9) Dutor farshlaglar
- 10) Dutor chalishda chap qo'l barmoqlari va zarblar
- 11) Qonun cholg'u uslublari
- 12) Qonuning sozlanishi
- 13) O'zbekistonda taniqli dutorchi sozandalar
- 14) Qonun cholg'usi tarixidan
- 15) Udni to'g'ri ushlash va ijro etish usullari
- 16) Ud shartli belgilari
- 17) Dutor asbobining kelib chiqish tarixi
- 18) «Doira» qoidasi
- 19) Doira zarblari (Buxoro va Xorazim nomlanishi)
- 20) Qashqar rubobining kelib chiqish tarixi
- 21) Qashqar rubobining tuzilish sistemasi
- 22) Qashqar rubobining sozlanish va ushlash qoidasi
 - A) Mediator
 - B) Chap qo'l holati
 - S) O'ng qo'l holati
- 23) «Doira» asbobini tuzilishi
- 24) «Doira» nota sistemasi va belgilari
- 25) Qonuni tuzilishi
- 26) Qonuning to'g'ri ushlash qoidasi
- 27) «Doira» asbobini kelib chiqish tarixi

ORALIQ NAZORAT SAVOLLARI

Amaliy mashg'ulotlar

1.1 «Cholg'u ansambli» fanining ma'ruza mavzulari va amaliy mashg'ulotning ta'lim texnologiyasi modeli «Cholg'u ansambli» fanining maqsadi bo'lajak o'qituvchilarga o'quv jarayonida mutaxassislik fanidan kafolatli natijalarga erishishdagi ko'nikma va mahoratlarini shakllantirish, malakasi va bilim saviyasini rivojlantirish hamda dolzarb vazifa sifatida bo'lajak o'qituvchilarni ilmiy nazariy va amaliy uslubiy bilimlarga erishtirishga mo'ljallangan.

«Cholg'u ansambli» fanidan ma'ruza mashg'ulotlarini o'qitish texnologiyasi

1-mavzu	O'zbek xalq cholg'ulari tarixi (genezisi) Kirish. «Cholg'u ansambli» fanining maqsad va vazifalari, rivojlanish tarixi, tadqiqot usullari
----------------	--

1. Kirish ma'ruzasini o'qitish texnologiyasi

Vaqt – 2 soat pedagogik	Talabalar soni: 25x25=50 nafar
O'quv mashg'ulotining shakli	Ma'ruza, B.B.B. jadvali, muammoli
Ma'ruza mashg'ulotining rejasi: 1.kirish;(mavzuning dolzarb ligi). 2.Tassodufiy va moddiy usul harakatlari. 3.Ilkl idiofon buyumlari va nomoddiy-nomusiqiy cholg'ulari.	Musiqaviy san'at tarixi va ilk cholg'ular taraqqiyotiga nazar solsak, ular usluban tabiiy va moddiy ko'rinishlarga bo'linadi. 1. Nomoddiy sadolanish va zarblanish semantikasi. 2.Tabiiy usuliy harakatlarda: qars, chapak, tepgi, ularning ijroviy amaliy xususiyatlari. 3.Moddiy usuliy harakatlar: urma cholg'ularning nomusiqaviy sifatleri: paqqildoq, taqqildoq, shaqqildoq, chaqqildoq..... 4.Tasodifiy moddiy usuliy vositalar natijasida: paydo bo'lgan nog'orasimon cholg'ularning shakllanish va takomillashish jarayoni. 5.Moddiy ma'naviy usul va uslublardagi harakatlar: urma cholg'ularning turlari, tarqalishi va amaliyotda o'z o'rniga ega bo'lishi.
O'quv mashg'ulotining maqsadi: komil inson tarbiyasini amalga oshirishdagi maqsadi va vazifalari, cholg'ushunoslik faning rivojlanish tarixi, uning o'ziga xos xususiyatlari va ta'limdagi o'zni haqida talabalarda aniq tasavvur hosil qilish. Madaniy hayotimizda eng qadimgi bosqich "idiofon" -larning nomusiqaviy sifatleri. Shaxsni shakllantirishda musiqaning roli. Musiqa o'qituvchisi oldiga qo'yilgan zamonaviy talablar.	
Pedagogik vazifalar: - cholg'ushunoslik fanining shaxs kamolati shakllantirishdagi o'zni to'g'risida ma'lumot berish; -cholg'u ijrochiligi madaniyati darslarining tarbiyaviy imkoniyatlari haqidagi ma'lumotlarning to'planish tarixi haqida fikr yuritish; -O'zbekistonda cholg'u ijrochiligi faning rivoji. - cholg'ushunoslik faning milliyliigi, tarbiyaviy imkoniyatlari musiqaning o'zgacha tili (cholg'u va ijro tili), va jamiyat taraqqiyotining inikosi ekanligi to'g'risida talabalarga axborot berish.	O'quv faoliyatining natijalari: Talaba: - Cholg'ushunoslik faning vujudga kelishi; -O'zbek xalq cholg'ularida komil inson ta'lim-tarbiyasi va ma'naviy rivojlanishi tarixi haqida ma'lumotlar berish; - nomusiqiy va musiqiy cholg'ularning tarixini ochib berish: bosqichma- bosqich shakllanish jarayonlari tushuntirib berish. -Cholg'ushunoslik fanida milliylik hissiyoti va tuyg'ularining o'zga xossalariiga ta'rif berish.
O'qitish uslubi va texnikasi	Kirish ma'ruzasi, klaster, B.B.B. jadvali, muammoli
O'qitish vositalari	Ma'ruza matni, proyektor, doska, bo'r.SD, DVD,
O'qitish shakli	Frontal, jamoa, guruhii. Vizual.
O'qitish sharoitlari	Fakultet kabineti. 408 va 409- xonalar.

Ma'ruza mashg'ulotining texnologik xaritasi

Bosqichlar, vaqti	Faoliyat mazmuni	
	o'qituvchi	Talaba
1-bosqich. Kirish (10 min)	1.1. O'quv mashg'ulotining mavzu va rejasini ma'lum qilish. Erishadigan natijalar bilan tanishtirish hamda Mazkur mashg'ulot muammoli tarzda o'tishini e'lon qiladi.	1.1. Eshitadilar va yozib oladilar.
2-bosqich. Asosiy (60 min)	<p>2.1. Talabalar e'tiborini rejadagi savollar va ulardagi tushunchalarga qaratadi. Bilish so'rov o'tkazadi.....</p> <p>2.2. Bilimlarni yanada aniqlashtirish maqsadida B.B.B. jadvalini daftarga yozishni taklif etadi va musiqaning faoliyat turlari va sinfdan tashqari musiqa mashg'ulotlarining komil inson tarbiyasidagi o'rni to'g'risida ma'lumot beradi. (2-ilova). Doskaga chiqaradi.</p> <p>2.3. Muammoli savollarni o'rtaga tashlaydi va ularni birgalikda yechimini topadi: 1.Tabiiy va cholg'u sadolanishlari kimlar tomonidan bajariladi yo sodir bo'ladi?..... Cholg'ularning madaniy hayotimizdagi o'rni nimadan iborat?.....</p> <p>3.Cholg'u ijrochilik madaniyati darslari o'quvchilarning komil inson bo'lib yetishuvida qanqay ahamiyat kasb etadi?.</p> <p>Bu savollarga javob berish uchun avval talabalarga musiqaning tarbiyaviy imkoniyati uning vujudga kelishi, O'zbek xalq cholg'ularining ilk paydoish davrlarini bilishi lozim.</p> <p>2.4. Muammoni hal qilish uchun quyidagi savollarga aniqlik kiritadi; 1. Moddiy- ma'naviy va tassodifan paydo bo'lgan cholg'ular haqida ta'riflab o'tining.....</p> <p>2.Cholg'u va musiqa madaniyati deganda nimani tushunasiz?</p> <p>3 cholg'ularning tarbiyaviy imkoniyati haqida qaysi sharq mutafakkirlari fikr bildirgan.?</p> <p>4. cholg'u asash va cholg'uchilik merosi va undagi ma'lum va noma'lum sozgarlari qachondan boshlab vujudga kelgan?.</p> <p>5.cholg'ushunoslik fanining tadqiqot usullarini aniqlashga harakat qilib ko'ring va ularga misollar keltiring: Cholg'ushunoslik jahon standartlari bo'yicha 3-ilova yordamida jadval tuzing.</p>	<p>2.1. Talabalar javob beradilar, daftarlariga javoblarni yozadilar.</p> <p>2.2. Muammoga e'tiborni qaratadilar va yozib oladilar.</p> <p>2.3. Savollarni yozib oladilar va o'z bilimlari bilan solishtiradilar.</p> <p>2.4. Muammo yuzasidan o'z yechimlarini taklif qiladilar. Munozara qiladilar. Javob beradilar.</p> <p>2.5. Optimal yechimlar yuzasidan takliflar beradilar. B.B.B. jadvalinnig 5-ustunini to'ldiradilar.</p> <p>2.6 1-13 ilovalarga qarang !.. SD,DVD- vizual ko'rgazmalar.</p>
3-bosqich Yakuniy (10 min)	<p>3.1. Mavzuga xulosa qiladi va savol – javob.....</p> <p>3.2. Rejadagi natijaga erishishda faol ishtirokchilarni rag'batlantiradi.</p> <p>3.3. Mustaqil ish uchun vazifa beradi: «O'zbek xalq cholg'ulari tarixi (genezisi)» mavzusida esse yozishni topshiradi.</p>	3.1. Eshitadilar, yozib oladilar, berkitilgan vazifani bajaradilar....

Vizual materiallar

3- ilova

Reyting ballari

Joriy nazorat: 35 ball

Oraliq nazorat: 35 ball

Yakuniy nazorat: 30 ball

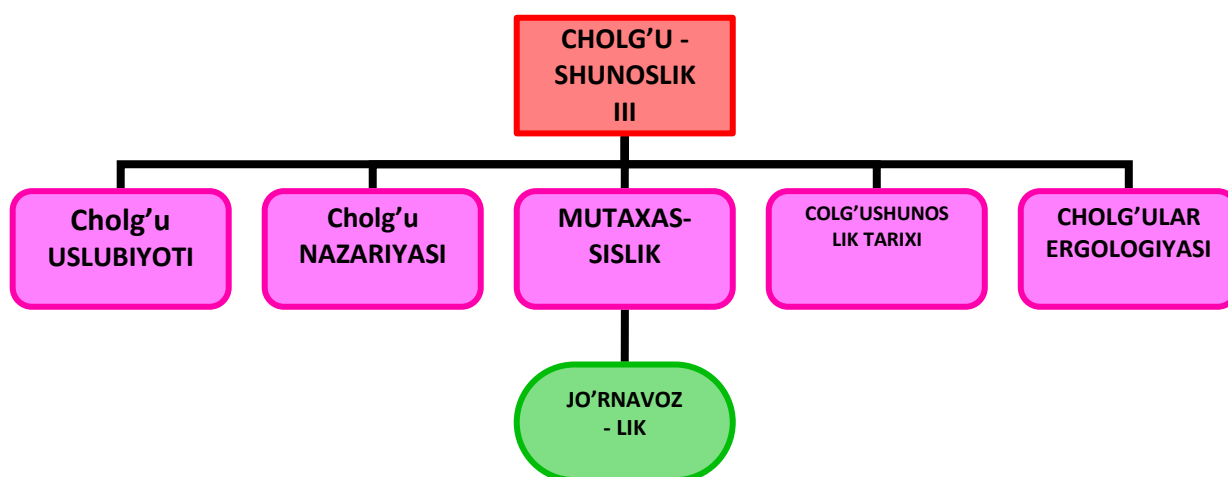
Joriy nazorat ballari:

Amaliy mashg'ulot darslarida: 20 ball to'plash imkoni bor.

Mustaqil ish: 5 balidan 15 ball to'plash imkoni bor

Jami: 35 ball

«Cholg'u ansambli» fanining fanlararo bog'lanish tarmoqlari

4-ilova

"Insert usuli"

Insert - samarali o'qish va fikrlash uchun belgilashning interfaol tizimi hisoblanib, mustaqil o'qib-o'rganishda yordam beradi. Bunda ma'ruza mavzulari, kitob va boshqa materiallar oldindan talabaga vazifa qilib beriladi. Uni o'qib chiqib, «V; +; -; ?» belgilari orqali o'z fikrini ifodalaydi.

Matnni belgilash tizimi

(v) - men bilgan narsani tasdiqlaydi.

(+) - yangi ma'lumot.

(-) - men bilgan narsaga zid.

(?) - meni o'ylantirdi. Bu borada menga qo'shimcha ma'lumot zarur.

Mavzu	V	+	-	?
Idiofonlar				
Membronofon				
Xordofon				
Aerofon				
Zoomorfologik va Pozoomorfologik				
Afrotrop va Fergantrop				
Poleolit, Shell, Ashel, so'ngi Ashel				
Madlen va Mezolit				
Neolit va Eneolit, temir bosqichlari				

**«Cholg’u ansambli»
fanidan ma’ruza mashg’ulotlarini o’qitish texnologiyasi**

2-mavzu	«Idiofon»- cholg’ulari tasnifi va «Ergologiya»-si.
----------------	---

2. Kirish ma’ruzasini o’qitish texnologiyasi

Vaqti – 2 soat pedagogik	Talabalar soni: 25x25=50 nafar
O’quv mashg’ulotining shakli	Ma’ruza, B.B.B. jadvali, muammoli
Ma’ruza mashg’ulotining rejası: 1.kirish;(mavzuning dolzarb ligi). 2.«Idiofon»- cholg’ularining nomusiqiy sifatlari; shakllanishi va tarqalishi. 3. «Idiofon»- cholg’ularning rivojlanish tarixi. 4. «Idiofon» - “Ergologiya”- sining tadqiqot usullari. 5. xulosa: «Idiofon»-larning zamonaviy tasnifi.	Musiqa san’ati tarixi va ilk cholg’ularining taraqqiyotiga nazar solsak, ular usluban tabiiy va moddiy ko’rinishlarga bo’linadi. 1.Moddiy usuliy harakatlar: urma cholg’ularga qo’shimcha tarzda qo’llanib ijro etiladigan nomusiqaviy sifatlari:paqqildoq, taqqildoq, shaqqildoq, chaqqildoq va unga o’xshash buyumlarni o’rganish va taxlil qilish. 2. Bir tonli (shovqinli, jarangdor va dag’al hamda cheksiz baland tonga ega) nomusiqaviy cholg’ularning musiqa bezaklariga bo’lgan ahamiyati va urma cholg’ularga qo’shib ijro etilishini o’rganish.. 3. Rivojlanish tarixini bosqichma- bosqich o’rganish. 4. Xomashyo buyumlari: (bambuk, kakkos,yog’och, qovoq, gild, tosh, temir, mis, po’lat, kumush,tillo)- buyumlaridan yasaladigan idiofonlarni o’rganish. 5. idiofonlarning zamonaviy tasnifi (klassifikasiyasi va strukturasi) ni o’rganish va yodlash.SD va DVD.vizual texnologiyalardan foydalanish
O’quv mashg’ulotining maqsadi: komil inson tarbiyasini amalga oshirishdagi maqsadi va vazifalari, cholg’ushunoslik faning rivojlanish tarixi, uning o’ziga xos xususiyatlari va ta’limdagi o’rni haqida talabalarda aniq tasavvur hosil qilish. Madaniy hayotimizda eng qadimgi bosqich “idiofon” -larning nomusiqaviy sifatlari. Shaxsni shakllantirishda musiqaning roli. Musiqa o’qituvchisi oldiga qo’yilgan zamonaviy talablar.	
Pedagogik vazifalar: - Idiofon cholg’ulari haqida keng ma’lumot berish; -cholg’ular tarixi va insoniyat madaniyatining o’zligiga tarbiyaviy imkoniyatlari haqidagi ma’lumotlarning to’plangan tarixini yoritish. - O’zbekistonda idiofonlarning o’rni va ahamiyatini belgilash va tarix zarvaraqlaridagi tutgan o’rnini tushunchasiga erishtirish. - cholg’ushunoslik faninida idiofonlarning o’zga xos milliylik nafislari va ergologik buyumlarini o’rgatish. - zamonaviy tasnifi va bugungi kundagi o’rni hamda jamiyat taraqqiyotining inikosi ekanligi to’g’risida talabalarga axborot berish.	O’quv faoliyatining natijalari: Talaba: - Idiofon cholg’ularining vujudga kelishi; -Idiofon cholg’ularining urma cholg’ularga qo’shib ijro etilgan xolda O’zbek xalq cholg’ularida komil inson ta’lim-tarbiyasi va ma’naviy rivojlanishi tarixi haqida ma’lumotlar berish; - nomusiqiy va musiqiy cholg’ularning tarixini ochib berish: bosqichma- bosqich shakllanish jarayonlari tushuntirib berish. - yiqoridagilarni inobatga olgan xolda musiqa milliyligining hissiyot va tuyg’ularining o’zga xossalari ta’rif berish. - idiofon sholg’ularining zamonaviy tasnifini yoddan aytib, ergologik jihatdan taxlil qilish.
O’qitish uslubi va texnikasi	Kirish ma’ruzasi, klaster, B.B.B. jadvali, muammoli
O’qitish vositalari	Ma’ruza matni, proyektor, doska, bo’r.SD, DVD,
O’qitish shakli	Frontal, jamoa, guruhiy. Vizual.
O’qitish sharoitlari	Fakultet kabinetı. 408 va 409- xonalar.

Ma'ruza mashg'ulotining texnologik xaritasi

Bosqichlar, vaqti	Faoliyat mazmuni	
	o'qituvchi	Talaba
1-bosqich. Kirish (10 min)	1.1. O'quv mashg'ulotining mavzu va rejasini ma'lum qilish. Erishadigan natijalar bilan tanishtirish hamda Mazkur mashg'ulot muammoli tarzda o'tishini e'lon qiladi.	1.1. Eshitadilar va yozib oladilar.
2-bosqich. Asosiy (60 min)	<p>2.1. Talabalar e'tiborini rejadagi savollar va ulardagi tushunchalarga qaratadi. Bilish so'rov o'tkazadi.....</p> <p>2.2. Bilimlarni yanada aniqlashtirish maqsadida B.B.B. jadvalini daftarga yozishni taklif etadi va musiqaning faoliyat turlari va sinfdan tashqari musiqa mashg'ulotlarining komil inson tarbiyasidagi o'rni to'g'risida ma'lumot beradi. (2-ilova). Doskaga chiqaradi.</p> <p>2.3. Muammoli savollarni o'rtaga tashlaydi va ularni birgalikda yechimini topadi:</p> <p>1.Idiofonlarning madaniy hayotimizdagi o'rni nimadan iborat?.....</p> <p>3.qayroq va safoil cholg'ularini qaysi gurux ijrochilari chalishadi; a)Idiofon,b) Membronofon,v) Xordofon, g) Aerofon-mi ?</p> <p>2.4. Muammoni hal qilish uchun quyidagi savollarga aniqlik kiritadi;</p> <p>1.Ilk qo'llanilgan Idiofonlarni nombar qiling?.ularni ta'riflang?.</p> <p>2.Cholg'u va musiqa madaniyati deganda nimani tushunasiz?</p> <p>3 Idiofon cholg'ularini asash va cholg'uchilik merosi va undagi ma'lum va noma'lum sozgarlari qachondan boshlab vujudga kelgan ?.</p> <p>5.Idiofon cholg'ularining tadqiqot usullarini aniqlashga harakat qilib ko'ring va ularga misollar keltiring:</p> <p>6. Idiofon guruxiga tegishi cholg'ularni jahon standartlari bo'yicha 1-13-ilovalar yordamida izlab toping va ayting?.</p>	<p>2.1. Talabalar javob beradilar, daftarlariga javoblarni yozadilar.</p> <p>2.2. Muammoga e'tiborni qaratadilar va yozib oladilar.</p> <p>2.3. Savollarni yozib oladilar va o'z bilimlari bilan solishtiradilar.</p> <p>2.4. Muammo yuzasidan o'z yechimlarini taklif qiladilar. Munozara qiladilar. Javob beradilar.</p> <p>2.5. Idiofonlarning zamonaviy tasnifi; bular: tim- tam. Sanj- daf, buben, maracas, bubenshik, safoil, uchburchak,qayroq, zanglar, patnus, vibronofon va marimbafon xordofonlarga ham tegishlidir, va boshqalar.</p> <p>2.5. Optimal yechimlar yuzasidan takliflar beradilar. B.B.B. jadvalinnig 5-ustunini to'ldiradilar.</p> <p>2.6 1-13 ilovalarga qarang !.. SD,DVD- vizual ko'rgazmalar.</p>
3-bosqich Yakuniy (10 min)	<p>3.1. Mavzuga xulosa qiladi va savol – javob.....</p> <p>3.2. Rejadagi natijaga erishishda faol ishtirokchilarni rag'batlantiradi.</p> <p>3.3. Mustaqil ish uchun vazifa beradi: «Idiofon cholg'ulari tasnifi va (genezisi)» mavzusida esse yozishni topshiradi.</p>	3.1. Eshitadilar, yozib oladilar, berkitilgan vazifalarni bajaradilar....

**«Cholg’u ansambli»
fanidan ma’ruza mashg’ulotlarini o’qitish texnologiyasi**

3-mavzu	Membronofon cholg’ulari tasnifi va «Ergologiya»-si
----------------	---

3. Kirish ma’ruzasini o’qitish texnologiyasi

Vaqti – 2 soat pedagogik	Talabalar soni: 25x25=50 nafar
O’quv mashg’ulotining shakli	Ma’ruza, B.B.B. jadvali, muammoli
<p>Ma’ruza mashg’ulotining rejasi:</p> <p>1.kirish;(mavzuning dolzarb ligi).</p> <p>2.«Mtmbronofon»- cholg’ularining nomusiqiy sifatlari; shakllanishi va tarqalishi.</p> <p>3. «membronofon»- cholg’ularning rivojlanish tarixi.</p> <p>4. «Membrofon» - “Ergologiya”-sining tadqiqot usullari.</p> <p>5. xulosa: «Membronofon»- larning zamonaviy tasnifi.</p>	<p>Musiqqa san’ati tarixi va ilk cholg’ularining taraqqiyotiga nazar solsak, ular usluban tabiiy va moddiy ko’rinishlarga bo’linadi. 1.Moddiy usuliy harakatlar: urma cholg’ularga qo’shimcha tarzda qo’llanib ijro etiladigan nomusiqaviy sifatlari:paqqildoq, taqqildoq, shaqqildoq, chaqqildoq va unga o’xshash buyumlarni o’rganish va taxlil qilish.</p> <p>2. Membronofon cholg’ulari (teri tortilgan, keng membrasiya va akustikali hamda cheksiz past va baland tonga ega cholg’ular,),bular;Doyra,Doul, kepchik, hog’ora, tablak, qo’sh- nog’ora, tabla- bas, tabla- usul, litavralar, kongo,</p> <p>3. Rivojlanish tarixini bosqichma- bosqich o’rganish.</p> <p>4. Xomashyo buyumlari: (ell, yulg’un, tol. Yong’oq, sasna, klyon,akasiya,palisandra,yog’och, gild, temir, mis, po’lat, kumush,tillo)- buyumlaridan yasaladigan membronofonlarni o’rganish.</p> <p>5. Membronofonlarning zamonaviy tasnifi (klassifikasiyasi va strukturasi) ni o’rganish va yodlash.SD va DVD.vizual texnologiyalardan foydalanish</p>
<p>O’quv mashg’ulotining maqsadi: komil inson tarbiyasini amalga oshirishdagi maqsadi va vazifalari, cholg’ushunoslik faning rivojlanish tarixi, uning o’ziga xos xususiyatlari va ta’limdagi o’rni haqida talabalarda aniq tasavvur hosil qilish. Madaniy hayotimizda eng qadimgi bosqich “Membronofon” -larning nomusiqaviy sifatlari. Shaxsni shakillantirishda musiqaning roli. Musiqqa o’qituvchisi oldiga qo’yilgan zamonaviy talablar.</p>	
<p>Pedagogik vazifalar:</p> <p>- Membronofon cholg’ulari haqida keng ma’lumot berish;</p> <p>-cholg’ular tarixi va insoniyat madaniyatining o’zligiga tarbiyaviy imkoniyatlari haqidagi ma’lumotlarning to’plangan tarixini yoritish.</p> <p>- O’zbekistonda Membronofonlarning o’rni va ahamiyatini belgilash va tarix zarvaraqlaridagi tutgan o’rnini tushunchasiga erishtirish.</p> <p>- cholg’ushunoslik fanida Membronofonlarning o’ziga xos milliylik nafislari va ergologik buyumlarini o’rgatish.</p> <p>- zamonaviy tasnifi va bugungi kundagi o’rni hamda jamiyat taraqqiyotining inikosi ekanligi to’g’risida talabalarga axborot berish.</p>	<p>O’quv faoliyatining natijalari:</p> <p>Talaba:</p> <p>- Membronofon cholg’ularining vujudga kelishi;</p> <p>-Membronofon cholg’ularining urma cholg’ularga qo’shib ijro etilgan xolda O’zbek xalq cholg’ularida komil inson ta’lim-tarbiyasi va ma’naviy rivojlanishi tarixi haqida ma’lumotlar berish;</p> <p>- nomusiqiy va musiqiy cholg’ularning tarixini ochib berish: bosqichma- bosqich shakllanish jarayonlari tushuntirib berish.</p> <p>- Ilk membronofon cholg’usi “NOG’ORA”- ning paydoish genezisi haqida ma’lumot bering ?.</p> <p>- yiqoridagilarni inobatga olgan xolda musiqqa milliyligining hissiyot va tuyg’ularining o’ziga xossalariga ta’rif berish.</p> <p>- Membronofon sholg’ularining zamonaviy tasnifini yoddan aytib, ergologik jihatdan taxlil qilish.</p>
O’qitish uslubi va texnikasi	Kirish ma’ruzasi, klaster, B.B.B. jadvali, muammoli
O’qitish vositalari	Ma’ruza matni, proyektor, doska, bo’r.SD, DVD,
O’qitish shakli	Frontal, jamoa, guruhliy. Vizual.
O’qitish sharoitlari	Fakultet kabinet. 408 va 409- xonalar.

Ma'ruza mashg'ulotining texnologik xaritasi

Bosqichlar, vaqti	Faoliyat mazmuni	
	o'qituvchi	Talaba
1-bosqich. Kirish (10 min)	1.1. O'quv mashg'ulotining mavzu va rejasini ma'lum qilish. Erishadigan natijalar bilan tanishtirish hamda Mazkur mashg'ulot muammoli tarzda o'tishini e'lon qiladi.	1.1. Eshitadilar va yozib oladilar.
2-bosqich. Asosiy (60 min)	<p>2.1. Talabalar e'tiborini rejadagi savollar va ulardagi tushunchalarga qaratadi. Bilish so'rov o'tkazadi.....</p> <p>2.2. Bilimlarni yanada aniqlashtirish maqsadida B.B.B. jadvalini daftarga yozishni taklif etadi va musiqaning faoliyat turlari va sinfdan tashqari musiqa mashg'ulotlarining komil inson tarbiyasidagi o'rni to'g'risida ma'lumot beradi. (2-ilova). Dostkaga chiqaradi.</p> <p>2.3. Muammoli savollarni o'rtaga tashlaydi va ularni birgalikda yechimini topadi:</p> <p>1. Membronofonlarning madaniy hayotimizdagi o'rni nimadan iborat?.....</p> <p>3. Doyra va nog'ora cholg'ularini qaysi gurux ijrochilari chalishadi; a) Idiofon, b) Membronofon, v) Xordofon, g) Aerofon-mi?</p> <p>2.4. Muammoni hal qilish uchun quyidagi savollarga aniqlik kiritadi;</p> <p>1. Ilk qo'llanilgan Membronofonlarni nombar qiling?. ularni ta'riflang?.</p> <p>2. Cholg'u va musiqa madaniyati deganda nimani tushunasiz?</p> <p>3. Membronofon cholg'ularini yasash va cholg'uchilik merosi va undagi ma'lum va noma'lum sozgarlari qachondan boshlab vujudga kelgan?.</p> <p>5. Membronofon cholg'ularining tadqiqot usullarini aniqlashga harakat qilib ko'ring va ularga misollar keltiring:</p> <p>6. Membronofon guruxiga tegishi cholg'ularni jahon standartlari bo'yicha 1-13-ilovalar yordamida izlab toping va ayting?.</p>	<p>2.1. Talabalar javob beradilar, daftarlariga javoblarni yozadilar.</p> <p>2.2. Muammoga e'tiborni qaratadilar va yozib oladilar.</p> <p>2.3. Savollarni yozib oladilar va o'z bilimlari bilan solishtiradilar.</p> <p>2.4. Muammo yuzasidan o'z yechimlarini taklif qiladilar. Munozara qiladilar. Javob beradilar.</p> <p>2.5. Optimal yechimlar yuzasidan takliflar beradilar. B.B.B. jadvalinnig 5-ustunini to'ldiradilar.</p> <p>2.6 1-13 ilovalarga qarang !.. SD,DVD- vizual ko'rgazmalar.</p>
3-bosqich Yakuniy (10 min)	<p>3.1. Mavzuga xulosa qiladi va savol – javob.....</p> <p>3.2. Rejadagi natijaga erishishda faol ishtirokchilarni rag'batlantiradi.</p> <p>3.3. Mustaqil ish uchun vazifa beradi: «Membronofon cholg'ulari tasnifi va (genezisi)» mavzusida esse yozishni topshiradi.</p>	3.1. Eshitadilar, yozib oladilar, berkitilgan vazifalarni bajaradilar....

**«Cholg’u ansambli»
fanidan ma’ruza mashg’ulotlarini o’qitish texnologiyasi**

4-mavzu	Xordofon cholg’ulari tasnifi va «Ergologiya»-si
----------------	--

4. Kirish ma’ruzasini o’qitish texnologiyasi

Vaqti – 2 soat pedagogik	Talabalar soni: 25x25=50 nafar
O’quv mashg’ulotining shakli	Ma’ruza, B.B.B. jadvali, muammoli
<p>Ma’ruza mashg’ulotining rejasi:</p> <p>1.kirish;(mavzuning dolzarb ligi).</p> <p>2.«Xordofon»- cholg’ularining ilk sifatleri; shakllanishi va tarqalishi.</p> <p>3.«Xordofon»-cholg’ularining rivojlanish tarixi.</p> <p>4« Xordofon » - “Ergologiya”-sining tadqiqot usullari.</p> <p>5. xulosa: « Xordofon»-larning zamonaviy tasnifi.</p>	<p>1. Xordofon cholg’ulari (yarim tonlik oralig’ida pog’onama-pog’ona sozlanuvchan cholg’ular, keng akustikaga ega ladsimonlilar), bular; fortepiano, va rayal, ruboblar va g’ijjaklar oilasi, Buxor yo afg’on cholg’usi, tanbur, sato, qonun, chang, dutor, dutor bas, dutor kontra bas, tor, ud, shashtor, akkordeon va bayan, rubob prima, violonchel, klassik gitaralar, electron xordofon cholg’ulari va boshqalar.....</p> <p>2. Rivojlanish tarixini bosqichma- bosqich o’rganish.</p> <p>3. Xomashyo buyumlari: (bambuk, kakkos,yog’och, qovoq, gild, tosh, temir, mis, po’lat, kumush,tillo)- buyumlaridan yasaladigan idiofonlarni o’rganish.</p> <p>4. xordofonlarning zamonaviy tasnifi (klassifikasiyasi va strukturasi) ni</p> <p>5.o’rganish va yodlash.SD va DVD.vizual texnologiyalardan foydalanish</p>
<p>O’quv mashg’ulotining maqsadi: komil inson tarbiyasini amalga oshirishdagi maqsadi va vazifalari, cholg’ushunoslik faning rivojlanish tarixi, uning o’ziga xos xususiyatlari va ta’limdagi o’rni haqida talabalarda aniq tasavvur hosil qilish. Madaniy hayotimizda eng qadimgi bosqich “Xordofon” -larning nomusiqaviy sifatleri. Shaxsni shakllantirishda musiqaning roli. Musiqa o’qituvchisi oldiga qo’yilgan zamonaviy talablar.</p>	
<p>Pedagogik vazifalar:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Xordofon cholg’ulari haqida keng ma’lumot berish; -cholg’ular tarixi va insoniyat madaniyatining o’zligiga tarbiyaviy imkoniyatlari haqidagi ma’lumotlarning to’plangan tarixini yoritish. - O’zbekistonda Xordofonlarning o’rni va ahamiyatini belgilash va tarix zarvaraqlaridagi tutgan o’rnini tushunchasiga erishtirish. -cholg’ushunoslik faninida Xordofonlarning o’zga xos milliylik nafislari va ergologik buyumlarini o’rgatish. - zamonaviy tasnifi va bugungi kundagi o’rni hamda jamiyat taraqqiyotining inikosi ekanligi to’g’risida talabalarga axborot berish. 	<p>O’quv faoliyatining natijalari:</p> <p>Talaba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Xordofon cholg’ularining vujudga kelishi; - Xordofoncholg’ularining urma cholg’ularga qo’shib ijro etilgan xolda O’zbek xalq cholg’ularida komil inson ta’lim-tarbiyasi va ma’naviy rivojlanishi tarixi haqida ma’lumotlar berish; - nomusiqiy va musiqiy cholg’ularning tarixini ochib berish: bosqichma- bosqich shakllanish jarayonlari tushuntirib berish. - Ilk Xordofon cholg’usi “dutor”, “rubob”, “tanbur” “king”, “Gita”, “santur”, “armuna”, “klavikord” - ning paydoish genezisi haqida ma’lumot bering ?. - yiqoridagilarni inobatga olgan xolda musiqa milliyligining hissiyot va tuyg’ularining o’zga xossalariga ta’rif berish. - Xordofon cholg’ularining zamonaviy tasnifini yoddan aytib, ergologik jihatdan taxlil qilish.
O’qitish uslubi va texnikasi	Kirish ma’ruzasi, klaster, B.B.B. jadvali, muammoli
O’qitish vositalari	Ma’ruza matni, proyektor, doska, bo’r.SD, DVD,
O’qitish shakli	Frontal, jamoa, guruhiy. Vizual.
O’qitish sharoitlari	Fakultet kabineti. 408 va 409- xonalar.

Ma'ruza mashg'ulotining texnologik xaritasi

Bosqichlar, vaqti	Faoliyat mazmuni	
	o'qituvchi	Talaba
1-bosqich. Kirish (10 min)	1.1. O'quv mashg'ulotining mavzu va rejasini ma'lum qilish. Erishadigan natijalar bilan tanishtirish hamda Mazkur mashg'ulot muammoli tarzda o'tishini e'lon qiladi.	1.1. Eshitadilar va yozib oladilar.
2-bosqich. Asosiy (60 min)	<p>2.1. Talabalar e'tiborini rejadagi savollar va ulardagi tushunchalarga qaratadi. Bilish so'rov o'tkazadi.....</p> <p>2.2. Bilimlarni yanada aniqlashtirish maqsadida B.B.B. jadvalini daftarga yozishni taklif etadi va musiqaning faoliyat turlari va sinfdan tashqari musiqa mashg'ulotlarining komil inson tarbiyasidagi o'rni to'g'risida ma'lumot beradi. (2-ilova). Dskaga chiqaradi.</p> <p>2.3. Muammoli savollarni o'rtaga tashlaydi va ularni birgalikda yechimini topadi:</p> <p>1. Xordofon madaniy hayotimizdagi o'rni nimadan iborat ?.....</p> <p>3. rubob va g'ijjak cholg'ularini qaysi gurux ijrochilari chalishadi; a)Idiofon,b) Membronofon,v) Xordofon, g) Aerofon-mi ?</p> <p>2.4. Muammoni hal qilish uchun quyidagi savollarga aniqlik kiritadi;</p> <p>1.Ilk qo'llanilgan Xordofonlarni nombar qiling?.ularni ta'riflang?.</p> <p>2.Cholg'u va musiqa madaniyati deganda nimani tushunasiz?</p> <p>3 Xordofon cholg'ularini yasash va cholg'uchilik merosi va undagi ma'lum va noma'lum sozgarlari qachondan boshlab vujudga kelgan ?.</p> <p>5. Xordofon cholg'ularining tadqiqot usullarini aniqlashga harakat qilib ko'ring va ularga misollar keltiring:</p> <p>6. Xordofon guruxiga tegishi cholg'ularni jahon standartlari bo'yicha 1-13-ilovalar yordamida izlab toping va ayting?.</p>	<p>2.1. Talabalar javob beradilar, daftarlariga javoblarni yozadilar.</p> <p>2.2. Muammoga e'tiborni qaratadilar va yozib oladilar.</p> <p>2.3. Savollarni yozib oladilar va o'z bilimlari bilan solishtiradilar.</p> <p>2.4. Muammo yuzasidan o'z yechimlarini taklif qiladilar. Munozara qiladilar. Javob beradilar.</p> <p>2.5. Optimal yechimlar yuzasidan takliflar beradilar. B.B.B. jadvalinnig 5-ustunini to'ldiradilar.</p> <p>2.6 1-13 ilovalarga qarang !.. SD,DVD- vizual ko'rgazmalar.</p>
3-bosqich Yakuniy (10 min)	<p>3.1. Mavzuga xulosa qiladi va savol – javob.....</p> <p>3.2. Rejadagi natijaga erishishda faol ishtirokchilarni rag'batlantiradi.</p> <p>3.3. Mustaqil ish uchun vazifa beradi: « Xordofon cholg'ulari tasnifi va (genezisi)» mavzusida esse yozishni topshiradi.</p>	3.1. Eshitadilar, yozib oladilar, berkitilgan vazifalarni bajaradilar....

**«Cholg’u ansambli»
fanidan ma’ruza mashg’ulotlarini o’qitish texnologiyasi**

5-mavzu	Aerofon cholg’ulari tasnifi va «Ergologiya»-si
----------------	---

5. Kirish ma’ruzasini o’qitish texnologiyasi

Vaqti – 2 soat pedagogik	Talabalar soni: 25x25=50 nafar
O’quv mashg’ulotining shakli	Ma’ruza, B.B.B. jadvali, muammoli
<p>Ma’ruza mashg’ulotining rejası:</p> <p>1.kirish;(mavzuning dolzarb ligi).</p> <p>2.«Aerofon»-cholg’ularining ilk sifatleri; shakllanishi va tarqalishi.</p> <p>3.« Aerofon»-cholg’ularning rivojlanish tarixi.</p> <p>4« Aerofon » - “Ergologiya”-sining tadqiqot usullari.</p> <p>5. xulosa: « Aerofon »-larning zamonaviy tasnifi.</p>	<p>2. Aerofon cholg’ulari,- (nafasli, puflab chalinadigan cholg’ular), bular; Nay,qo’shnay, karnay, sunray, changqoviz, dunay, truba, saksafon, klarnet, karnet, baritone. Voltorna, trambon va boshqalar.....</p> <p>3. Rivojlanish tarixini bosqichma- bosqich o’rganish.</p> <p>4. Xomashyo buyumlari: (bambuk, yog’och,temir, mis, po’lat, kumush,tillo)- buyumlaridan yasaladigan idiofonlarni o’rganish.</p> <p>5. Aerofonlarning zamonaviy tasnifi (klassifikasiyasi va strukturasi) ni o’rganish va yodlash.SD va DVD.vizual texnologiyalardan foydalanish</p>
<p>O’quv mashg’ulotining maqsadi: komil inson tarbiyasini amalga oshirishdagi maqsadi va vazifalari, cholg’ushunoslik faning rivojlanish tarixi, uning o’ziga xos xususiyatlari va ta’limdagi o’rni haqida talabalarda aniq tasavvur hosil qilish. Madaniy hayotimizda eng qadimgi bosqich “Aerofon ” -larning nomusiqaviy sifatleri. Shaxsni shakllantirishda musiqaning roli. Musiqa o’qituvchisi oldiga qo’yilgan zamonaviy talablar.</p>	
<p>Pedagogik vazifalar:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aerofon cholg’ulari haqida keng ma’lumot berish; -cholg’ular tarixi va insoniyat madaniyatining o’zligiga tarbiyaviy imkoniyatlari haqidagi ma’lumotlarning to’plangan tarixini yoritish. - O’zbekistonda Aerofonlarning o’rni va ahamiyatini belgilash va tarix zarvaralaridagi tutgan o’rnini tushunchasiga erishtirish. -cholg’ushunoslik faninida Aerofonlarning o’zga xos milliylik nafislari va ergologik buyumlarini o’rgatish. - zamonaviy tasnifi va bugungi kundagi o’rni hamda jamiyat taraqqiyotining inikosi ekanligi to’g’risida talabalarga axborot berish. 	<p>O’quv faoliyatining natijalari:</p> <p>Talaba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aerofon cholg’ularining vujudga kelishi; - Aerofonlarining urma cholg’ularga qo’shib ijro etilgan xolda O’zbek xalq cholg’ularida komil inson ta’lim-tarbiyasi va ma’naviy rivojlanishi tarixi haqida ma’lumotlar berish; - nomusiqiy va musiqiy cholg’ularning tarixini ochib berish: bosqichma- bosqich shakllanish jarayonlari tushuntirib berish. - Ilk Aerofon cholg’usi “NAY”- ning paydoish genezisi haqida ma’lumot bering ?. - yiqoridagilarni inobatga olgan xolda musiqa milliyligining hissiyot va tuyg’ularining o’zga xossalariga ta’rif berish. - Aerofon sholg’ularining zamonaviy tasnifini yoddan aytib, ergologik jihatdan taxlil qilish.
O’qitish uslubi va texnikasi	Kirish ma’ruzasi, klaster, B.B.B. jadvali, muammoli
O’qitish vositalari	Ma’ruza matni, proyektor, doska, bo’r.SD, DVD,
O’qitish shakli	Frontal, jamoa, guruhiy. Vizual.
O’qitish sharoitlari	Fakultet kabineti. 408 va 409- xonalar.

Ma'ruza mashg'ulotining texnologik xaritasi

Bosqichlar, vaqti	Faoliyat mazmuni	
	o'qituvchi	Talaba
1-bosqich. Kirish (10 min)	1.1. O'quv mashg'ulotining mavzu va rejasini ma'lum qilish. Erishadigan natijalar bilan tanishtirish hamda Mazkur mashg'ulot muammoli tarzda o'tishini e'lon qiladi.	1.1. Eshitadilar va yozib oladilar.
2-bosqich. Asosiy (60 min)	<p>2.1. Talabalar e'tiborini rejadagi savollar va ulardagi tushunchalarga qaratadi. Bilish so'rov o'tkazadi.....</p> <p>2.2. Bilimlarni yanada aniqlashtirish maqsadida B.B.B. jadvalini daftarga yozishni taklif etadi va musiqaning faoliyat turlari va sinfdan tashqari musiqa mashg'ulotlarining komil inson tarbiyasidagi o'rni to'g'risida ma'lumot beradi. (1-13 ilova). Doskaga chiqaradi.</p> <p>2.3. Muammoli savollarni o'rtaga tashlaydi va ularni birgalikda yechimini topadi:</p> <p>1. Aerofonlarning madaniy hayotimizdagi o'rni nimadan iborat?.....</p> <p>3. Nay va sunray cholg'ularini qaysi gurux ijrochilari chalishadi; a)Idiofon,b) Membronofon,v) Xordofon, g) Aerofon-mi?</p> <p>2.4. Muammoni hal qilish uchun quyidagi savollarga aniqlik kiritadi;</p> <p>1. Ilk qo'llanilgan Aerofon nombar qiling?. ularni ta'riflang?.</p> <p>2. Cholg'u va musiqa madaniyati deganda nimani tushunasiz?</p> <p>3 Aerofon cholg'ularini yasash va cholg'uchilik merosi va undagi ma'lum va noma'lum sozgarlari qachondan boshlab vujudga kelgan?.</p> <p>5. Aerofon cholg'ularining tadqiqot usullarini aniqlashga harakat qilib ko'ring va ularga misollar keltiring:</p> <p>6. Aerofon guruxiga tegishi cholg'ularni jahon standartlari bo'yicha 1-13-ilovalar yordamida izlab toping va ayting?.</p>	<p>2.1. Talabalar javob beradilar, daftarlariga javoblarni yozadilar.</p> <p>2.2. Muammoga e'tiborni qaratadilar va yozib oladilar.</p> <p>2.3. Savollarni yozib oladilar va o'z bilimlari bilan solishtiradilar.</p> <p>2.4. Muammo yuzasidan o'z yechimlarini taklif qiladilar. Munozara qiladilar. Javob beradilar.</p> <p>2.5. Optimal yechimlar yuzasidan takliflar beradilar. B.B.B. jadvalinnig 5-ustunini to'ldiradilar.</p> <p>2.6 1-13 ilovalarga qarang !.. SD,DVD- vizual ko'rgazmalar.</p>
3-bosqich Yakuniy (10 min)	<p>3.1. Mavzuga xulosa qiladi va savol – javob.....</p> <p>3.2. Rejadagi natijaga erishishda faol ishtirokchilarni rag'batlantiradi.</p> <p>3.3. Mustaqil ish uchun vazifa beradi: « Aerofon cholg'ulari tasnifi va (genezisi)» mavzusida esse yozishni topshiradi.</p>	3.1. Eshitadilar, yozib oladilar, berkitilgan vazifalarni bajaradilar....

1-ilova

Blits-so'rov savollari

Cholg'ushunoslik fanining o'rni va ahamiyati...

Jahon standartiga xos milliy cholg'ularning tasnifi...

U yo bu davlatning milliy cholg'ularida o'zga xosligi va badiiy semantikasi....

Cholg'ularning o'quvchi yoshlar tarbiyasidagi o'rni va ahamiyatiga misollar keltiring.

2-ilova

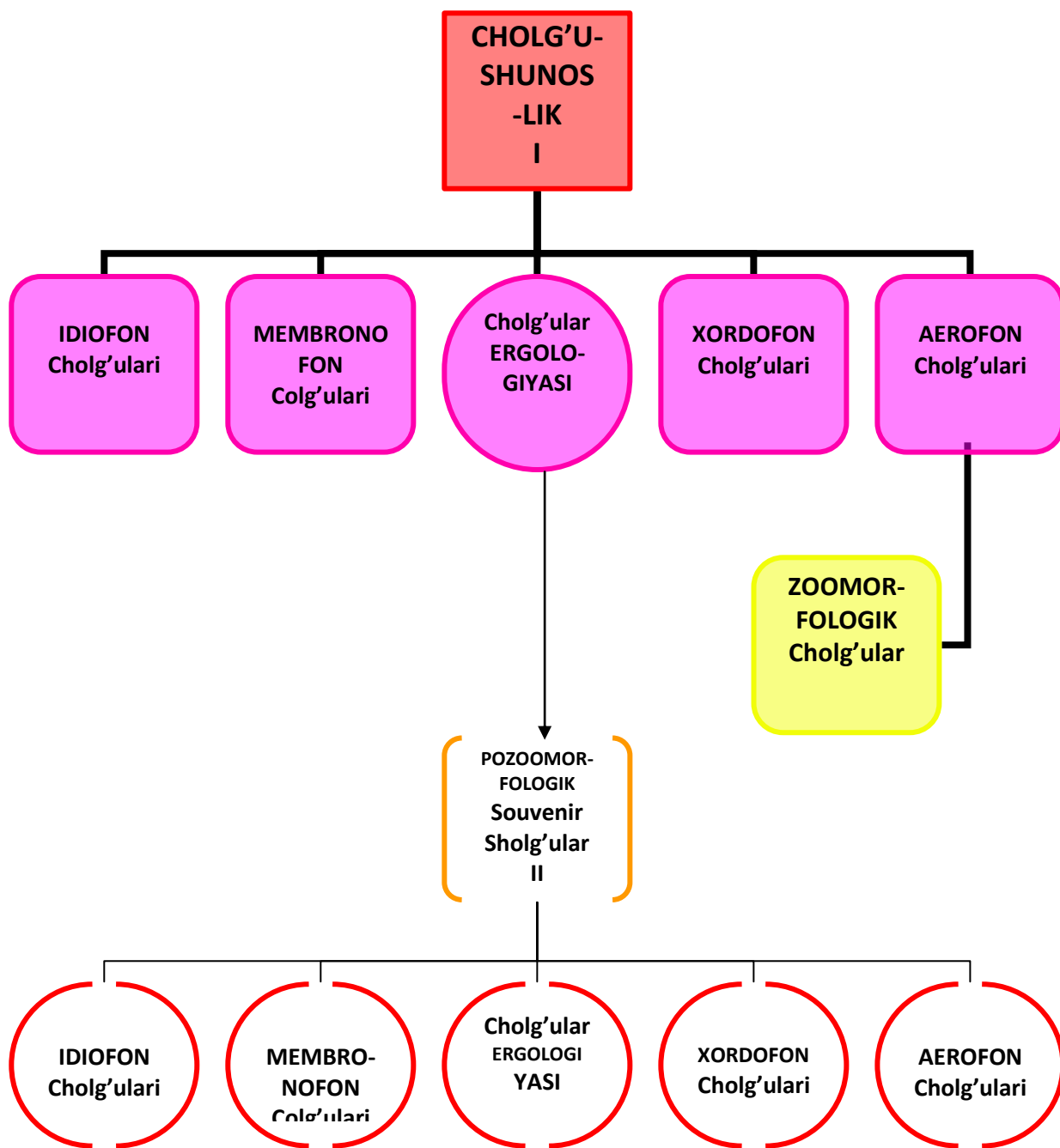
B.B.B. texnikasi

№	Mavzu savoli	Bilaman	Bilishni xohlayman	Bildim
1	2	3	4	
1	Colg'u "Ergologiya"- si tushunchasi: xom-ashyo va buyumlarining ta'rifi;.....			
2	Sozgar-cholg'u-ijrochi uchligi tushunchasi;.....			
3	Insoniyat madaniyatida cholg'ularning bosqichlari, shakllanish, tarqalish va takomillanishi;.....			
4	Jahon standartlariga xos cholg'ularning guruxlarga bo'linish tasnifi;.....			
5	Nomusiqiy cholg'ular ta'rifi			
6	Ilk musiqiy cholg'ularning "Idiofon" turlari;			
7	Tabiiy va moddiy zarblar hamda nomoddiy usullar ta'rifi;....			
8	Milliy cholg'ularning inson tarbiyasidagi o'rni va maktabining prinsplari ?.....			

Esse – taklif etilgan mavzuga 1000 dan 5000 gacha so'z hajmidagi insho.

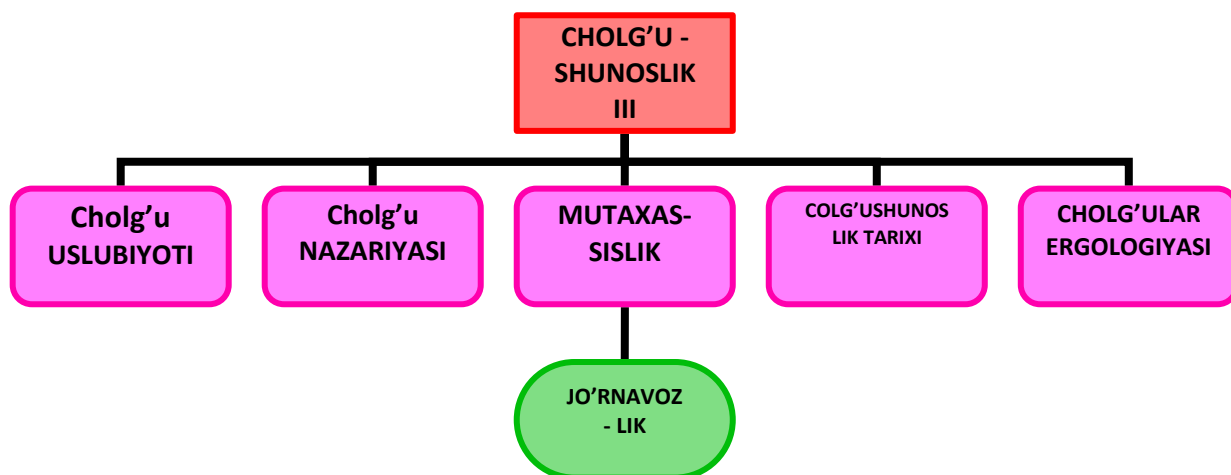
3-ilova

«Cholg'u ansambli»
Jahon standartlari tasnifi instruksiyasi

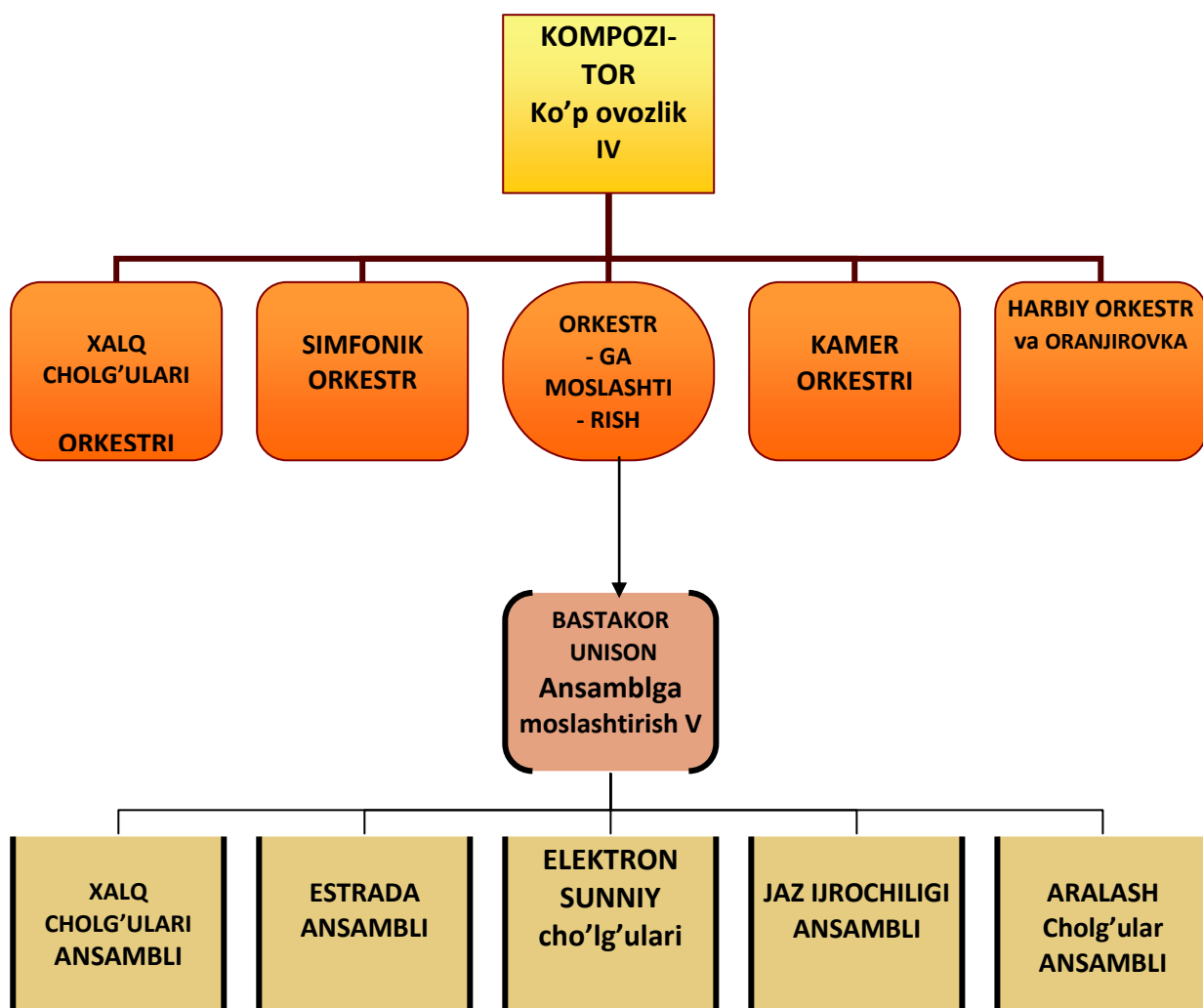

4-ilova

«Cholgʻu ansambli» fanining fanlararo bogʻlanish tarmoqlari
5-ilova

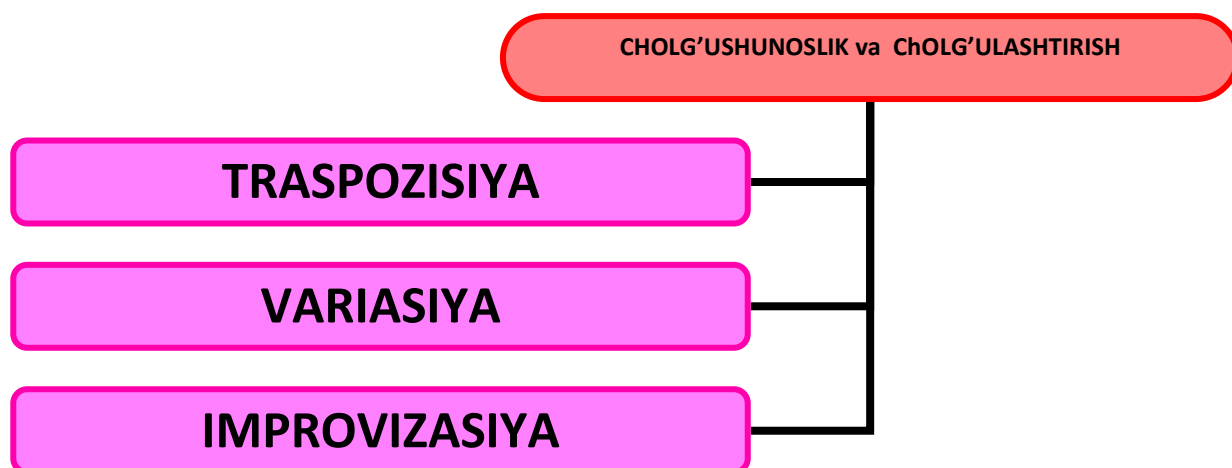

Cholgʻushunoslik ORKESTR va ANSAMBL turlanishida

6-ilova

CHOLG'ULARGA MOSLASHTIRISH va QAYTA ISHLASH

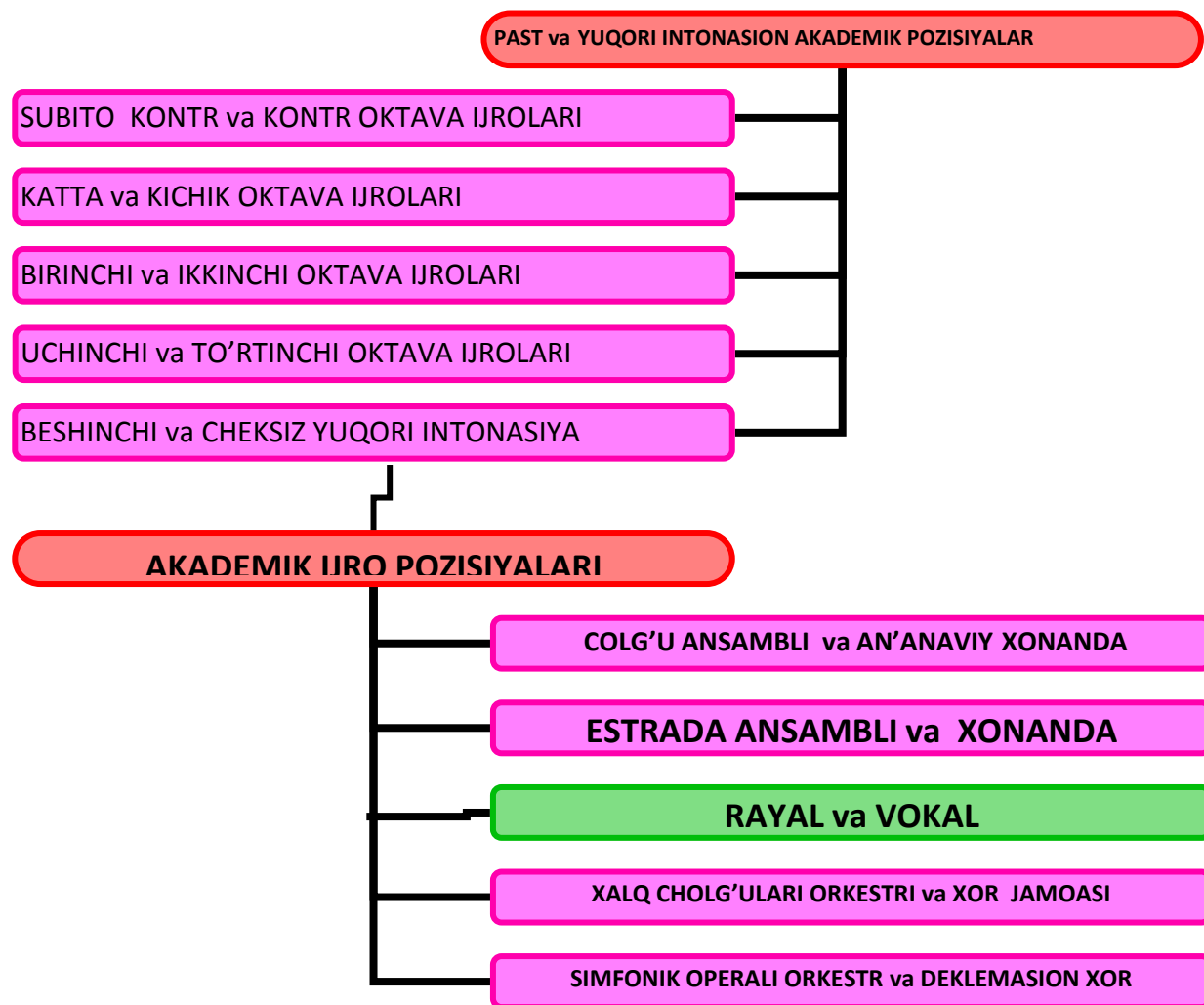

ORKESTR va ANSAMBLLARGA MOSLASHTIRISH

7-ilova

PAST va YUQORI AKADEMIK IJRO TUZULISHLARI

8-ilova

Milliy cholg'ular va ularga qo'shib ijro etiladigan IDIOFONLARda "izla-o'yla -top" o'yini.

O'yin instruksiyasi:

1. O'yin 5-ga bo'lingan bitta gurux bilan boshlanadi. Gurux soni 25 ta bo'lsa, demak 5 ta guruxchalarga bo'linib boshlanadi.

2. Slaytdan o'rin olmagan cholg'ular bilan davrani to'ldiring ;

3. Milliy cholg'ularga tegishli bo'lmagan cholg'u nomini kiritgan o'yindan chiqadi!;

4. Har bir cholg'u nomini kiritgan guruxchaga 1 – ball belgilanib, eng yuqori ballga erishgan g'olib hisoblanadi. Misol: 4- ta cholg'uga 4- ball, 10- ta cholg'u nomiga 10 ball belgilanib boriladi. G'olib 10 daqiqada hal bo'lishi shart!.

5. davrada 16 xil cholg'ularimiz nomlari keltirilgan bo'lib, qolgan cholg'ular va idiofonlardan iborat 15- tasi o'yinga kiritilmagan, bular;

Davradan o'rin olmagan cholg'ular va idiofonlar tasnifi; 1. "qo'sh-nog'ora",

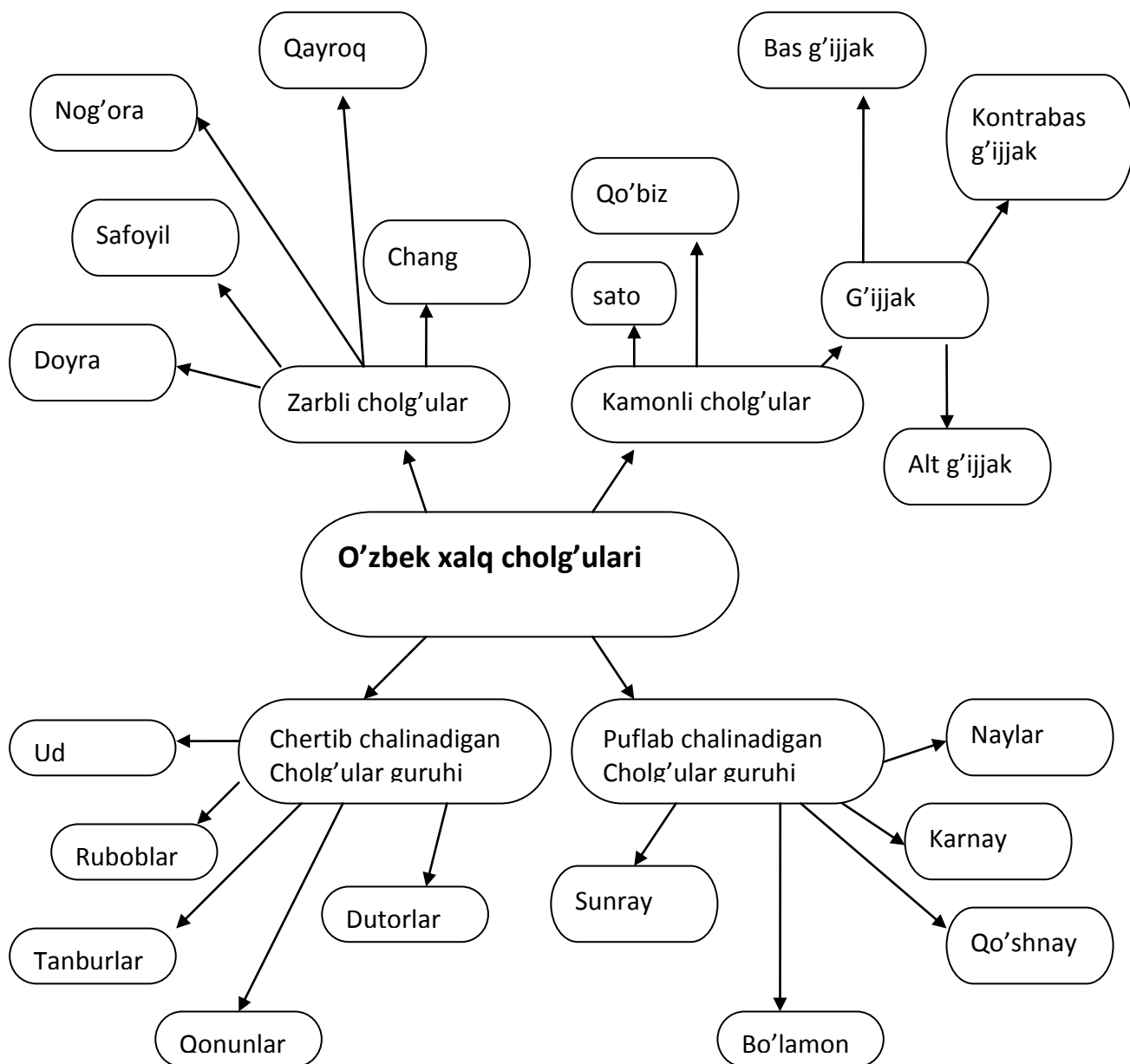
2. "tablak", 3. "changqovuz", 4. "bo'lamon", 5. "G'ijjak", 6. "Dutor Kontra bas",

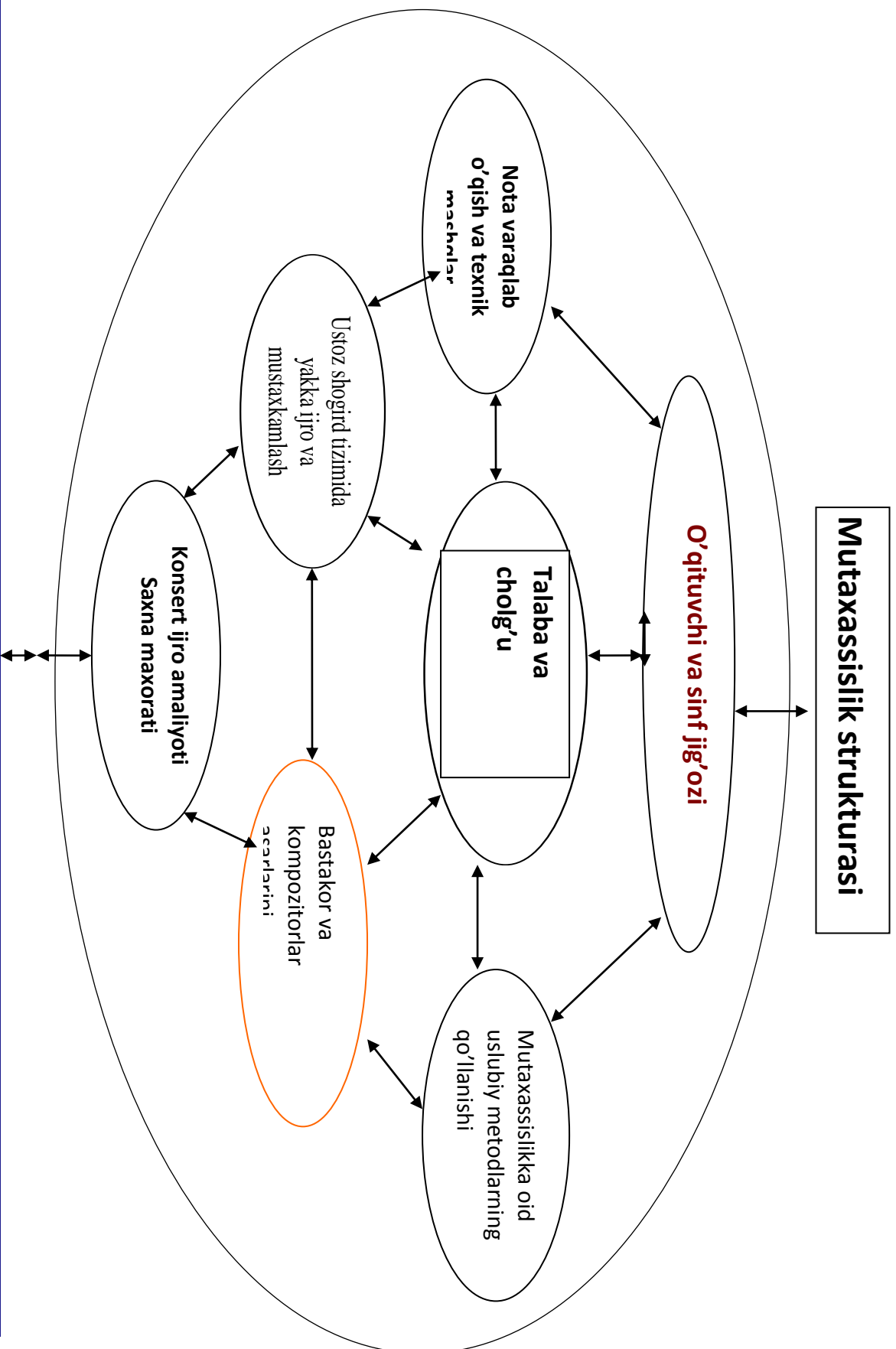
7. "rubob prima", 8. "dutor sekunda", 9. "chang bas", 10. "qoraqalpoq – qobuzi", 11. "nay pikalo" 12. "safoil", 13. "qayroq", 14. "zanglar", 15. "qoshuq", "al-ud".

10- ilova

«Cholg’u ijrochiligi» darslari jarayonida O’zbek xalq cholg’ularini «Klaster» (Tarmoqlar) ta’lim texnologiyasida qo’llanilishi

Asosiy mutaxassislik faniga yo'naltirish innovasion texnologiyasi № 1-tartib.

YAKUNIY NAZORAT SAVOLLARI
CHOLG'U ANSAMBLI TEST

Fan bloki	Fan	Qiyimlik darajasi	Test topshirig'i	To'g'ri javob	Muqobil javob	Muqobil javob	Muqobil javob
1	1	1	Sohibqiron Amir Temur nechanchi yilda tavallud topgan ?.	1336.04.09.	1338.05.22 .	1336.04.21 .	1337.04.09.
2	1	1	Amir Temur nechanchi yilda vafot etgan?.	1405.02.18.	1410.04.09 .	1405.05 (rajab oyi).	1407.02.18.
3	1	1	Sohibqiron davrida Xorazmdagi xonning nomini keltiring ?	Alohuddin Muhammad.	Mironshoh .	ul-Umaro (ming boshi).	Abdulqodir Marog'iy.
4	1	2	Sohibqiron Hindistonni nechanchi yilda zabt etdi?.	1398.17.12.	1402.05.05 .	1401.08.22.	1409.01.27.
5	1	1	Xorazmshoh Aloxuddin Muhammad saroyida o'tkazilgan tantanalarda nechta mamlakat va viloyatlarning asir olingan hukmdorlari saf tortib nog'oralari chalishgan?.	27 ta	35 ta.	40 ta.	60 ta.
6	1	1	Xorazmshoh Aloxuddin Muhammad saroyida o'tkazilgan tantanalarda mamlakat va viloyatlarning asir olingan hukmdorlari saf tortib nog'oralarda qaysi usulni ijro etishgan ?.	"Nubai Zu-l Qarnayn" usuliga qat'iy rioya qilib chalishgan.	"Zarb-ul-Fatx" usulini bir marromda ijro etib turishgan.	"Zarb -ul qadim" usuli tantanavor maqom ila ijro etilgan.	"Usuli ravon" askarlarni jangga safarbar etish uchun bir marromda ijro etilgan.
7	1	1	"Zu-l Qarnayn" nimaga ishora?.	Ikki shohliga ishoradir.	Zarb-ul qadimga ishora.	Makedonskiyning belgisi.	Spartaning nomi.
8	1	2	Amir Temur Qarshini zabt etilishida neshta nog'orachilar ijrosidan foydalangan"	300 ta.	200 ta.	850 ta.	2000 ta.
9	1	2	Amir Temur va To'xtamishxonning o'rtasidagi jang nechanchi yilda sodir	1391.14.06.	1397.5.07	1391.12.12 .	1396.8.03.

			lbo'lgan ?.				
10	1	2	Amir Temur nechanchi yili Dehlini qo'lga kiritdi?.	1398.17.12.	1391.12.12	1390.15.07	1498.17.12.
11	1	2	Sohibqiron vafotidan so'ng, qaysi nabirasiga bobosining jangovor nog'orasi va kumush ajdarho tasviri tushurilgan qora tug'ni tutqizdilar?.	11 yoshli shahzoda Ibrohimga.	9 yoshli shahzoda Ulug'bekga tutqizildi.	20 yoshli shahzoda Mironshohga nasib etdi.	63 yoshli shahzoda Ul-Umaroga berilgan.
12	1	2	Temuriylar davrida Sohibqiron nog'orachilarni qanday atagan?	“Mehtar”	“Kavsar”.	“Mirshab”.	“Mirzaboshi”.
13	1	1	Qaysi tadqiqotchi tomonidan ilk marotaba Sohibqiron va Temuriylar davri harbiy musiqiy cholg'ulari ilmiy jihatdan jahon atamalariga xos tasnifga va konsepsiyasiga erishgan?.	Said Bolta-Zoda Saidiy tomonidan.	Fayzulla Karomatli tomonidan.	Jasur Kumushevich Rasultoyev tomonidan.	To'xtasin G'afurbekov tomonidan bajarilgan.
14	1	2	Sohibqiron qaysi harbiy burg'uchi sozandani xizmatini alohida taqdirlaydi?.	Darveshak ismli burg'uchini.	Mavlono Cho'yandani	Noibiy ismli burg'uchini.	Sharofiddin Ali Yazdiy
15	1	2	Ushbu davrdagi cholg'ular guruhini zamonaviy atamalar orqali aniqlab bering?.	hammasi yo'g'ri.	Idiofonlar va Membronofonlar	Xordofonlar. Aerofonlar.	Zoomorfologik va Pozoomorfologik
16	1	2	Amir Temur davrida mashhur bastakor otashnafas hofizi qur'on, mohir tanburchi va bastakor nomini keltiring?.	Xoja Abdul Qodir Marog'iy.	Mavlono Cho'yanda.	Sharofiddin Ali Yazdiy	Xusayn ibn Noibiy.
17	1	2	Sohibqiron tomonidan zabt etilgan Misr Sultonining nomini keltiring?.	Sayyid Kamoliddin.	Qutbiddin Noibiy	Mavlono Ko'histoniy	Sulton Abul Farog'iy
18	1	2	Temuriylar davrida davlat gunohkorlarini qanday nomlatishgan?.	Tumnat.	Xoin.	Jinoyatchi.	Manfur.
19	1	1	Sohibqiron Amir Temurga kim tomonidan uch belgili buyuk bayroq	Abu-Shayx Baraka	Kutayba ibn Muslim	Xusayn Boyqaro tomonidan	Ustoz Bedil tomonidan.

			va nog'opa tutqazilgan?.	tomonida n.	tomonidan topshirildi.	tutqazilgan .	
20	1	1	Sohibqironning "Aerofonlar" guruhiga mansub harbiy cholg'ulari nomini keltiring ?.	Sur, shon.	nog'ora, daff.	tanbur, dutor.	chang, nay.
21	1	1	Sohibqironning "Membronofonlar" guruhiga mansub harbiy cholg'ulari nomini keltiring ?.	Nog'orala r turi.	Sanjlar turi.	Karnay turi.	Mizrobli cholg'ular.
22	1	1	Sohibqironning "Xordofonlar" guruhiga mansub harbiy cholg'ulari nomini keltiring ?.	Qonun. Sato.	Doyra, qayroq.	chabchig'.	Safoil.
23	1	1	Sohibqironning "Idiofonlar" guruhiga mansub harbiy cholg'ulari nomini keltiring ?.	Sanj, zanjir.	sitor, manzur.	afg'on rubobi.	nay, sunray.
24	1	1	Sohibqironning "Zoomorfologik" guruhiga mansub harbiy cholg'ulari qaysi qatorda to'g'ri ko'rsatilgan?	Burg'u, bug'	Shonfur, nakkoi	Shabchig',	Shoxfar, safednay
25	1	1	Sohibqironning "Pozoomorfologik" guruhiga mansub harbiy cholg'ulari qaysi qatorda to'g'ri ko'rsatilgan?	Bulbulch a, xo'rozcha	Xarrak,ayi qcha	Tulumbas, zang	Gong,toycha
26	1	2	. Sohibqiron Amir Temur harbiy cholg'ulari va bayroqlari haqida qaysi ilmiy jurnallarda maqolalar nashrdan chiqqan?.	Moziydan sado, San'at .	Teatr, Tafakkur.	Pedagogik mahorat.	Sharq yulduzi, Muloqot.
27	1	2	O'zbekistonda 2012 yilda Sohibqironning tug'ilgan kuniga bag'ishlangan necha yillik yubileyi keng nishonlandi.?	676 yilligi.	669 yilligi.	665 yilligi.	675 yilligi.
28	1	1	Sohibqiron A.Temurga qaysi cholg'u va ijrochilari tomonidan sirli usullarda dushman haqida ma'lumotlar etkazilgan.?	Said Muhamm ad ismli nog'orach i tomonida n.	Darveshak ismli burg'uchi tomonidan.	Ayg'oqchil ar tomonidan.	Mirzaboshi tomonidan

29	1	1	Sohibqiron A.Temurga qaysi viloyat ijrochilari tomonidan sirli usullarda dushman haqida ma'lumotlar etkazilgan.?	Vodiy.	Buxoro.	Xorazm .	Toshkent.
30	1	1	Sirli usullarning "Soneyn"-i nechtani tashkil etgan?	12- ta .	9- ta.	10- ta.	34- ta .
31	1	1	Qaysi bastakor tomonidan ilk marotaba Sohobqiron A.Temurga bag'ishlangan Simfoniya 3 qismida urma zarbli cholg'ular ko'povozli orkestr darajasida ijro etiladi ?.	Said Bolta-Zoda Saidiy.	Muxtor Ashrafiy.	Mo'tal (mo'tavakkil) Muzaidinovich Burxonov.	Akademik Yunus Rajabiy.
32	1	1	Sohobqiron Amir Temurning armiyasida dushmanga qarshi hujumga o'tish uchun nechta qatorli bo'linmadan iborat bo'lgan.?	7- qanotli bo'linmadan iborat bo'lgan.	8- qanotli bo'linmadan iborat bo'lgan.	12- qanotli bo'linmadan iborat bo'lgan.	6- qanotli bo'linmadan iborat bo'lgan.
33	1	2	G'ijjak cholg'u asbobi nima bilan chalinadi?	kamoncha bilan	qo'l bilan	noxun bilan	Muzrob bilan
34	1	2	G'ijjak cholg'u asbobi qaysi cholg'ular guruhiga kiradi?	Torli - kamonli cholg'ular guruhi	Zarbli cholg'ular guruhi	Torli cholg'ular guruhi	Torli mezrobli
35	1	2	Rubob musiqa asbobi qaysi cholg'ular guruhiga kiradi?	torli cholg'ular guruhi	zarbli cholg'ular guruhi	damli cholg'ular guruhi	Barcha javoblar to'g'ri
36	1	2	O'zbek xalq cholg'u asbobi nima aniqlang.	dutor	skripka	pionino	Girata
37	1	3	Chang o'zbek cholg'u asbobi qanday chalinadi?	cho'plar bilan	noxun bilan	kamon bilan	Noxun bilan
38	1	2	Tembr qanday aniqlanadi?	Tovush tusidan	Past va balandligidan	Dinamik belgilardan	Al'teratsiya belgilari
39	1	2	Xorazmda birinchi bo'lib tambur chizig'ini kim yaratgan ?	K. Xorazmiy	Otar	Nurjon Ota	M. Xorrot
40	1	2	Xalq cholg'u asboblari orkestrida qaysi cholg'ular transpazisiya qiladi?	Nay pinkola, qashqar rubobi,	Nay, qush nay, bulomon g'ijjak	Surnay, chang, doira nog'ora	Chang bas, rubob, prima, dutori bas,

							prima Tor
41	1	3	Baxshilar qaysi sozda dostonlarni ijro etganlar?	Do`mbra	Dutor	Doira	
42	1	2	Qaysi qatorda Surxondaryo – Qashqadaryo an’anaviy musiqa cholg’ulari to‘g’ri ko‘rsatilgan?	Cho`pon nay, changqobuz, doira, qobiz, do`mbra	Chang, sunray, karnay, skripka, doira	Doira, dutor, g`ijjak, tambur, viyalencher	Cho`pon nay, g`ijjak, tambur, viyalencher
43	1	2	Idiofon- cholg’ular guruhi qanday ma’noni bildiradi ?	Bir tonli shovqinli, dag’al nomusiqiy cholg’u va buyumlar	Idi-ket ma’nosida, ofon- exo sadosi	Uch tovushli sadolanish cholg’ulari	Keng to’lqinli urma zarbli cholg’ulari
44	1	2	cholg’ular guruhi qanday Membronofon - ma’noni bildiradi?	Teri tortilgan urma zarbli cholg’ular	Urma torli cholg’ular Ma’nosini anglatadi	Ksilofon cholg’usi ma’nosini anglatadi	Qo’ng’iroqlarning turlari ma’nosini
45	1	2	Xordofon - cholg’ular guruhi qanday ma’noni bildiradi ?	Xromatik sozlanuvchilar ma’nosini	Xromteridan iborat Damli cholg’uni	Xristofor Kolumboda paydo bo’l- gan cholg’ularni	Xristianlar cholg’usi ma’nosini anglatadi
46	1	2	Aerofon- cholg’ular guruhi qanday ma’noni bildiradi ?	Havo bosimli- damli cholg’ularni	Aeroportdagi cholg’u Ijrochilari ansamblini	Algoritmik -cholg’ular ma’nosi	Eramizdan oldingi davr cholg’ularini
47	1	2	Zoomorfologik- cholg’ular guruhi qanday ma’noni bildiradi ?	Hayvon va qushlarning shox va suyagidan tayyorlangan cholg’ularni	Hayvonot bog’idagi gavjum hayvon va parrandalar tovushidan tashkil topgan musiqasimon tovushlarni	Zoastrizm davridagi cholg’ularni	Zimbabbedagi qit’a cholg’ularidir
48	1	2	Pozoomorfologik- cholg’ular guruhi qanday ma’noni bildiradi ?	Suvenir va miniatyura	Torli cholg’ular	Bulbulchay Churrak, ud	Hammasi to’g’ri

				cholg'ularini			
49	1	3	Qaysi qatorda "Idiofon" cholg'ulari to'g'ri o'rinlashgan?	tarelka, qayroq, qoshuq, Brusok, uchburchak	Shaqqildoq, paqqildoq, Bo'lamon	Sibizg'a, zanjir,	Kalakalag'ul-g'ullar, tabllar
50	1	2	Qaysi qatorda "Membronofon" cholg'ulari to'g'ri o'rinlashgan?	Doyra, nog'ora, tablak,	Dovul, g'ijjak, sato	Litavralar, bonglar	Chang va qonun
51	1	2	Qaysi qatorda "Aerofon" cholg'ulari to'g'ri o'rinlashgan?	Nay, qo'shnay	Sunray, garmon	Karnay, do'mbra	Bo'lamon, tor
52	1	2	Qaysi qatorda "Xordofon" cholg'ulari to'g'ri o'rinlashgan?	Rubob, g'ijjak, shashtor	Chang, tablak, sato	Sur, burg'u, nay	Nog'ora, dutor alt
53	1	3	Qaysi qatorda "Zoomorfologik" cholg'ulari to'g'ri o'rinlashgan?	burg'u, suak nay	Dengiz qopqasi, Al-Ud	Sur, bug'a, kkordeon	Bayan, garmon
54	1	3	"Usul" qaysi sholg'ularda ijro etiladi?	Zarbli cholg'ularda	A Torli – kamonli cholg'ularda	Damli cholg'ularda	D To'g'ri javob yo'q
55	1	2	Qaysi musiqa asbobida 5 ta tor mavjud?	Rubobda	Dutorda	B Tanburda	Gijjakda
56	1	2	Karnay musiqa asbobi qaysi cholg'ular guruhiga kiradi?	Damli cholg'ular guruhiga	Torli cholg'ular guruhiga	Zarbli cholg'ular guruhiga	Tilli
57	1	1	"Cholg'u Morfologiya" si – ma'nosi nimani anglatadi.?	tosh davrining buyumlari va genezisi, eng qadimgi davr bosqichma-bosqich tarixi;	Morgdagi tasvirlarni	Moryadaryo jonzodlarini	Raqs turlaridan Logius-o'rganishni
58	1	1	Cholg'u "Ergologiya" si – ma'nosi nimani anglatadi.?	cholg'u yasash uchun qo'llaniladigan	Cholg'ular guruhini anglatadi	Nafasli cholg'ularni anglatadi	Cholg'ular Diopozonini anglatadi

				xomashy o va buyumlar dan tortib, cholg'uni sozlagung a qadar aytiladi)			
59	1	1	Jarros-ma'nosi nimani anglatadi.?	(charos) misli la'lisimon urma cholg'usi Idiofon guruhiga mansub	Qadimgi Chang cholg'usima'nosini anglatadi	Chirrilaydigan fishtak cholg'usidir	Javoblar hammasi to'g'ri
60	1	2	Chabchig'g' –ma'nosi nimani anglatadi.?	o'rtasidan temir urguchisi o'rnatilgan tim-tamsimon diskdan iborat cholg'u	Chagqovuz cholg'usidir	Temir changqo'bizni anglatadi	Chigg'ik-g'ijjaksimon cholg'udir
61	1	1	Shonfur – ma'nosi nimani anglatadi.?	puflama, katta karnayga o'xshash, shaklan yozma "g" burulishli cholg'u	Urma zarbli harbiy cholg'u	Hayvon shoxidan yasalgan cholg'u	Hammasi to'g'ri
62	1	1	Sur –ma'nosi nimani anglatadi.?	qattiq "zet" shaklli-Z qayrililgan karnaysimon cholg'u	Sunray cholg'usidir	Sibizg'a cholg'usini anglatadi	Sur-surma bargini anglatadi
63	1	1	Kobarka- ma'nosi nimani anglatadi.?	katta zarbli nog'oratur	Orkestrdagi karopkani	Kobardina-balkar nayidir	Kob - chuqurlik, arka-piramidi
64	1	2	Manzur ma'nosi nimani	kamon	Mizrob	Chertib	Urma torli

			anglatadi.?	orqali ijro etiladigan cholg'u	orqali ijro etiladigan cholg'u	ijro etiladigan cholg'u	cholg'usidir
65	1	2	Sohibqiron davridagi harbiy Idiofon cholg'ulari qaysi qatorda to'g'ri berilgan?	Sanj,zanji r, g'ul-g'ul	Jon, g'o'la, daff	Churros, no dir	Chindoul, sh onfur
66	1	2	- Sohibqiron davridagi harbiy Membronofon cholg'ulari qaysi qatorda to'g'ri berilgan?	nodir, tulu mbas, kob arka	Qo'sh-nog'oralar, burg'u	Dapp, doyr a, ud	Rez nog'ora , xuchir
67	1	2	Sohibqiron davridagi harbiy Xordofon cholg'ulari qaysi qatorda to'g'ri berilgan?	Manzur, q onun, siqor	Rubob, sur, tanbur	Nafir, tanbu r-dilkash	Shon, nayi-rumiy va qoranay, afg'on rubobi
68	1	2	- Sohibqiron davridagi harbiy Aerofon cholg'ulari qaysi qatorda to'g'ri berilgan?	Nafir, sur, ducat, siyoxnay	Safednay, siqor,	Tanbur va gonglar	Sunray va chigg'ak
69	1	2	Sohibqiron davridagi harbiy Zoomorfologik cholg'ulari qaysi qatorda to'g'ri berilgan?	Bug', bur g'u, shoxfar	G'ajirnay, nay, churrak	Sangtur, sit or.	Dunay, kong o,
70	1	3	Sohibqiron davridagi harbiy Pozoomorfologik cholg'ulari qaysi qatorda to'g'ri berilgan?	Bulbulch a, toycha, dev	Xo'rozcha, dov	Churrak-donak va suyak-nay	Shoxfar va dengiz chig'anog'i,
71	1	2	Ilk "Nog'ora" cholg'usi qaysi boqichda paydo bo'lgan	Must'ye -bosqichi muzlik davrida	Poleolit bosqichi davrida	Temir davrida	O'rta asr uyg'onish davrida
72	1	2	Ilk "Doyra" cholg'usi qaysi boqichda paydo bo'lgan	Nissioniy va Parfioniy lar davrida	Sug'diyona davrida	Avesto davrida	Buddoviy va Zardushtiylar davrida
73	1	3	"Rubob"- cholg'usi qaysi bosqichda paydo bo'lgan	Kushoniy lar imperiyasi davrida	Xorazm imperiyasi davrida	Sosoniy lar taassuroti davrida	Samoniy lar davrida
71	1	2	"Sitor" cholg'usi kimning g'oyasi bilan paydo bo'lgan	Xusrav Dehlaviy	Xuseyn Boyqaro	Ismoil Samoniy	Al-Xorazmiy
72	1	2	Ilk "Nay" cholg'usi qaysi bosqichda paydo bo'lgan	Neolit bosqichida	Temir bosqichida	Eneolit bosqichi	Zardushtiylar dini davrida
73	1	2	Ilk "Dutor" cholg'usi kimning g'oyasida amalga	Aflotun	Spidament	Al-Forobiy	Ali-Yaszdiy

			oshirilgan				
74	1	2	“Nog’ora” cholg’usi qaysi mingyillikda paydo bo’lgan ?	100 ming yillikda	11 ming yillikda	4- ming yillikda	5- ming yillikda
75	1	2	Ilk “Doyra” cholg’usi qaysi mingyillikda paydo bo’lgan ?	5 –ming yillikda	8- ming yillikda paydo bo’lgan ?	11- ming yillikda paydo bo’lgan ?	7- ming yillikda paydo bo’lgan ?
76	2	3	“Rubob”- cholg’usiga nechchi ming yil bo’lib o’tgan	2250 yil	2000 yil	1000 yil	1300 yil
77	2	3	“Sitor” cholg’usi nechanchi asrda paydo bo’lgan	XII-asrda	IX- asrda	XVI- asrda	
78	2	1	Ilk “Nay” qachon paydo bo’lgan	11-ming yillik davrda	8-ming yillik davrda	Antik davrda	IX-X asr uyg’onish davrida
79	2	2	Ilk “Dutor” cholg’usi qachon paydo bo’lgan ?	3-asr millodgacha	2000 yilda	XVI- asrda	XIV-XVII-asrlar Temuriylar darida
80	2	2	Qonun- cholg’usi qachon paydo bo’lgan ?	II- asr	IV-asr	VI-asr	Er.avval II- asr
81	2	3	Tablak cholg’usi qaysi davrda paydo bo’lgan?	Sug’diyona	Avesto	Antik davrda	Kushoniylar davrida
82	2	2	Fortepiano klavishlarida oq-qora ranglar nimaga asoslanib olingan?	Hind shaxmati	Oq rang ezgulik Qora rang yovuzlik	Qum qora Suv oq rangda deb	Akkordeonga asoslanib olingan
83	2	2	Fortepiano qaysi cholg’udan nusxa sifatida paydo bo’lgan?	Hind Armuna cholg’usidan	Rayaldan	Shaxmat dan	sintezatordan
84	2	2	Klavikord cholg’usi kim tomonidan ixtiro qilingan?	Pifagor	Apolon	Gerodod	Atello tomonidan
86	2	2	Arfa cholg’usining ixtirochisi kim?	Pifagor	Troya shaxzodasi	Buxorudod	Afrosiyob shaxzodasi
87	2	2	Kifara cholg’usi kim tomonidan ixtiro qilingan	Pifagor	Knyaz Igor tomonidan	Sadko tomonidan	I.S.Bax tomonidan
88	2	2	Yevropada torli cholg’ular qachon paydo bo’lgan?	XIV-XY asrda	XII-XIII asrda	XIX- asrda	VIII-asrda
89	2	2	Fortepiano qachon paydo bo’lgan?	XVIII asr boshida	IX- asrda	XIX- asrda	XVI-asrda
90	2	2	Royal - qaysi cholg’uga	XVIII asr	XVIII asr	XVII- asr	XVII-asrda

			nisbat va qachon paydo bo'lgan?	oxiri organ cholg'usidan olingan	Fortepiano cholg'usidan	Klavikorddan	Klavisimbaldan
91	2	3	Klavesin-Klavikord cholg'ulari qaysi asrga tegishli ?	XVI-XVII asrga	XIV- asrga	XVIII- asrga	XV- asrda
92	2	2	Chang cholg'usining diopozonini aniqlang ?	kichik oktava sol-dan 3-oktava sol diezd gacha	si-kichik oktavadan, sol diezd – lya 3-oktavagacha	si-kichik ktavadan, sol diezd – lya 3-oktavagacha	kichik oktava MI ikkinchi oktava DO gacha
93	2	3	Qashqar rubobining diopozonini aniqlang ?	si-kichik oktavadan, sol diezd – lya 3-oktavagacha	Kichik oktava Do dan ,3-oktava LYA ga qadar	Birinchi oktava RE dan, ikkinchi oktava SOLgacha	Kichik oktava SOL dan, To'rtinchi oktava LYagacha
94	2	2	Rubob prima cholg'usining diopozonini aniqlang ?	kichik oktava soldan,4-oktava migacha	Kichik oktava Do dan 3-oktava LYA ga qadar	Katta oktava SOL dan,Birinci hi oktava SOL gacha	Kichik oktava LYa dan, ikkinchi oktava MI gacha
95	2	3	Rubob prima nechta tordan iborat	To'rt tordan	beshta	uchta	oltita
96	2	2	Rubob prima torlarini qaysi tovushga sozlanadi	1-ok –MI, 1-ok-LYA, 1-ok-RE, kichik oktava SOLga	4-kich/okt DO,3-kich/okt SOL,2-1-okt RE,1-1-okt LYA ga	4-katta ok.SOL,3-kat/ok.RE, 2 va 1-torlar RE yo DO yo Fa ga	4-tor kat-ok DO,3-tor kat.ok SOL,2-tor kichik ok. RE, 1-tor kichik ok.LYAgacha
97	2	2	rekonstruksiya qilingan Pubob prima kim tomonidan ?	A.I.Petrosyans tomonidan	Muxtor Ashrafiy tomonidan	Yu,Rajabiy monidan	Mustafo Bafoyev tomonidan
98	2	3	Dutor Alt diopozonini aniqlab bering ?	kichik oktava MI ikkinchi oktava	kichik oktava soldan,4-oktava migacha	Kichik oktava Do dan 3-oktava LYA ga	si-kichik ktavadan, sol diezd – lya 3-oktavagacha

				DO gacha		qadar	
100	2	2	Dutor Alt qaysi tovushga sozlanadi	Birinchi oktava MI va LYA ga	4-kich/okt DO,3- kich/okt SOL,2-1- okt RE,1-1-okt LYA ga	4-katta okt DO,3- kat/okt Sol,2- kich/okt RE,1- kich/okt LYa ga	4-katta ok.SOL,3- kat/ok.RE,2 va 1-torlar RE yo DO yo Fa ga
101	2	2	Dutor Bas diopozonini aniqlab bering ?	Katta okt-DO dan,Birinchi oktava SOL gacha	si-kichik oktavadan, sol diezd – lya 3-oktavagacha	Birinchi oktava RE dan, ikkinchi oktava SOLgacha	Kichik oktava SOL dan, To’rtinchi oktava LYagacha
102	2	2	Dutor bas torlarining sozlanishini aniqlang ?	4-tor kat-ok DO,3-tor kat.ok SOL,2-tor kichik ok. RE, 1-tor kichik ok.LYAgacha	4-kontr/okt MI,3-kontrokt-LYA, 2-katta okt.RE,1-katta oktava SOLgacha	4-katta ok.SOL,3- kat/ok.RE, 2 va 1-torlar RE yo DO yo Fa ga	4-kich/okt DO,3- kich/okt SOL,2-1-okt RE,1-1-okt LYA ga
103	2	2	Tanbur sozining diopozonini aniqlang ?	Katta oktava SOL dan, Birinchi oktava SOL gacha	Kichik oktava Do dan ,3-oktava LYA ga qadar	Birinchi oktava RE dan, ikkinchi oktava SOLgacha	Kichik oktava SOL dan, To’rtinchi oktava LYagacha
104	2	3	Tanbur cozida torlar sozlanishini aniqlang ?	4-katta ok.SOL,3- kat/ok.RE ,2 va 1-torlar RE yo DO yo Fa ga	Kichik oktava Do dan 3-oktava LYA ga qadar	Katta oktava SOL dan,Birinchi oktava SOL gacha	Kichik oktava LYa dan, ikkinchi oktava MI gacha
105	2	2	Qashqar rubobi torlari cozlanishini aniqlang ?	1-SI-kichik oktabva 2- torlari MI birinchi ok,1-	Kichik oktava MI dan 3-oktava FA ga qadar	Katta oktava Si dan,ikkinci oktava SOL gacha	Kichik oktava RE dan, ikkinchi oktava SOLgacha

				LYA birinchi oktavaga			
106	2	2	G'ijjak sozining diopozonini aniqlang ?	Kichik oktava SOL dan, To'rtinchi oktava LYagacha	Kichik oktava Do dan ,3-oktava LYA ga qadar	Birinchi oktava RE dan, ikkinchi oktava SOLgacha	Kichik oktava SOL dan, To'rtinchi oktava LYagacha
107	2	2	G'ijjak torlarining soalanishini aniqlang ?	Yo'g'on tor kichik oktava. SOLga,3-1-okt RE-ga,2-1-okt LYAga,1-kichik oktava. MI-ga	4-tor kat-ok MI,3-tor kat.ok DO,2-tor kichik ok. SI, 1-tor kichik ok.DOga	4-tor kat-ok MI,3-tor kat.ok DOL,2-tor kichik ok. MI, 1-tor kichik ok.FAga	*4-tor kat-ok SOL,3-tor kat.ok DO,2-tor kichik ok. LYa, 1-tor kichik ok.DOga
108	2	3	G'ijjak Alt diopozonini aniqlang .	Kichik oktava Do dan ,3-oktava LYA ga qadar	Kichik oktava RE dan, ikkinchi oktava GOLgacha	Birinchi oktava RE dan, ikkinchi oktava SOLgacha	Kichik oktava SOL dan, To'rtinchi oktava LYagacha
109	2	3	G'ijjak Alt torlar sozlanishini aniqlang ?	4-kich/okt DO,3-kich/okt SOL,2-1-okt RE,1-1-okt LYA ga	4-kontr/okt MI,3-kontrokt-LYA, 2-katta okt.RE,1-katta oktava SOLgacha	4-katta ok.SOL,3-kat/ok.RE, 2 va 1-torlar RE yo DO yo Fa ga	4-kich/okt DO,3-kich/okt SOL,2-1-okt RE,1-1-okt LYA ga
110	2	2	G'ijjak Bas diopozonini aniqlang	Katta oktava DO dan uchinchi oktava RE gacha	Kichik oktava Do dan ,3-oktava LYA ga qadar	Birinchi oktava RE dan, ikkinchi oktava SOLgacha	Kichik oktava SOL dan, To'rtinchi oktava LYagacha
111	2	2	G'ijjak bas torlar sozlanishini aniqlang ?	4-katta okt DO,3-kat/okt Sol,2-kich/okt RE,1-	4-kontr/okt Do,3-kontrokt-SI, 2-katta okt.FA1-katta	4-katta ok.LYA-kat/ok.DO, 2 va 1-torlar RE yo SI yo	4-kich/okt MI,3-kich/okt SI,2-1-okt FA,1-1-okt DO ga

				kich/okt LYa ga	oktava SIGacha	Fa ga	
112	2	1	G'ijjak kontra Bas diopozonini aniqlang ?	Kontrokt- MI dan,Birin chi oktava SOL ga qadar	si-kichik oktavadan, sol diezd – lya 3- oktavagach a	Birinchi oktava RE dan, ikkinchi oktava SOLgacha	Kichik oktava SOL dan, To'rtinchi oktava LYagacha
113	2	1	G'ijjak kontra Bas torlar sozlanishini aniqlang ?	4- kontr/okt MI,3- kontrokt- LYa, 2- katta okt.RE,1- katta oktava SOLgach a	4-tor kat- ok MI,3- tor kat.ok DO,2-tor kichik ok. SI, 1-tor kichik ok.DOga	4-tor kat- ok MI,3- tor kat.ok DOL,2-tor kichik ok. MI, 1-tor kichik ok.FAga	4-tor kat-ok MI,3-tor kat.ok DO,2-tor kichik ok. SI, 1-tor kichik ok.DOga
114	2	1	Nay sozi diopozonini aniqlang ?	Birinchi oktava LYa-dan, to'rtinchi oktava Re gacha	Kichik oktava LYa dan, ikkinchi oktava MI gacha	Kichik oktava LYa dan, ikkinchi oktava MI gacha	Kichik oktava RE dan, ikkinchi oktava SOLgacha
115	2	2	Surnay cozi diopozonini aniqlang	Kichik oktava LYa dan, ikkinchi oktava MI gacha	Birinchi oktava RE dan, ikkinchi oktava SOLgacha	Birinchi oktava RE dan, ikkinchi oktava SOLgacha	kich/okt DO,, birinchi oktava LYA ga
116	2	1	Siibizg'ada nechta teshigi mavjud	5-ta	6 ta	8 ta	4 ta
117	2	1	Qo'shnay sozi diopozonini aniqlang ?	Birinchi oktava RE dan, ikkinchi oktava SOLgach a	Birinchi oktava LYa-dan, to'rtinchi oktava Re gacha	Kichik oktava LYa dan, ikkinchi oktava MI gacha	Kichik oktava SOL dan, To'rtinchi oktava RE gacha
118	2	1	Mediator nimaga qo'llaniladi ?	Torli Cholg'u chalishga	Changni chalishda	Qonun chalishda	Dutorni chalishda
119	2	2	Rubobda nechta parda mavjud ?	24 ta	18 ta	21 ta	27 ta
120	2	2	Dutorda nechta parda mavjud ?	14-15 ga qadar	18 ta	24 ta	16 ta

121	2	2	Dutor kosaxonasida nechta qovurg'alar mavjud ?	10-12 ta	8-11 ga qadar	6-8 ga qadar	14-16 ga qadar
122	2	2	Ud cholg'usi nechta tordan iborat	beshta juft va birta toq	Sakkizta juft va birta toq juft	O'nta juft va birta toq	Ikkita juft va birta toq
123	2	2	Ud sozining diopozonini aniqlang	Sol-kichik oktavadan, LYa-ikkinchi oktavagacha	kichik oktava soldan,4-oktava migacha	Kichik oktava Dodan 3-oktava LYA ga qadar	si-kichik ktavadan, sol diezd – lya 3-oktavagacha
124	2	2	Qonunda nechta torlar mavjud?	78-ta	54 ta	24 ta	72 ta
125	2	3	Safoilda nechta g'o'lachalari mavjud ?	16 ta	8 ta	12 ta	22 ta
126	2	2	Qirg'iz membronofon cholg'usi qaysi qatorda to'g'ri o'rinlashgan ?	Dobulbas h	Dovul	duduk	Tim-tam
127	2	2	Qirg'iz membronofon cholg'usi qaysi qatorda to'g'ri o'rinlashgan ?	Dildirek	Dutor bas	Qashqar rubob	avlos
128	2	3	Qirg'iz Idiofon cholg'usi qaysi qatorda to'g'ri o'rinlashgan ?	Kontruoo	Dildirek	chumchuq	qirmis
129	2	2	Qirg'iz Idiofon cholg'usi qaysi qatorda to'g'ri o'rinlashgan ?	Hammasi to'g'ri	Jalaajin	Yalmog'iz	Vedma
130	2	2	Qirg'iz Idiofon cholg'usi qaysi qatorda to'g'ri o'rinlashgan ?	Jekesan	qayroq	Chanqo'biz	Qo'biz
131	2	2	Qirg'iz Idiofon cholg'usi qaysi qatorda to'g'ri o'rinlashgan ?	Hamma si to'g'ri	Temir qomuz	Jijak	shnurgu
132	2	2	Qirg'iz Aerofon cholg'usi qaysi qatorda to'g'ri o'rinlashgan ?	Hammasi to'g'ri	Zuuldak	kabak	chamldeq
133	2	2	Qirg'iz Aerofon cholg'usi qaysi qatorda to'g'ri o'rinlashgan ?	Hammasi to'g'ri	chimirtqi	barildaq	ishqiriq
134	2	3	Qirg'iz Idiofon cholg'usi qaysi qatorda to'g'ri o'rinlashgan ?	Sozqomuz	sanj	Qo'la	shaman
135	2	3	Qirg'iz membrofon cholg'usi qaysi qatorda	Hammasi to'g'ri	Dool	Tyumir	Dep

			to'g'ri o'rinlashgan ?				
136	2	1	Qozoq xalqiga mansub cholg'ular qaysi qatorda to'g'ri o'rinlashgan ?	Hammasi to'g'ri	dobulbash	tulumbas	djetigen
137	2	2	Qirg'iz va qozoq xalqiga mansub cholg'ular tadqiqotlari kim tomonidan amalga oshirilgan ?	S.Subona liyev	M.Gurban geldi	Karligasho va Oysulu	Sh.Sarakbay ev
138	2	2	Saksofon kim tomonidan ixtiro qilingan?	Saks	Kurd Zaks	S.Sviridov	Sradivari
139	2	3	Hind Sitorida nechta tor va rezonatorlar mavjud ?	8 ta tor 16 ta rezonatorlar mavjud	12 ta tor 8 ta rezonatorlar mavjud	5 ta tor 8 ta rezonatorlar mavjud	7 ta tor 24 ta rezonatorlar mavjud
140	2	2	“Sitor” kosaxonasi va dastasi nimadan tayyorlanadi ?	dastasi bambukdan, kosaxonasi kadidan	dastasi yog'ochda nkosaxonasi kakkosdan	dastasi kividan kosaxonasi banandan	dastasi Fil suagidan kosaxonasi palmadan
141	2	2	Arablarda “Rebab” cholg'usida nechta tor mavjud va nima orqali chalinadi ?	2 ta tor va kamon orqali chalinadi	5 ta tor, mizrob orqali chalinadi	6 ta tor, noxun taqib chalinadi	2ta tor, chertib chalinadi
142	2	2	Arab urma zarbli cholg'ularidan qaysi qatorda to'g'ri berilgan ?	Hammasi to'g'ri	Ganga, dar buka	Zurna Taar	Tasbla
143	2	2	Arab Aerofon cholg'ularidan qaysi qatorda to'g'ri berilgan ?	Hammasi to'g'ri	Qasab va Maqnuna	Gosba	Zukra
144	2	2	Arab cholg'ulari qaysi qatorda to'g'ri berilgan ?	Hammasi to'g'ri	kussar	bangiya	shilluk
145	2	2	Arab Aerofon cholg'ularidan qaysi qatorda to'g'ri berilgan ?	Hammasi to'g'ri	Gunbri va argul	Mizmor va zumbara	Kora va garin
146	2	2	Eron cholg'ularidan qaysi qatorda to'g'ri berilgan ?	Hammasi to'g'ri	Dunay	Saffara	Sunray
147	2	2	Eron Xordofon cholg'ularidan qaysi qatorda to'g'ri berilgan?	Hammasi to'g'ri	Mugna va borbat	Nuzxa va mizmor	Shohrud va durrang
148	2	3	Afg'on cholg'ulari qaysi qatorda to'g'ri berilgan ?	Hammasi to'g'ri	Nay, tanbur, afg'on rubob	Tavlak, do'l, Soz, G'ijjak	Cho'pon nay, Saranda
149	2	2	Turk cholg'ulari qaysi qatorda to'g'ri berilgan?	Hammasi to'g'ri	Balaban, Buz-uki va Zurna	Kamoncha va Soz	Dovul va Def
150	2	3	Turk cholg'ulari qaysi	Hammasi	Bog'lama,	Buzuk, Keb	Qonuz, Iklig

			qatorda to'g'ri berilgan ?	to'g'ri	Kemancha va Devan sozi	ab va Chogur sozi	va Irizva sozi
151	2	2	Hind Aerofon cholg'ulari qaysi qatorda to'g'ri berilgan?	Hammasi to'g'ri	Angoja, sum ali va Mashak	Bxungal, Txanchen va Venu, Karn a	Maxuri, Murxio va Kxangling
152	2	3	Hind Membronofon cholg'ulari qaysi qatorda to'g'ri berilgan ?	Hammasi to'g'ri	Bom, Debu va kxol	Chang va Nagara	Tabla va Mridangam
153	2	2	Hind torli kamonli cholg'ulari qaysi qatorda to'g'ri berilgan?	Hammasi to'g'ri	Bin, sozi Kashmir va Esraj	Kamancha, Sindxi-sarangi va Pena	Ravanxamx a va Sarinda
154	2	2	Hind Xordofonlari cholg'ulari qaysi qatorda to'g'ri berilgan ?	Hamm asi to'g'ri	Vina, Saran gi va Vichimra Vina	Ramsagar, Sarod va Domara	Rabab, Gujar aman va Burakamxa
155	2	3	Hind chertma torli cholg'ulari qaysi qatorda to'g'ri berilgan ?	Hammasi to'g'ri	Sitor va Tampura	Jantar va Gupi	Banam va Ka Dyumapa
156	2	2	Pokiston cholg'ulari qaysi qatorda to'g'ri berilgan ?	Hammasi to'g'ri	Samara	Sarangi	Svarmandal va Bansuri
157	2	2	Tojikiston milliy cholg'ulari qaysi qatorda to'g'ri berilgan ?	Hammasi to'g'ri	Xuchir	Chig'g'ak	Dov va Daff
158	2	2	Rus an'anaviy cholg'ulari qaysi qatorda to'g'ri berilgan ?	Hammasi to'g'ri	Gusli va Simbali	Balalaika va Baraban	Dudka va Garmoshka
159	2	2	Simfonik orkestrning Aerofon cholg'ulari qaysi qatorda to'g'ri berilgan ?	Fagot, Tru ba va Fleyta	Klarnet, Val'torna va Treshyotka	Tronbon, Bariton va Tryoxugol nik	Tuba, Gabbo y va Arfa
160	2	3	Simfonik orkestrning Xordofon cholg'ulari qaysi qatorda to'g'ri berilgan ?	Balalayka , Royal va Ksilofon	Skripka, Vibrofon va Karopka	Violonchel Marimbafo n va Tarelka	Skripka, Kontra- Bas va Kaston'etto
161	2	2	Simfonik orkestrning Membronofon cholg'ulari qaysi qatorda to'g'ri berilgan ?	Hammasi to'g'ri	litavralar	Kichik baraban	Kongo
162	2	2	Simfonik orkestrning Idiofon cholg'ulari qaysi qatorda to'g'ri berilgan ?	Hammasi to'g'ri	Zu-Zu va bubenchik	Tim-Tam va xayxet	Kolokol va Derevyannie lojki
165	2	2	Jahon xalqlari	Xalq	An'anaviy	Zamonaviy	Estrada

			orkestrlarida qanday cholg'ular qo'llaniladi?	cholg'ulari	cholg'ular	cholg'ular	electron cholg'ulari
164	2	3	Akademik simfonik orkestri qanday tuziladi ?	Simfonik va o'sha xalq milliy cholg'ulari qo'shilishidagi orkestr	Xor va orkestr	Simfonik va Estrada orkestri qo'shilishi	Royal va orkestr qo'shilishi
165	2	3	Simfonik- operali orkestri qanday tuziladi.?	xor va simfonik orkestr	Cholguchilar ansambli va xonanda	Royal va Akademik xor	Etrada cholg'u va xor
166	2	2	Qaysi qatorda elektron cholg'ular to'g'ri ko'rsatilgan ?	Hammasi to'g'ri	Sintezator, Gitara-Bas	Gitara-Solo, Gitara-Ritm	Elektron udarnik
167	2	2	Qashqar rubobida qanday teri tortiladi?	Hammasi to'g'ri	Nahang terisi	Yurak parda	Buzoqcha terisi
168	2	1	Doyrada- qanday teri tortiladi	Hammasi to'g'ri	Yosh Buqqa	Takka	Toycha
169	2	1	Doyrada- sharqda qanday teri tortiladi	Hammasi to'g'ri	Anakonda	Katta Nahang	Takka
170	2	1	Shamanlarning Doyrasida qanday teri tortiladi	Ohu	Buzoq	ot	Tuya
171	2	2	Indoneziyada eng katta nog'oraning hajmi qaysi qatorda to'g'ri berilgan	2000x2000mm	150x150mm	40x40mm	100x100mm

GLOSSARIY

Al't	(lot. alto – baland yuqori ovoz) – xor va vokal ansambllarida bolalar yoki xotin – qizlarning pastki ovozi
Akkord	Turli balandlikdagi uch va undan ortiq tovushlarning qo'shib, yaxlit holda yangrashi
Analiz	(yunon. analisis – qismlarga bo'lish, tahlil qilish) – musiqa asarini tuzilganish va estetik jihatdan tahlil qilish.
Ansambl	(fran. ensembel – birgalikda) – vokal yoki cholg'u musiqasi asarini bir necha ijrochi tomonidan ijro etilishi.
Aralash xor	Erkaklar va xotin – qizlardan tuzilgan xor.
Aranjirovka	(fran. oranger – tartibga solish, tuzatish) – bir yoki bir necha cholg'u asboblari uchun yozilgan musiqa asarini boshqa bir yoki bir necha cholg'u asboblarga mo'ljallab tadbiiq qilish.
Ashula	keng tarqalgan vokal musiqa janri bo'lib, unda sheri va musiqiy obrazlar bir – biriga uyg'unlashgan holda gavdalanadi.
Bariton	(ital. baritono) - bas va tenor tovushlari o'rtasidagi erkaklar ovozi.

Bas	(ital. basso – hastki) – erkaklarning hast, yo`g`on tovushi.
Bas kaliti	F (fa) sistemasidagi kalitlardan biri bo`lib, kichik oktavadagi F (fa) notasi nota yo`lining to`rtinchi chizig`ida turadi.
Metronom	(lot. metron – mezon, nomos – qonun) – musiqa sur`atini o`lchaydigan maxsus asbob.
Musiqqa	(yun. musa) – turli tuman tovushlar bilan badiiy obraz yaratib beruvchi g`oyaviy emotsional mazmunga ega bo`lgan san`at turi.
Naqorat	(نه قه رات) – o`z, qaytarish.
Nota -	lotincha, italyanacha – belgi.
Notatsiya	lotincha yozish, belgilash.
Oktava	lotincha – sakkizinchi.
Rehertuar	Fran. rehertoire - ro`yxat.
Rehetsiya	(lot. rehetio - qaytariq) - mashq, tayyorgarlik.
Rehriza	Fran. reprise – qaytarilish.
Royal	(fran. royal – qiroлга xos, qirolniki) – cholg`u asbobi.
Garmoniya	(yunoncha harmonia – bog`lanish, ohangdoshlik) – bir yo`la eshitilgan bir necha tovushlarning o`zaro bog`lanishda kelishi.
Gimn	(yunoncha hymnos – tantanali qo`shiq) – badiiy – ramziy ma`noga ega asar, qo`shiq. Gimning turlari ko`r: Davlat Gimni, harbiy Gimn, biror tarixiy voqeaga, qahramonga xos Gimn...
Sinkopa	ital. yun. syunko`e – qisqartirish.
Soprano	(ital. so`ra - yuqorida) – xotin – qizlarning yuqori ovozi.
Diahazon	(yunoncha diahason – mahammasidan) – ashulachi ovozi, cholg`u asbobi, tovushqator, lad, kuy va boshqalarning tovush hajmi.
Takt	lot. taktus – tegish, ta`sir etish.
Tembr	fran. tembre – qo`ng`iroq, tamg`a, marka, ajratish belgisi, tovush tusi.
Temp	ital. tempo lot. tempus – vaqt, sur`at.
Tenor	(ital. tenor – ushlab turaman) – erkaklarning yuqori ovozi.
Ton	yun. tonos – zo`r berish, kuchlanish, ta`kidlash.
Tonika	ital. tonika – ta`kidlash.
Unison	ital unison – bir xil sado, tovush.
Fermata	ital. fermata – to`xtash, toxtab turish.
Final	ital. finale – xotima, tugallanish.
Bastakor	(fors, tojik basta – bog`lov, kor – ish, mashg`ulot) – monodiya uslubida asarlar yaratuvchi ijodkor.
Vokaliz	(fran. vocalise – unli tovush) – ashulachilar so`zsiz aytadigan mashq yoki etyud.
Gamma	(gamma) – oktavadan kam bo`lmagan oraliqdagi tovushqatorini bir tekis ko`tarilishi yoki hasayishi.
Kahella	(italyanacha cahella – kichik butxona) – hrofessional xor kollektivi. Kahella simfonik, xalq cholg`u asboblari orkestri yoki yolg`iz fortehiano jo`rligida musiqa asarlarini ijro etadi.
Koda	(italyanacha coda so`zidan olingan bo`lib - dum) ayrim musiqa asarlarining oxirida keladigan qism.
Kompozitsiya	(lot. – to`zish, tashkil etish) – musiqa asarining ijodiy holati, tugallangan musiqa asari.
Konsert	italyanacha concerto – musobaqalashaman.
Kulminatsiya	lotincha – cho`qqi. Kuyning eng yuqorigi nuqtasi, avji.
Kuhlet	(fran.couhlet - band) – bir necha bor qaytariladigan qo`shiqning bir band she`rda qaytarilishi.
Lad	turli balandlikda bo`lgan tovushlarning o`zaro aloqasi, barqaror tovushlarning bir tonikaga intilishi.

Duet	(nemischa Duett, lotincha duo – ikki) 1. Ikki ijrochidan tuzilgan ansambl. 2. Ikki
Interval	(lotincha intervallum - oraliq, masofa) – aniq balandlikka ega boʻlgan ikki tovushning balandlik boʻyicha oraligʻi. Interval tovushlar bir yoʻla eshitilsa garmonik interval, birin – ketin eshitilsa melodik (kuysimon) interval deb ataladi. Asosiy intervallar – hrima, sekunda, tersiya, kvarta, kvinta, seksta, seʼtima va oktavalardan iborat. Boʻlardan tashqari qoʻshma intervallar ham bor. Boplar oktava orqali qoʻshilgan – nona, detsima, undetsima, duodetsima, tertsdetsima, kvartdetsima va kvintdetsimalardan iborat.
Janr	Fransuzcha genre – tur, uslub) – musiqa asarlarining turlari. Asarning tuzilganishi, ijrochilarning tarkibi, xarakteri va boshqa holatlar bilan janrlar bir – biridan ajraladi va turlicha boʻladi.
Jumla	(hredlojenie) – garmonik tugallanish (kadans) da boʻlgan kichik bir musiqa tuzilganmasi.
Joʻr ovoz, qoʻshimcha ovoz	(hodgolosok) – xorda yakkaxon ovozning boshqa ovozlar bilan holifonik munosabatda boʻlishi.
Zatakt	toʻla boʻlmagan boshlangʻich takt.. Musiqa asarining boshlanishi toʻla bir takt hosil qilmasa – Zatakt deb ataladi. Zataktida notalar bir sanogʻidan (kuchli hissadan) boshlanmay, ikkinchi yo uchinchi sanogʻidan (kuchsiz hissadan) boshlanadi.
Imitatsiya	(lotincha immitatio – oʻxshatish, ergashish) – musiqa asaridagi mavzu yoki uning bir qismi chalinganidan soʻng, buni boshqa ovozlarda qaytarilishi.

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

Asosiy adabiyotlar:

- 1.Sh.N.Rahimov. Cholg’u ijrochiligi (dutor misolida). Elektron darslik, T., 2011.
2. Sh.Raximov – Dutor. Toshkent. G.Gulom nashriyoti. 2005.
3. Sh.N.Rahimov. Dutor. Darslik. ”Musiqā nashriyoti”, T., 2010.
- 4.Sh.N.Rahimov, M.A.Ilxomov, Sh.S.Yusupov. Cholg’u ijrochiligi. (rubob misolida). Elektron darslik. T., 2015.
- 5..X.Nurmatov – Qashqar rubobi. Toshkent. Oqituvchi nashriyoti. 2003.
- 6.S.B.Saidiy. Markaziy Osiyo madaniyatida urma zarbli cholg’ular (o’zbek va tojik musiqa an’analari misolida). / o’quv qo’llanma. ”Musiqā” nashriyoti. Toshkent-2008.
- 7.S.B.Saidiy. Cholg’ushunoslik va cholg’ulashtirish asoslari.-Darsligi /. ”Musiqā” nashriyoti. Toshkent- 2016.
- 8 S.B.Saidiy. O’zbek xalq cholg’ulari uchun partitura va klavirlar /. ”Musiqā” nashriyoti. Toshkent- 2015.
- 9.M.A.Ilxomov. Cholg’u ijrochiligi. ”Mehnat nashriyoti”, T., 2010.

Xorij adabiyotlar:

- 1.Mishael Pilhofer and Holly Day “Music Theory for dummies” Indiana USA 2007. Wiley Publishing Inc.
- 2.James Tackett. “Fundamentals of church music Theory” Austin Christian Akappella Musik. Abilene Christian University. 2009.
- 3.Barbara Kreader, Fred Kern, Phailip Keveren, Mona Rejino. Piano Lessons Book 2001

Qo’shimcha adabiyotlar:

1. Ш.М.Мирзиёев Танқидий таҳлил, қатъий тартиб интизом ва шахсий жавобгарлик ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил якунлари ва 2017 йил истиқболларига бағишланган мажлисидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг нутқи. // Халқ сўзи газетаси. 2017 йил 16 январь, №11
- 2.Ш.М.Мирзиёев Буюк келажакимизни мард ва олий жаноб халқимиз билан бирга курашимиз. Тошкент “Ўзбекистон” – 2017й.
- 3.Ш.М.Мирзиёев Эркин ва фаравон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. “Ўзбекистон” НМИУ, 2016й.
- 4.Ш.Мирзиёев Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаравонлигининг гарови. “Ўзбекистон” НМИУ, 2016 й.
- 5.“Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармони. 1-

илова: “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси”. Халқ сўзи газетаси. 2017 йил 8 февраль сони ва Интернет ресурс: www.lex.uz.

6.Sh.Raximov. – “Dutor ” oquv qollanma T. 2007 yil

7.Sh.Raximov, Sh.S.Yusupov. “Cholgu ijrochiligi”. T., 2012 yil

8.Sh.Raximov, A.Saidov. “Cholgu ansambli”. T., 2012 yil

9.X.Nurmatov.O.Fayziev. “Cholgu ijrochiligi rubob” oquv qollanma T.2009yil

10.Sh.Raximov.”Cholgulantirish va partitura oqitish” oquv qollanma T.2009 yil

11.Sh.Raximov “Cholgu ijrochiligiga o’rgatish metodikasi” oquv qollanma.T.2009 yil

12.Sh.Raximov. X Nurmatov.”Cholgu ijrochiligi tarixi ” oquv qollanma.T.2009 yil.

13.X.Nurmatov. «Rubob darsligi». Toshkent. Oqituvchi nashriyoti. 1993.

Elektron ta’lim resurslari:

1. www.tdpu.uz

2. www.pedagog.uz

3. www.ziyonet.uz

4. www.edu.uz

5. tdpu-intranet.Ped

MUNDARIJA

1.DTS-Pedagogik annotatsiyalar.....	5-8
2.Kirish.(Fanning dolzarbligi).....	9-10

I-BOB

1.1.-1.9.Ansambl ijrochiligining umumiy qoidalari.....	11-18
--	-------

II-BOB

MILLIY CHOLG'ULAR TARIXI VA KLASSIFIKATSIYASI

2.1.Xalq cholg'ularida o'qitish uslubiyoti.....	19-22
IDIOFONLAR.....	22-23
MEMBRONOFONLAR.....	23-24
XORDOFONLAR.....	24-32
AEROFONLAR.....	32-34

III- BOB

AMALIY MASHQLAR VA ETYUDLAR

3.1.Rubob chalishdagi holat.....	35-38
3.2.O'quv materiallari.....	39-43

IV-BOB

YAKKA IJRODA ASARLAR MAJMUASI

1.O'zgacha. (O'zbek xalq kuyi).....	44
2.Qashqarcha. (O'zbek xalq kuyi).....	44
3.Orzi Gul . (M.Mirzayev).....	45
4.Do'loncha. (O'zbek xalq kuyi).....	45
5. Norim-Norim.(Xorazm xalq kuyi).....	46-47
6.Usmoniya. (O'zbek xalq kuyi).....	48-49
7.O'rik Gullaganda. (M.Leviyev musiqasi).....	50
8.Dutor bayoti.(E.Shukrullayev nota yozuvi).....	51
8.Dutor bayoti.(O'zbek xalq kuyi).....	52
9.Shaxlo. (Raxmatilla Tursunov).....	53-54
10.Arzi Hol. (O'zbek xalq kuyi).....	55
11. Gulbahor. (O'zbek xalq kuyi.).....	56
12. Tanovar.. S.Jumayev nota yozuvi.....	56
13. Oromijon. (O'zbek xalq kuyi).....	57
14.Xumor.R.Ne'matov nota yozuvi.....	57
15. Aliqambar. (O'zbek xalq kuyi).....	58
16. Xorazm Lazgisi.(Xorazm xalq kuyi).....	59
17.Mirzadavlat. (O'zbek xalq kuyi).....	60
18. Lirik val's.F.Alimovmusiqasi.....	60
19. Raqs. G' Qodirov.....	61

20. Ko'rmadim. D.Zokirov. musiqasi.....	61
21. Yangi Tanovar. M.Mirzayev musiqasi.....	62
22. Raqs. M.Glinka . Ivan susanion operasidan	63
23. Dil Orzusi. M. Mirzayev musiqasi.....	64-65
24. Polonez. M.Aginskiy.....	65
25. Samoi Dugoh (Buxoro Shashmaqomi Dugoh maqomidan).....	66- 67
26. Bahor val'si. (M.Mirzayev musiqasi).....	68-70
27. Norim-Norim. Xirazm xalq kuyi.....	70-75
28. Jonon. (M.Mirzayev musiqasi).....	75-77
29. Farg'onacha. O'zbek xalq kuyi.....	78
30. Dilxiroj. O'zbek xalq kuyi.....	78-82
31. Qari Navo. O'zbek xalq kuyi.....	83-84

V-BOB

FORTEPIANO JO'RNAVOZLIGIDA IJRO ETILADIGA ASARLAR

1. F'arg'onacha. A.Odilov qayta ishlagan. S.Usmonov qashqar rubobiga moslashtirgan.....	85-87
2. Tulpor. M.Mahmudov musiqasi. O.Nazarov Rubob uchun moslashtirgan.....	88-91
3. Polka. M.Glinka musiqasi.....	91
4. Yexal Qozoq za Dunayem. B.Shutenko qayta ishlagan.S.Usmonov qashqar rubobiga mopslashtirgan.....	92-93
5. Neopolitancha qo'shiq. P.Chaykovskiy musiqasi.....	94-95
6. Eskerani. S.Rustamov musiqasi.....	96-97
7. Zavqim Kelur. M.Mirzayev musiqasi.....	98-102
8. Nayrez. B.Giyenko qayta ishlagan.....	102- 106
9. Sayri Lola. O.Nazarov musiqasi.....	106-108
10. Raqs. S.Vorobyov musiqasi.....	108-110
11. Nay Navosi. S.Saidiy musiqasi.....	111-114

VI-BOB

KO'P OVOZLI ANSAMBL IJROCHILIGIGA OID ASARLAR

1. Raqs. Yo.Sabzanov musiqasi. S.Saidiy orkestrrovkasi.....	115-120
--	---------

VII-BOB

MILLIY CHOLG'ULAR DIOPOZONI VA INNOVATSIYALAR

1. Milliy cholg'ular diapozoni.....	121-125
2. Joriy nazorat savollari.....	126
3. Oraliq nazorat savollari.....	127-146
4. Yakuniy nazorat savollari.....	147-158
GLOSSARIY.....	159-160
Foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati.....	161-162
Mundarija.....	163-164